

มหาทิพมนต์

ความลับเบื้องหลังของบทพระพุทธรูปมนต์ในสังคมไทย

มหาทิพมณฑล

ความลี้ลับเื่องของบทพระพุทธรูปมณฑลในสังคมไทย

กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม

พิมพ์เผยแพร่

พุทธศักราช ๒๕๖๒

มหาทิพมณฑล : ความสืบเนื่องของบทพระพุทธมณฑลในสังคมไทย
พิมพ์ครั้งแรก พุทธศักราช ๒๕๖๒ จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม
ลิขสิทธิ์ของกรมศิลปากร

ราคา ๑๕๐ บาท

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

National Library of Thailand Cataloging in Publication Data

กรมศิลปากร.

มหาทิพมณฑล : ความสืบเนื่องของบทพระพุทธมณฑลในสังคมไทย.--

กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๖๒.

๑๓๖ หน้า.

๑. พุทธศาสนา--บทสวดมนต์. I. ชื่อเรื่อง.

294.31433

ISBN 978-616-283-463-9

ที่ปรึกษา

พระราชเวที (สุรพล ชิตญาโณ) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
ราชวรมหาวิหาร

นายอนันต์ ชูโชติ อธิบดีกรมศิลปากร

นายพนมบุตร จันทรโชติ รองอธิบดีกรมศิลปากร

นายสมบัติ พลายน้อย ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์

นายเทิม มีเต็ม ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาตะวันออก กรมศิลปากร

นายบุญเดือน ศรีวรรพจน์ ผู้เชี่ยวชาญด้านอักษรศาสตร์

(ภาษาและวรรณกรรม)

นางสาวอรสรา สายบัว ผู้อำนวยการสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์

คณะบรรณาธิการ

นางสาวอสิริย์ ธีระเดช ผู้อำนวยการกลุ่มจาริตประเพณี

สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์

นายบัณฑิต ลีวชัยชาญ ผู้อำนวยการกลุ่มประวัติศาสตร์

สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์

ค้นคว้าเรียบเรียง

นายทัตพล พูลสุวรรณ นักอักษรศาสตร์ปฏิบัติการ กลุ่มจาริตประเพณี

สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์

ศิลปกรรม

นางสาวอรชยา ยี่ภู

พิมพ์ที่

บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)

๓๗๖ ถนนชัยพฤกษ์ แขวงตลิ่งชัน เขตตลิ่งชัน กรุงเทพฯ ๑๐๑๗๐

โทรศัพท์ ๐-๒๔๒๒-๙๐๐๐ โทรสาร ๐-๒๔๓๓-๒๗๕๒

E-mail: aprint@amarin.co.th Homepage: <http://www.amarin.com>

คำนำ

“การสวดมนต์” เป็นธรรมเนียมปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาที่ผูกพันแนบแน่นกับวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยมาอย่างยาวนาน ทั้งการสวดมนต์ในชีวิตประจำวันและในวาระพิเศษต่าง ๆ ซึ่งมี “บทสวด” หลากหลายแตกต่างกันไป โดย “มหาทิพมนต์” เป็นหนึ่งในบทสวดทางพระพุทธศาสนาที่เชื่อว่าใช้สืบเนื่องมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ลักษณะเป็นประชุมมนต์บทต่าง ๆ สำหรับสวดเพื่อสวัสดีมงคล ปรากฏความนิยมใช้สวดในโอกาสต่าง ๆ เช่น งานวันประสูติ รวมทั้งเมื่อต้องยกทัพไปในการพระราชสงคราม แม้ว่าภายหลังจะคลายความนิยมในการสวดไปแล้ว หากแต่บทสวดบางบทที่รวบรวมอยู่ใน “มหาทิพมนต์” ยังคงได้รับความนิยมสวดมาจนถึงปัจจุบัน

กรมศิลปากรพิจารณาเห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของ “มหาทิพมนต์” ในฐานะเอกสารโบราณ ที่สะท้อนโลกทัศน์ทางพระพุทธศาสนาของผู้คนในสังคมจารีต จึงมอบหมายให้นายทัตพล พูลสุวรรณ นักอักษรศาสตร์ปฏิบัติการ กลุ่มจารีตประเพณี สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ ค้นคว้าและเรียบเรียง เรื่อง “มหาทิพมนต์ : ความสืบเนื่องของบทพระพุทธรมนต์ในสังคมไทย” เพื่อแสดงให้เห็นพัฒนาการและความสืบเนื่องของบทสวดมนต์ในแต่ละช่วงเวลา อันจะทำให้เกิดความรู้และเข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนาและสังคมไทยอย่างรอบด้านและมีพลวัต

อนึ่ง เพื่อประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าทางด้านพระพุทธศาสนา วรรณกรรม ประวัติศาสตร์ จารีตประเพณี และเพื่อเป็นการสืบอายุเอกสารโบราณ การจัดพิมพ์ในครั้งนี้จึงได้นำต้นฉบับหนังสือ “มหาทิพมนต์” ฉบับพิมพ์ครั้งแรกเนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพอำมาตย์โท พระยาอรุณนิธิ์นิยม (สมุย อาภรณ์ศิริ) พ.ศ. ๒๔๗๑ มาพิมพ์รวมไว้ด้วย

กรมศิลปากรหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือ “มหาทิพมนต์ : ความ
สืบเนื่องของบทธระพุทธมนต์ในสังคมไทย” จะอำนวยประโยชน์ต่อนิสิต
นักศึกษา ครู อาจารย์ นักวิชาการ ตลอดจนผู้สนใจในพระพุทธศาสนาและ
จารีตประเพณีตามสมควร อีกทั้งจะช่วยให้เกิดกระบวนการตั้งคำถามและ
สืบค้นข้อมูลเพื่อขยายพรมแดนการทำความเข้าใจเอกสารทางประวัติศาสตร์
ที่ไม่จำกัดเฉพาะเรื่องราวอันเกี่ยวเนื่องกับการเมืองการปกครองหรือ
เศรษฐกิจเท่านั้น ด้วยตระหนักว่าเอกสารทุกประเภทล้วนช่วยให้เข้าใจ
ปรากฏการณ์ทางสังคมในแง่มุมต่าง ๆ ที่หลากหลาย

(นายอนันต์ ชูโชติ)
อธิบดีกรมศิลปากร

สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์
สิงหาคม ๒๕๖๒

สารบัญ

คำนำ..... (๓)

ภาค ๑

มหาทิพมนต์ : ความสืบเนื่องของบทพระพุทธรมณดีในสังคมไทย.....๑	
ภูมิหลังการเจริญพระพุทธรมณดีในสังคมไทย :	
จากพุทธธรรมสู่อธิปาฏิหาริย์.....๔	
อธิปาฏิหาริย์ : โลกทัศน์และรูปแบบ “มนต์”	
ทางพุทธศาสนาในสังคมจารีตของไทย..... ๑๑	
มหาทิพมนต์ : บทสวดสำคัญว่าด้วยสวัสดิมงคล	
ในสังคมยุคจารีต..... ๓๐	
โลกทัศน์ทางพุทธศาสนากับความคลี่คลาย	
ของบทพระพุทธรมณดีในสมัยรัตนโกสินทร์..... ๔๓	
หนังสือสวดมนต์ฉบับหลวง : การสร้างมาตรฐาน	
และความเป็นอื่นให้แก่บทสวดมนต์ในสังคมไทย..... ๕๔	
พลวัตของวัฒนธรรมการสวดมนต์	
ภายใต้กระแสธารแห่งการเปลี่ยนแปลง..... ๖๓	
บทส่งท้าย..... ๖๗	

ภาค ๒

มหาทิพมนต์ ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๗๑..... ๗๙	
คำนำ..... ๘๒	
พระมหาทิพมนต์..... ๘๖	
พระไชยมงคล..... ๑๐๔	
พระมหาไชย..... ๑๐๗	
อุณห์สิวิไชย..... ๑๑๓	
มหาสาวี..... ๑๒๑	

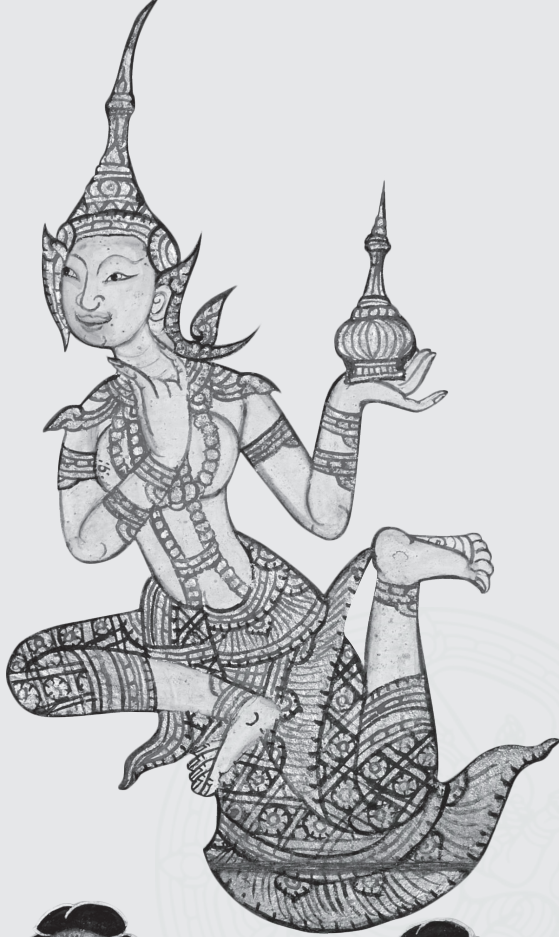

ภาค ๑

มหาทิพมนต์ :

ความลับเ็นองขอบทพระพุทธรมนต์

ในสังคมไทย

การสวดมนต์เป็นธรรมเนียมปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาที่ชาวพุทธในดินแดนประเทศไทยยึดถือปฏิบัติสืบมายาวนานนับร้อยปีอันเป็นวัฒนธรรมร่วมของชาวพุทธในดินแดนต่าง ๆ ทั้งศรีลังกา พม่า ลาว ฯลฯ โดยมีพัฒนาการสืบเนื่องมาตั้งแต่ที่พระพุทธศาสนาเผยแผ่เข้ามาครั้งวัฒนธรรมทวารวดี เนื้อหาที่ปรากฏในบทสวดมีทั้งที่มาจากพระสูตรโดยตรงและบทที่มีการประพันธ์เพิ่มเติมในชั้นหลัง ทั้งนี้ความนิยมที่มีต่อการสวดมนต์แต่ละบทนั้น สะท้อนให้เห็นโลกทัศน์และคติความเชื่อของผู้คนในสังคมไทยที่มีต่อบทบาทของบทสวดมนต์ในแต่ละช่วงเวลา บทสวดหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อของสังคมไทยในอดีต คือ “มหาทิพมนต์” ที่เชื่อว่าเป็นบทสวดทางพระพุทธศาสนาที่แพร่หลายในกลุ่มชนชั้นนำและประชาชนทั่วไปมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาสืบเนื่องมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ บทสวดดังกล่าวนับเป็นเอกสารสำคัญที่สะท้อนให้เห็นลักษณะความเชื่อทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทยยุคจารีตที่คลี่คลายจากการสวดเพื่อถ่ายทอดพุทธธรรมมาสู่ปฏิบัติสัมพันธ์กับความเชื่อเชิงอิทธิปาฏิหาริย์

ในขณะเดียวกัน “ตัวบท” ของบทสวดดังกล่าวยังเป็นสิ่งสะท้อน “ภูมิปัญญา” ในการปฏิบัติตนเพื่อรับมือกับความเปลี่ยนแปลงและความไม่แน่นอนทั้งหลายในชีวิตอันดำเนินไปตามกระแสแห่ง “โลกธรรม” นอกจากแนวความคิดที่มุ่งเน้นความสำคัญไปยังพระธรรมคำสั่งสอนดั้งเดิมอันเป็นปัจจัยหนึ่งต่อการเปลี่ยนแปลงลักษณะเนื้อหาในบทสวดมนต์แล้วยังแสดงถึงคติการสวดมนต์ตามกรอบคิดแบบจารีตที่มุ่งเน้นสวัสดิมงคลซึ่งยังคงปรากฏอยู่โดยทั่วไปอันเป็นลักษณะสำคัญของพุทธศาสนาตามคตินิยมในสังคมไทย

อย่างไรก็ดี การรู้และเข้าใจที่มาและความสำคัญของเอกสารโบราณ ดังเช่น “มหาทิพมนต์” นี้ จำเป็นต้องศึกษาร่วมกับบริบทที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบเนื้อหาของบทสวดทางพระพุทธศาสนาในแต่ละช่วงเวลาทั้งก่อนและหลังการเกิดขึ้นของบท “มหาทิพมนต์” เนื่องจากบทสวดที่ปรากฏในแต่ละช่วงเวลามีพัฒนาการและความเปลี่ยนแปลงสัมพันธ์กับสภาพสังคมและวัฒนธรรม โดยศึกษาเปรียบเทียบกับเนื้อหา สำนวนภาษาของบทสวดต่าง ๆ ตลอดจนจิตคติความเชื่อ พิธีกรรม และธรรมเนียมปฏิบัติที่สัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา อันจะฉายให้เห็นภาพรวมของวัฒนธรรมการสวดมนต์ในสังคมไทย รวมทั้งอาจช่วยเติมเต็มองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยให้รอบด้านมากยิ่งขึ้น

ภูมิหลังการเจริญพระพุทธมนต์ในสังคมไทย : จากพุทธธรรมลือลือปาฏิหาริย์

ธรรมเนียมการสวดมนต์^๑ หรือการสาธยายมนต์สันนิษฐานว่ามีมาตั้งแต่ก่อนสมัยพุทธกาลโดยได้รับอิทธิพลความเชื่อในพระเวท (Vedism) หรือแบบลัทธิพราหมณ์ (Brahmanism) ที่เข้ามาอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต และเป็นกฎหมายขนบธรรมเนียมประเพณีที่พึงปฏิบัติ ทั้งที่เป็นความเชื่อว่าได้ยืมมาจากพระเจ้าเป็นเจ้าโดยตรง และที่จดจำสืบทอดกันมา^๒ โดยพระพุทธศาสนาน่าจะได้รับเอาวัฒนธรรมการสวดสาธยายหรือการท่องบ่นเพื่อจดจำคำสอนของศาสดามาด้วย ดังจะเห็นได้จากพระอริยสาวกสมัยพุทธกาลหลายรูปก่อนที่จะนับถือพระพุทธศาสนาเป็นพราหมณ์ผู้จบไตรเวท เมื่อเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาจึงมีทักษะในการจดจำคำสอนพุทธวจนะเป็นอย่างดี จึงอาจกล่าวได้ว่าการสวดมนต์ในพระพุทธศาสนาน่าที่จะได้รับอิทธิพลมาจากธรรมเนียมปฏิบัติของศาสนาพราหมณ์ซึ่งมีมาก่อน

ส่วนการสวดพุทธมนต์สันนิษฐานว่าน่าจะเกิดขึ้นเด่นชัดหลังจากที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน ทั้งนี้อาจจะเกิดขึ้นในช่วงที่มีการสังคายนาพระไตรปิฎกเพื่อรักษาอัตถะและพยัญชนะให้ตรงกัน เนื่องจากสมัยพุทธกาลพระสงฆ์ย่อมทรงจำหลักธรรมไว้ด้วย “อัตถะ” (เนื้อความ) ครั้นภายหลังเมื่อมีการสอบทานเทียบกับ “พยัญชนะ” (ไวยากรณ์ของภาษา) ทำให้

^๑ การสวดมนต์ในทางพุทธศาสนาในระยะเริ่มแรกนั้นควรตระหนักว่า มีลักษณะในแง่การใช้ประโยชน์เพื่อฝึกอบรมจิตรวมถึงเพื่อรักษาเนื้อความแห่งพระสังฆธรรมของพระศาสดา ต่อมาเมื่อมีความคิดว่าพุทธพจน์เหล่านั้นมีพุทธานุภาพและความศักดิ์สิทธิ์ซึ่งอาจเกิดจากคำอธิบายในชั้นหลัง รวมถึงการผนวกรวมคติความเชื่อต่าง ๆ พุทธพจน์เหล่านั้นจึงมีลักษณะของ “มนต์” อันหมายถึงถ้อยคำศักดิ์สิทธิ์ใช้สวดเพื่อความเป็นสิริมงคล และอาจถือได้ว่าเป็นภาพลักษณ์สำคัญของการสวดมนต์ที่รับรู้โดยทั่วไป

^๒ ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์, อารยธรรมตะวันออก, พิมพ์ครั้งที่ ๕ (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๑๓.

เกิดความเข้าใจต่อคณาจารย์ที่แตกต่างกันไป^๑ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการ สวดพระพุทธรูปในยุคริมแรมมีวัตถุประสงค์เบื้องต้นเพื่อรักษาตัวบพของ พระธรรมอันเป็นสิ่งสำคัญของพระพุทธรูปศาสนา ดังพุทธปัจฉิมโอวาทแสดงถึง ความสำคัญของพระธรรม ความว่า “...‘ปาพจน์มีพระศาสดาล่วงลับไปแล้ว พวกเราไม่มีพระศาสดา’ ข้อนี้พวกเธอไม่พึงเห็นอย่างนั้น ธรรมและวินัยที่เรา แสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดา ของเธอทั้งหลาย...”^๒ สอดคล้องกับพระอธิบายของสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน) ที่ทรงระบุว่า

“...เรื่องการสวดมนต์นี้เป็นเรื่องที่เกิดมาจากการที่ ได้สดับฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ที่ทรงแสดงสั่งสอนด้วย พระโอษฐ์และก็มีผู้จดจำกันไว้ จำได้ก็มาสวดสั่งสอนกันและก็ สั่งคายนา ในครั้งแรก ๆ ก็ยังไม่จารึกเป็นตัวอักษร ก็มีการสวด ขึ้นพร้อม ๆ กันในข้อพระธรรมข้อพระวินัยนั้น ๆ ซึ่งได้ประชุม รับรองกันแล้ว เพื่อให้มีความจำเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันติดต่อกัน ธรรมเนียมสวดมนต์จึงบังเกิดขึ้นเป็นมาดังนี้...”^๓

อย่างไรก็ดี ในคัมภีร์ชั้นอรรถกถาปรากฏคำอธิบายเกี่ยวกับที่มา ของการสวดพระพุทธรูป ในแง่ของเครื่องมือนำมาซึ่งความเป็นมงคลและ สิ่งอันพึงปรารถนา โดยส่วนใหญ่มีลักษณะในเชิงพิธีกรรมอย่างเห็นได้ชัด ดังในคัมภีร์ที่พระพุทธโฆสเถระแต่งไว้ราว พ.ศ. ๙๗๒ - ๑๐๐๐ เช่น *คัมภีร์ ปรมัตถโชติกา* กล่าวว่า พระพุทธองค์ทรงบัญชาให้พระอานนท์สวดรัตนสูตร ไปตามถนนของเมืองและประพรมน้ำจากบาตรของพระองค์ เพื่อป้องกัน

^๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, *ตำนานพระปริตร*, พิมพ์ครั้งที่ ๔ (พระนคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๑๑), พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงาน พระราชทานเพลิงศพนางวาทรี หลวงกำจรชลาธาร (เกิด ชาตะนาวัน) ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร วันที่ ๓๐ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๑๑), หน้า ๓ - ๖.

^๒ “ภาณวารที่ ๕ จบ พระปัจฉิมวาจาของพระตถาคต,” พระสูตรต้นตปิฎก ที่ขนิภาย มหารวรรค มหาปริณิพพานสูตร สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๒, http://www.84000.org/tipitaka/read/m_siri.php?B=10&siri=3#p164

^๓ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, “ธรรมเนียม สวดมนต์ในพระพุทธศาสนา,” *นิตยสารธรรมจักษุ* สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๒, <http://www.dharma-gateway.com/monk/preach/somdej/somdej-23.htm>

เมืองเวสาลีให้พ้นจากทุกภิกขภัย โรคระบาด และอำนาจของภูตผีปีศาจ ซึ่งพระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ทำพิธีสวดมนต์ เพื่อป้องกันภัยพิบัติเช่นนี้ ในอนาคตกาล โดยใช้เครื่องประกอบพิธีกรรมคือ น้ามนต์และห้องประชุม อันมีผ้า่านผูกไว้ และมีการสวดต่อเนื่องกันเป็นเวลา ๗ วัน^๑ หรือในคัมภีร์ *ธัมมปทัฏฐกถา* กล่าวถึงการจัดเตรียมสถานที่เพื่อประกอบพิธีสวดมนต์ ๗ วัน ๗ คืน และด้วยการปฏิบัติดังกล่าวบุตรของพราหมณ์คนหนึ่งจึงรอดพ้น จากยักษ์อวรุทกะที่จะมาจับตัว ทำให้เด็กปลอดภัยมีชีวิตอยู่สุขสำราญ ยืนยาวนาน และได้ชื่อว่า “อายุวัฒน์กุมาร”^๒ รวมถึงในคัมภีร์ *สุมังคลวิลาสินี* กล่าวถึงข้อปฏิบัติเบื้องต้นในพิธีสวดอาฎานาฎียสูตร ที่พึงสวดเฉพาะเมื่อ ภูตผีปีศาจยังไม่ยอมปล่อยผู้เคราะห์ร้าย โดยมีชื่อที่พระสงฆ์พึงปฏิบัติในการประกอบพิธีกรรมให้ประสบผลสำเร็จทั้งเรื่องของภัตตาหารและการจัดเตรียมสถานที่ประกอบพิธี^๓

ประเด็นสำคัญที่มีต่อเนื้อความซึ่งปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาข้างต้น นั้นจึงไม่ได้อยู่ที่ว่าพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติวิธีการได้มาซึ่งความเป็นมงคลนั้น จริงหรือไม่ เพราะแม้ว่าพระอาจารย์ผู้ที่ตั้งคัมภีร์อธิบายพระพุทธศาสนา ในลังกาจะกล่าวอ้างว่าได้มีการสวดมนต์เพื่อความเป็นมงคล หรือเพื่อสงบ ระวังภัยพิบัติต่าง ๆ แต่ว่าในครั้งพุทธกาลนั้นก็ยากที่จะระบุได้ และแม้ว่า อรรถกถาดังกล่าวจะแต่งขึ้นในลังกาก็เป็นการแต่งเมื่อพุทธศาสนาล่วงไป แล้วกว่าพันปี อย่างไรก็ตาม คัมภีร์เหล่านั้นเป็นหลักฐานขั้นต้นที่สะท้อนให้เห็นถึงการรับรู้และความเข้าใจของคนชั้นหลังว่าพระพุทธมนต์ตลอดจน รูปแบบพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นเครื่องนำมาซึ่งความเป็นมงคลได้อย่างแท้จริง โดยกรอบความคิดนี้น่าจะมีการสืบทอดและยึดถือปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่อง ดังที่ปรากฏธรรมเนียมการสวดพระปริตร รวมถึงบทสวดที่ประพันธ์เพิ่มเติม ในชั้นหลังเพื่อสวัสดิมงคลและคุ้มครองป้องกันอันตรายต่าง ๆ

^๑ Khu. Th. A. (Bali) 6/143-144 อ้างใน ดิลก บุญอิม, “ความศรัทธาในพุทธมนต์ ของชาวพุทธไทย,” *วารสารวิชาการธรรมทรรศน์* ๑๘, ๒ (พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๖๑): ๒๗๑ - ๒๗๒.

^๒ Khu.Khu. A. (Thai) 7/55/115 อ้างใน *เรื่องเดียวกัน*: ๒๗๒.

^๓ Thee. M. (Thai) 3/281/161-162 อ้างใน *เรื่องเดียวกัน*: ๒๗๒ - ๒๗๓.

ในดินแดนประเทศไทยพบจารึกบันทึกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาตั้งแต่สมัยก่อนสุโขทัย เช่น คาถาเย ธมมา คำพรรณนาถึงพระอริยสัจ ๔ พุทธอุทาน และคาถาธรรมบท^๑ รวมทั้งบทสรรเสริญพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ ซึ่งได้รับมาจากลังกา^๒ เชื่อว่าอาจใช้ท่องจำหรือเป็น บทสวด ต่อมาในสมัยสุโขทัยสันนิษฐานว่ามีการท่องจำบทพระพุทธรมต์โดย อาจได้รับอิทธิพลมาจากลังกาแพร่หลายขึ้นพร้อมกับคติความเชื่ออื่น ๆ เช่น คติปัญญาอันตรธาน การสร้างสถูปเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ คติการสร้าง รอยพระพุทธบาท เป็นต้น ผ่านทางคณะสงฆ์จากเมืองนครศรีธรรมราชซึ่ง ถือเป็นคณะสงฆ์กลุ่มแรกที่มีคติความเชื่อโดยยึดถือลังกาเป็นครู^๓

สุภาพรรณ ฌ บางช้าง วิเคราะห์ว่าลักษณะพุทธศาสนาในช่วงสมัย พ่อขุนรามคำแหงเน้นการย้อนกลับไปหาพุทธธรรมต้นรากจากพระไตรปิฎก บาลีเป็นสำคัญ แม้จะปรากฏความเชื่อบางประการเช่นการบูชาน้เกลือ พระธาตุแต่ก็ไม่ได้เป็นไปในเชิงปาฏิหาริย์^๔ หลังจากรัชกาลนั้นพบว่าเกิด ความนิยมในการปฏิบัติตามคำสอนตามแนวคิดในคัมภีร์บาลีที่แต่งในลังกา ได้แก่ คัมภีร์ชั้นอรรถกถา ฎีกา และปกรณ์พิเศษ โดยเฉพาะสาระที่เน้นเรื่อง ความเชื่อ เช่น พุทธประวัติที่เน้นลักษณะเชิงปาฏิหาริย์ ความเชื่อในเรื่อง ความอัศจรรย์ของพระธาตุ^๕

สังคมสุโขทัยในช่วงเวลาดังกล่าวคงจะได้รับอิทธิพลธรรมเนียม พุทธศาสนาสายลังกาเข้ามาปฏิบัติอย่างแพร่หลาย ดังเช่นก่อนที่จะมีการเรียน

^๑ “จารึกขัณฑ์ป่า ๑,” ใน จารึกในประเทศไทย เล่ม ๑ : อักษรปัลลวะ หลังปัลลวะ พุทธศตวรรษที่ ๑๒ - ๑๔ (กรุงเทพฯ: หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๒๙), หน้า ๑๑๖ - ๑๒๒.

^๒ บัณฑิต ลัวชัยชาญ และคนอื่น ๆ, การประดิษฐานพระพุทธศาสนาจากลังกาทวีป ในดินแดนประเทศไทยสมัยวัฒนธรรมทวารวดี: รายงานผลการวิจัย (กรุงเทพฯ: สมาพันธ์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๕๑ - ๑๖๒

^๓ สถาพร อรุณวิลาศ, “คติความเชื่อพุทธศาสนาแบบลังกากับวิถีชีวิตชุมชนเมือง สุโขทัย - ศรีสัชนาลัย,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๗๐ - ๗๑.

^๔ สุภาพรรณ ฌ บางช้าง, พุทธธรรมที่เป็นรากฐานสังคมไทยก่อนสมัยสุโขทัยถึงก่อน เปลี่ยนแปลงการปกครอง (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๓๑ - ๓๕.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖.

การสอนหนังสือแต่ละครั้ง เข้าใจว่าอาจจะต้องทำพิธีสวดมนต์แสดงการนมัสการพระรัตนตรัยก่อน^๑ ดังความในจารึกวัดตระพังนาคที่เข้าใจว่าเป็นตำราหรือแบบเรียนเรื่องพญายุชณะ และสระชั้นต้นของไทย ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ที่ปรากฏบทสรรเสริญพระพุทธรูป พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณ อันเป็นบทสวดที่ใช้ในปัจจุบัน^๒

นอกจากนี้ ยังพบการผูกคาลาในลักษณะ “หัวใจคาลา” โดยใช้อักษรตัวแรกของคำในคาลาแต่ละบท หรือแต่ละวรรค ซึ่งคัดอักษรแต่ละตัวนั้นมาเรียงต่อกันตามลำดับ โดยไม่ใช่นิรุกติศาสตร์ในภาษาใดภาษาหนึ่ง แต่ถือกันว่ามีข้อความและความหมายครบถ้วน ตามจำนวนคำในคาลาบทนั้น ๆ อีกนัยหนึ่งยังเป็นเครื่องกำหนดความจำเพื่อเป็นอุปการะต่อการสวดสวดขยายมนต์บทต่าง ๆ และหัวข้อธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น อสฺสึสุโลปฺสพุก (หัวใจพระพุทธรูป) ย่อมาจากบทสรรเสริญพระพุทธรูป สฺวิธาปุกยป (หัวใจพระอภิธรรม) ย่อมาจากชื่อคัมภีร์ในพระอภิธรรมปิฎก อาปามจูป (หัวใจพระวินัย) ย่อมาจากหมวดทั้ง ๕ ของพระวินัยปิฎก^๓ ทิมสฺอฺชฺ (หัวใจพระสูตร) ย่อมาจากชื่อคัมภีร์ทั้ง ๕ ในพระสุตตันตปิฎก พุทฺธสฺมิ (หัวใจไตรสรณาคมน์) ย่อมาจากบทไตรสรณาคมน์ อุทฺธอฺโธ (หัวใจกรณีย์) มีที่มาในกรณีย์เมตตสูตร^๔

การผูกคาลาในลักษณะดังกล่าวทำให้สันนิษฐานว่าผู้คนในสังคม โดยเฉพาะพระสงฆ์และนักปราชญ์ราชบัณฑิตน่าจะได้อ่านท่องจำหลักธรรมในลักษณะพุทธมนต์แล้ว ดังที่พบจารึกพระอภิธรรมปิฎกกล่าวถึงรายละเอียดข้อธรรมในคัมภีร์^๕ ทั้งยังอาจมีการสวดพระปริตรอันเป็นบทสวดที่มีต้นธารมาจากลังกาทวีปเพื่อคุ้มครองป้องกันภัยอันตราย^๖ นอกจากนี้ “หัวใจคาลา”

^๑ สุภาพรณ ฌ บางช้าง, วิวัฒนาการงานเขียนภาษาบาลีในประเทศไทย : จารึกตำนาน พงศาวดาร สาส์น ประกาศ (กรุงเทพฯ: มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัยฯ, ๒๕๒๙), หน้า ๑๘๓ - ๑๘๔.

^๒ “จารึกวัดตระพังนาค,” ใน จารึกในประเทศไทย เล่ม ๕ : อักษรธรรมและอักษรไทย พุทธศตวรรษที่ ๑๙ - ๒๔ (กรุงเทพฯ: หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๒๙), หน้า ๕๘ - ๖๒.

^๓ “จารึกคาลาหัวใจพระพุทธรูป,” ใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐ - ๕๒.

^๔ “จารึกคาลาหัวใจพระสูตร,” ใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๗ - ๔๙.

^๕ “จารึกพระอภิธรรม พุทธศตวรรษที่ ๒๐,” ใน จารึกสมัยสุโขทัย (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๒๖), หน้า ๒๘๔ - ๒๘๘.

^๖ Lily de Silva, Paritta: The Buddhist Ceremony for Peace and Prosperity in Sri Lanka (Colombo: The Department of Government Printing, 1981), pp. 3 - 6.

บางบทข้างต้นนี้อาจถูกนำไปใช้ในเชิงไสยศาสตร์อันเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม
ในลักษณะของคาถาอาคมและเลขยันต์ ที่ใช้โครงสร้างจากแนวความคิด
มหายานผสมผสานกับรายละเอียดจากพุทธศาสนาเถรวาท^๑

ส่วนเรื่องอำนาจไสยเวทหรือบุญฤทธิ์วิyakคม น่าจะเป็นความเชื่อ
และการปฏิบัติที่มีมาตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัยโดยเฉพาะในสมัยที่ขอมเรือง
อำนาจ ซึ่งความรู้ดังกล่าวน่าจะยังคงได้รับความนิยมสืบมาในสมัยสุโขทัย
ดังปรากฏหลักฐานในจารึกวัดป่ามะม่วง (ภาษาเขมร) พ.ศ. ๑๙๐๔ ได้กล่าว
ว่า พระมหาธรรมราชาลิไททรงมีความรู้ความเชี่ยวชาญในทางโหราศาสตร์^๒
นอกจากนี้ยังพบคาถากล่าวอ้างถึงพระเป็นเจ้าในศาสนาพราหมณ์ให้ช่วย
ป้องกันภัยอันตรายจากอสูรนิบาต^๓ รวมถึงร่องรอยของวัฒนธรรมแบบ
พราหมณ์ที่ยังคงมีอยู่ ดังปรากฏการสร้างเทวาลัย เช่น เทวาลัยมหาเกษตร
เพื่อเป็นที่ประดิษฐานรูปพระเป็นเจ้าตามคติพราหมณ์ ทั้งนี้ความเชื่อใน
ลักษณะดังกล่าวอาจไม่ได้แพร่หลายในสังคมโดยรวม^๔ อย่างไรก็ตาม เชื่อว่า
อย่างน้อยน่าจะปรากฏเด่นชัดภายในเทวสถานอันศักดิ์สิทธิ์รวมถึงกลุ่มคน
ที่เกี่ยวข้องเป็นสำคัญ

ในขณะเดียวกันความเชื่อเรื่องผีและเทวดาอันเป็นความเชื่อดั้งเดิม
นั้นยังคงปรากฏอยู่ในสังคม ดังกรณีของพระขงพูนพิทักษ์ที่กล่าวว่า “...ขุนผู้ใดถือ
เมืองสุโขทัยนี้แล้ว ไหว้ดีพลีถูก เมืองนี้เที่ยง เมืองนี้ดี ผีไหว้ดีพลีปลุก ผีใน
เขาวัวอันคุ้มบ่เกรง เมืองนี้หาย...”^๕ อย่างไรก็ตาม งานวิจัยบางชิ้นวิเคราะห์ให้
เห็นว่าในช่วงเวลานั้นพบความพยายามในการนำเอาพุทธศาสนาแบบลังกา

^๑ ณัฐธัญ มณีรัตน์, เลขยันต์ : แผนผังอันศักดิ์สิทธิ์, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ: สถาบัน
พิพิธภัณฑการเรียนรู้แห่งชาติ, ๒๕๕๙), หน้า ๔๓ - ๔๔.

^๒ “หลักที่ ๔ ศิลจารึกวัดป่ามะม่วงอักษรขอมภาษาเขมรจังหวัดสุโขทัย,” ใน ประชุม
ศิลาจารึกภาคที่ ๑ : เป็นจารึกกรุงสุโขทัยที่ได้พบก่อน พ.ศ. ๒๔๖๗ (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการ
พิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๒๑), หน้า ๗๔ - ๘๖.

^๓ “ศิลาจารึกคาถาป้องกันอสูรนิบาตพุทธศตวรรษที่ ๒๐,” ใน จารึกสมัยสุโขทัย
(กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๒๖), หน้า ๒๘๒ - ๒๘๒.

^๔ สุภาพรณ ฌ บางช้าง, ขนบธรรมเนียมประเพณี : ความเชื่อและแนวการปฏิบัติใน
สมัยสุโขทัยถึงสมัยอยุธยาตอนกลาง (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๓๕), หน้า ๓๖.

^๕ กรมศิลปากร, “จารึกพ่อขุนรามคำแหง,” ใน ประมวลข้อมูลเกี่ยวกับจารึก
พ่อขุนรามคำแหง (กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๓๑.

เข้ามาครอบคลุมความเชื่อดั้งเดิม ดังเช่นประเพณีการสร้างวัดมหาธาตุเพื่อนำพระบรมสารีริกธาตุไปประดิษฐานในบริเวณที่เคยเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์หรือตั้งอยู่ใจกลางเมือง เพื่อให้มีอำนาจเหนือความเชื่อดั้งเดิมตลอดจนญาติผีวิญญูณ เช่น การสร้างอุเทสิกเจดีย์บนเขาหลวงซึ่งเป็นภูเขาที่เคยบูชาพระขงพุงผีมาแต่เดิมของเมืองสุโขทัย^๑

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าเนื้อหาหลักธรรมที่ปรากฏในสมัยสุโขทัยซึ่งสันนิษฐานว่าอาจใช้เป็นบทสวดทางพุทธศาสนานั้นมีลักษณะมุ่งเน้นการสอนสั่งธรรมตามสาระของคติความเชื่อพุทธศาสนาแบบลังกา โดยการนำมาจิตใจประชาชนเมืองสุโขทัย - ศรีสัชนาลัย พุทธธรรมกลายเป็นที่พึ่งของคนส่วนใหญ่ให้ได้เข้าใจธรรมชาติของชีวิตมนุษย์และสรรพสิ่งรอบตัว รู้จักปรับจิตใจ ปรับตัว ตลอดจนวิธีการดำรงชีวิตด้วยทางสายกลาง เน้นถึงการเรียนรู้และตระหนักในอุดมการณ์สูงสุดของพุทธศาสนาเถรวาท คือการบรรลุนิพพาน อย่างไม่ได้ปรากฏลักษณะพุทธศาสนาในเชิงอิทธิปาฏิหาริย์แล้ว ซึ่งได้มีพัฒนาการอย่างเด่นชัดสืบต่อมาในสมัยอยุธยา

^๑ สถาพร อรุณวิลาศ, “คติความเชื่อพุทธศาสนาแบบลังกากับวิถีชีวิตชุมชนเมืองสุโขทัย - ศรีสัชนาลัย,” หน้า ๖๕ - ๖๖.

อิทธิปาฏิหาริย์ : โลกทัศน์และรูปแบบ “มนต์” ทางพุทธศาสนาในสังคมจารีตของไทย

นับตั้งแต่การสถาปนา “กรุงพระนครศรีอยุธยา” ขึ้นเป็นศูนย์กลางดินแดนที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ใน พ.ศ. ๑๘๙๓ ได้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงประการหนึ่งของพระพุทธศาสนาเด่นชัดขึ้น คือ ความเชื่อเรื่องไสยเวทหรือบุญฤทธิ์วิद्याคมได้มีบทบาทสำคัญและขยายตัวมากขึ้น อันเนื่องมาจากการผสมผสานคติความเชื่อและแบบแผนประเพณีระหว่างพุทธศาสนากับศาสนาพราหมณ์

การสงครามและความผันผวนทางการเมืองการปกครองซึ่งเกิดขึ้นบ่อยครั้ง ตลอดจนโครงสร้างของสังคมที่ซับซ้อนและมีการแข่งขันเปลี่ยนแปลงในทางเศรษฐกิจสูง น่าจะเป็นปัจจัยสำคัญให้เกิดความต้องการด้านฤทธานุภาพเข้ามาเสริมสร้างขวัญและกำลังใจ บ่อยครั้งที่ความเชื่อเรื่องไสยเวทนี้ได้ผสมผสานกับคติความเชื่อและการปฏิบัติในทางพุทธศาสนา โดยเปลี่ยนจากเรื่องทางศาสนาโดยตรงมาเป็นเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ ดังเช่นการเชื่อในคุณพระรัตนตรัย ซึ่งเปลี่ยนจากความเชื่อในคุณที่เป็นอำนาจธรรมมาเป็นคุณที่เป็นอิทธิฤทธิ์ เกิดการสร้างธรรมเนียมให้พระเถระผู้ใหญ่เป็นผู้ประพรมน้ำพระพุทธมนต์ เกิดการนำพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นเพื่อสืบทอดศาสนาตามแนวคิดเดิม มาทำพิธีปลุกเสกให้มีฤทธิ์อำนาจ ดังปรากฏข้อความตอนหนึ่งในจดหมายเหตุสมัยอยุธยา ความว่า

“...แม้อันตรายสักเท่าใดก็ดี ให้นิมนต์พระใส่ศรีษะอันตรายทั้งปวงหายสิ้นแล ถ้าจะเข้าการณรงค์สงครามให้เอาพระใส่น้ำมันหอมเข้าด้วยเนวะทรคุณแล้วเอาใส่ผมคักดีลธิ์ความปรารถนา ถ้าผู้ใดจะประสิทธิ์แก่หอกดาบศาสตราวุธทั้งปวงเอาพระสร้งน้ำมันหอมแล้วเสกด้วยอิติปิโสภุการติ เสก ๓ ที ๗ ที แล้วใส่ขันสำริดพิชฐานตามความปรารถนาเถิด ถ้าผู้ใดจะใคร่มาตุคามเอาพระสร้งน้ำมันหอมใส่ใบพลูทาประสิทธิ์แก่คนทั้งหลาย ถ้าจะสง่าเจรจาให้คนกลัวเกรง เอาใส่น้ำมันหอมหุง

ชี้ฝั่งโลกด้วยเนวาทศคุณ ๗ ที่ ถ้าจะค้าขายก็ดี มีที่ไปทางบกทางเรือก็ดี ให้นมัสการด้วยพาหุงแล้วเอาพระสงฆ์น้ำมันหอมเสกด้วยพระพุทธรูป อิติปิโสภุการาติ เสก ๗ ที่ ประสิทธิ์แก่คนทั้งหลายแล ถ้าจะให้สัตว์ดีสถาพรทุกอัน ให้เอาดอกไม้ดอกบัวบูชาทุกวัน จะปรารถนาอันใดก็ได้ทุกประการแล ถ้าผู้ใดพบพระเกสรก็ดี พระว่านก็ดี พระปรอทก็ดี ก็เหมือนกันอย่าได้ประมาทเลย อานุภาพดั่งกำแพงล้อมกันภัยแก่ผู้นั้น ถ้าจะให้ความศุขย์ เอาพระสงฆ์ น้ำมันหอมเอาด้าย ๑๑ เส้น ชุบน้ำมันหอม และทำไส้เทียนตามถวายพระ แล้วพิชฐานตามความปรารถนาเถิด ถ้าผู้ใดจะสระหัวให้เขียนยันต์นี้ใส่ไส้เทียนเถิด... แล้วว่านโมไปจนจบ แล้วว่าพาหุง แล้วว่าอิติปิโสภุการาติมหาเชยย์มงคล แล้วว่าพระเจ้าทั้ง ๑๖ พระองค์เอาทั้งคู กิริมีที กุรุมทุ กรมท เกรเมเท ตามแต่เสกเถิด ๓ ที่ ๗ ที่ วิเศษนัก ถ้าได้รู้พระคาถานี้แล้ว อย่ากลัวอันใดเลย ท่านตีค่าไว้ควรเมือง จะไปรบศึกก็คุ้มกันได้สารพัดศัตรูแล...”^๑

ในกรณีของคติความเชื่อในเรื่องพระธาตุที่มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยนั้น ปรากฏหลักฐานในลักษณะที่แสดงปาฏิหาริย์ให้เห็นเป็นอัศจรรย์ ดังในคราวที่สมเด็จพระรามาเมศวรโปรดให้สร้างวัดมหาธาตุ ณ ที่ซึ่งพระองค์ “...ทอดพระเนตรโดยฝ่ายทิศบูรพ์ เห็นพระบรมสารีริกธาตุเสด็จปาฏิหาริย์...”^๒ หรือในคราวที่พระมหากษัตริย์เสด็จยกทัพทำสงครามครั้งสำคัญ ดังในครั้งที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเสด็จไปราชการสงครามคราวศึกยุทธหัตถี พ.ศ. ๒๑๓๕

^๑ “ตำนานพระพิมพ์และวิธีบูชา,” ใน คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี สำนักนายกรัฐมนตรี, ประชุมจดหมายเหตุสมัยอยุธยา ภาค ๑ (พระนคร: โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๐), หน้า ๗๗ - ๗๘.

อนึ่ง “ตำนานพระพิมพ์และวิธีบูชา” ดังกล่าวเป็นสำเนาคัดลอกมาจากทอดหนึ่ง ไม่ปรากฏเอกสารต้นฉบับที่กล่าวว่าเป็นจารึกลานเงินอักษรขอม อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาภูมิหลังของเอกสาร ตลอดจนจนลักษณะคติความเชื่อที่ปรากฏในเนื้อความตามที่นายชิดมหาดเล็กเวรเดช ได้เรียบเรียงขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อคราวเสด็จประพาสเมืองกำแพงเพชรนั้น จึงทำให้เชื่อว่าเป็นเอกสารครั้งกรุงศรีอยุธยา ดูรายละเอียดหนังสือนายชิดมหาดเล็กทูลเกล้าฯ ถวายเรื่องตำนานพระธาตุ สำเนานามที่จารึกในลานเงินใน พระราชนิพนธ์จดหมายเหตุเสด็จประพาสต้นครั้งที่ ๒ (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๙, พิมพ์ในจารพระราชทานเพลิงศพหม่อมเจ้าปฏิพัทธเกษมศรี ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นทิวารวงศ์ประวดี เมื่อปีชกาล พ.ศ. ๒๔๖๙), หน้า ๘๖ - ๙๕.

^๒ “พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม),” ใน ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม ๓ (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๔๒), หน้า ๒๑๖.

“...เสด็จพยุหบาตราโดยทางสถลมารค อนึ่งเมื่อใกล้รุ่งขึ้นวัน ๑๒ ค่ำนั้น เห็นพระสารีริกธาตุปาฏิหาริย์ไปโดยทางซึ่งจะเสด็จนั้น...”^๑

นอกจากนี้ยังปรากฏการใช้พิธีกรรมช่วยขจัดปัดเป่าทุกข์ภัยตลอดจน ปัญหาต่าง ๆ เช่นเมื่อเกิดปัญหาความแห้งแล้ง พระมหากษัตริย์โปรดให้นิมนต์พระอาจารย์อริยวาสิอริยวงศ์มคฺคา กับพระอาจารย์คามวาสีพระพิมลธรรม “...อาศัยอยู่ในพระราชวัง ตั้งบริกรรมทางอาโปกสิณและเจริญพระพุทธรูปขอฝน ด้วยอำนาจสมาธิและพระพุทธรูปของพระผู้เป็นเจ้าของทั้ง ๒ นั้น พอถึงกำหนดวันสัญญา ก็เกิดมหาเมฆตั้งขึ้นทั้ง ๘ ทิศ ฝนตกลงเป็นอันมาก...”^๒ ในทางตรงกันข้าม “...ด้วยอำนาจพระพุทธรูปปฏิมากรห้ามสมุทรและอำนาจพระพุทธรูป...ลมสลาตันพัดมาถึงเรือก็หลีกเป็นช่องเลยไป ลูกคลื่นใหญ่ ๆ มาใกล้เรือก็หายไป...”^๓

การผสมคติทางพระพุทธศาสนากับคติพราหมณ์และคติไสยเวท เป็นลักษณะสำคัญประการหนึ่งของสังคมไทยสมัยอยุธยา ดังมีข้อความในจารึกฐานพระอิศวร พ.ศ. ๒๐๕๓ ความว่า “...จึงเจ้าพรญาศีร์ชรรมาโคกราชประดิษฐานพระอิศวรเป็นเจ้านี้ ไว้ให้ครองสัตว์สี่ตีนสองตีนในเมืองกำแพงเพชร แลช่วยเลิกศาสนาพุทธศาสตร์ และไสยศาสตร์ และพระเทพกรรมมิให้หม่นให้หมองให้เป็นอันหนึ่งอันเดียว...”^๔ ปรากฏการณ์ทางสังคมข้างต้นยังได้สะท้อนให้เห็นผ่านพัฒนาการการประพันธ์วรรณกรรมภาษาบาลีในสมัยอยุธยาที่มีเนื้อหาแสดงคติความเชื่อ เรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ โลกิฆณ สนุกสนาน วรรณคดีส่วนใหญ่แต่งขึ้นเพื่อสนองความสนใจ

^๑ ตรงใจ หุตางกูร, การปรับแก้เทียบคักราชและการอธิบายความพระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐ (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), ๒๕๖๑), หน้า ๑๖๒.

^๒ “คำให้การขุนหลวงหาวัด (ฉบับหลวง),” ใน ประชุมคำให้การกรุงศรีอยุธยา, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ: แสงดาว, ๒๕๖๑), หน้า ๓๗๗ - ๓๗๘.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๗๔.

^๔ “สร้างพระอิศวรสำริด และซ่อมแปลงพระมหาธาตุกับทั้งวัดบริวารเมืองกำแพงเพชร ปีมะเมีย พ.ศ. ๒๐๕๓ ในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒,” ใน คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี สำนักนายกรัฐมนตรี, ประชุมจดหมายเหตุสมัยอยุธยา ภาค ๑, หน้า ๒๙.

ของประชาชน มิได้แต่งเพื่อขึ้นำธรรมแก่สังคมเหมือนวรรณคดีในสมัยที่ผ่านมา^๑

ในสมัยอยุธยาตอนปลายมีหลักฐานที่ชี้ให้เห็นว่าภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ผู้ทรงความรู้ทางภูมิธรรมยังมีชื่อเสียงปรากฏในลักษณะของผู้ชำนาญเลขยันต์ มนต์คาถาศรรพวิทยาคมต่าง ๆ เป็นอันมาก^๒ การทำบุญหรือให้ทานมีลักษณะพิธีกรรมอย่างเห็นได้ชัด ดังกรณีเรื่องพระมาลัยที่มีอิทธิพลมากในปลายสมัยอยุธยานั้น การสวดและเทศน์พระมาลัยสูตรคงได้รับความนิยมทั่วไปชาวบ้านจึงสร้างคัมภีร์พระมาลัยสูตรถวายวัดอย่างแพร่หลาย โดยคัมภีร์ดังกล่าวเน้นย้ำความคิดเกี่ยวกับ “ยุคพระศรีอารีย์” อย่างมาก แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าสิ่งที่จะได้ไปเกิดในยุคพระศรีอารีย์นี้เกิดจากการประกอบพิธีกรรมเป็นสำคัญ กล่าวคือ “...ให้ทำมหาชาติเนื่องนั้นที่ ลึงชะพันจงบูชา...พระคาถาถ้วนพัน...”^๓

ความนิยมดังกล่าวอาจสังเกตได้จากผลงานด้านงานช่างซึ่งพบว่าเนื้อหาที่นำมาเขียนภาพมากที่สุด คือเหตุการณ์ตอนพระมาลัยไปนมัสการพระจุฬามณีเจดีย์ ดังที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงวินิจฉัยเรื่องชั้นไหว้พระสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปตามบ้านเรือน ความว่า

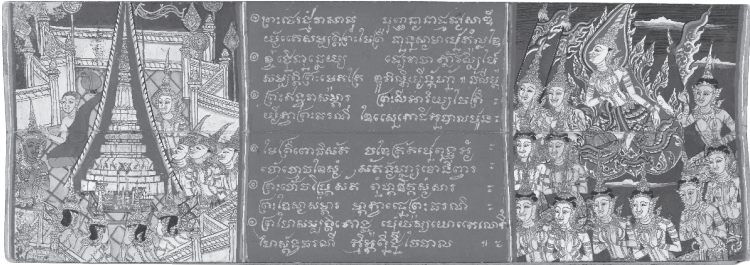
“...ที่ชั้นไหว้พระของเก่าย่อมเขียนนุดหลังเปนพระจุฬามณี มีเทวดาหะมาเปนกลุ่ม ๆ ทั้งนั้น ทำให้ตระหนักใจได้ว่าคนรุ่นนั้นตั้งใจจะไหว้พระจุฬามณีกันโดยมาก...คิดไปก็เห็นความไกลไปเป็นอย่างอื่น ว่าตั้งใจจะไหว้พระศรีอารียเทวโพธิสัตว์หาใช่ตั้งใจจะไหว้พระโคตมพุทธะไม่ ด้วยหนังสือมาลัยนั้น แต่งขึ้นเพื่อสรรเสริญคุณพระศรีอารียเมไตรย พระมาลัยจึงต้องขึ้นไปไหว้พระจุฬามณี เพื่อจะได้พบกับพระศรีอารียเทวโพธิสัตว์ แล้วจะได้

^๑ รองศาสตราจารย์ ดร.สุภาพรรณ ณ บางช้าง, วัฒนการงานเขียนที่เป็นภาษาบาลีในประเทศไทย : ประเภทวิเคราะห์ธรรมในพระสูตรต้นฉบับ (กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๕๓๐ - ๕๓๑.

^๒ “บานแพนง เรื่องอัญมณีธรรมปิณฑา ของสมเด็จพระเพทราชา,” ใน คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี สำนักนายกรัฐมนตรี, ประชุมจดหมายเหตุสมัยอยุธยา ภาค ๑, หน้า ๓๔

^๓ เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์, “พระมาลัยคำหลวง,” ใน พระประวัติและพระนิพนธ์ ร้อยกรองเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ (กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๑๓), หน้า ๒๗๒.

แสดงคุณสมบัติแห่งพระองค์ พาคนให้ทะเยอทะยานอยากพบ
 บ้าง ก็สมคิด คนจึงเขียนพระจุฬามณีมีพระศรีอารียเทวโพธิสัตว์
 เสดจมาไหว้ เพื่อทำใจให้หยิ่งถึงพระองค์อยู่ทุกวันจะได้พบ...”^๑

**ต้นฉบับคัมภีร์พระมาลัยสูตรซึ่งพบเป็นจำนวนมากสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของ
 เรื่องพระมาลัยที่มีต่อผู้คนในสังคมจารีตของไทย
 (ที่มา : Chester Beatty Digital Collection)**

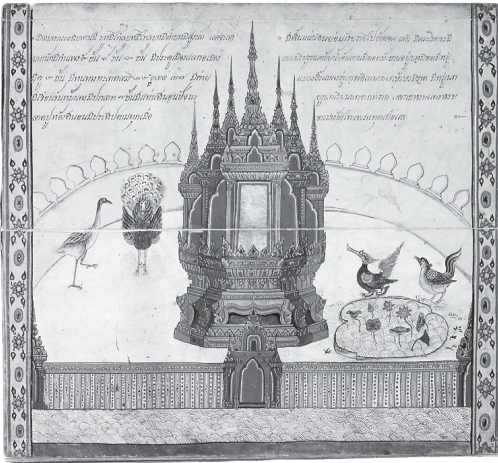
ด้วยเหตุที่พิธีกรรมมีส่วนสัมพันธ์อยู่กับพระพุทธศาสนาดังกล่าวนี้ จึง
 ปรากฏการให้ความสำคัญแก่ระเบียบพิธีของการทำบุญอย่างมาก ดังพระราช
 ปุจฉาในสมเด็จพระเจ้าบรมโกศฉบับหนึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับ “เยี่ยงอย่างไร
 การถวายสังฆภัต” อีกฉบับหนึ่งว่าด้วย “การอุทิศเทวดาพลี”^๒ โดยที่เชื่อว่า
 ถ้าทำตามระเบียบพิธีครบถ้วนบริบูรณ์ ก็จะเป็นมงคลให้บังเกิดผลสมตาม
 ความปรารถนา ลักษณะความคิดเช่นนี้ยังปรากฏในหมู่พระสงฆ์ที่ให้ความ
 สำคัญกับระเบียบแบบแผนเล็ก ๆ น้อย ๆ ไม่ใช่เรื่องหลักคำสอนที่สำคัญ
 เช่นเรื่องวิธีหลังน้ำอุทิศโศกกว่าเมื่อจะอุทิศถวายพระอารามพระวิหารแต่
 พระสงฆ์จะหลังน้ำให้ตกลงในมือพระสงฆ์ หรือให้ตกลงในพระหัตถ์พระพุทธรูป^๓

^๑ คุลยาพระหัตถ์ถึงพระยาอนูมานราชชน ลงวันที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๔๘๑ ใน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, บันทึกเรื่องความรู้ต่าง ๆ เล่ม ๒ (พระนคร: สมาคมสังคมาศตวรรษแห่งประเทศไทย, ๒๕๐๖), หน้า ๑๗๕.

^๒ “พระราชปุจฉาสมเด็จพระบรมโกศ,” ใน ประชุมพระราชปุจฉาภาคปริณัย (ธนบุรี: โรงพิมพ์ดำรงธรรม, ๒๕๐๘, คณะสงฆ์จังหวัดธนบุรีพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพสมเด็จพระสังฆราช ญาณโทยมหาเถระ ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๐๘), หน้า ๕๓ - ๕๔.

^๓ สมเด็จพระวันรัต, สังคดียวงศ์ พงศาวดารเรื่องสังคายนาพระธรรมวินัย (กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวพร, ๒๕๒๑, พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระอุบลาคูณุปัจารย์ (กมลเถระ)), หน้า ๔๕๑ - ๔๕๓.

ความคิดทางพุทธศาสนาในปลายสมัยอยุธยาที่มีพัฒนาการจนต่างไปจากเดิม ยิ่งสะท้อนให้เห็นจากความหมายของคำบางคำที่เปลี่ยนแปลงไป เช่นคำว่า “นิพพาน” ในพระมาลัยคำหลวงให้ภาพนิพพานเสมือนเป็นสถานที่อันหนึ่ง ไม่ได้อธิบายถึงนิพพานในแง่ของสภาวะทางจิตเลย^๑ หรือในกรณีของคำว่า “อภินิหาร” ก็ถูกใช้ในในความหมายที่ต่างไปจากเดิมมาก กล่าวคือ คำนี้ทั้งเถรวาทบาลีและคัมภีร์มหายานหมายความถึง ปณิธาน คือ ความพยายามเพื่อความสำเร็จในพระสัมมาสัมโพธิญาณ แต่ในสมัยอยุธยา จะถูกใช้ในความหมายทำนองมีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ส่วน “ปาฏิหาริยะ” อันหมายถึงการนรกิเลสต่าง ๆ ไปเสีย ถูกใช้ในลักษณะที่เน้นย้ำไปในทางที่เกี่ยวข้องกับอำนาจเหนือธรรมชาติ^๒ และโดยเหตุที่พุทธศาสนาเน้นเรื่อง บุญฤทธิ์วิद्याคมมีอิทธิพลสูงในสังคมดังกล่าว ทำให้น่าเชื่อว่าพระสงฆ์ฝ่ายสมณะจะได้รับความนิยมนับถือมาก เช่นในการพระศพสมเด็จพระรูป วัดพุทธโศวรรรย์ ใน พ.ศ. ๒๒๗๘ พระครูฝ่ายสมณะได้รับนิมนต์มาสดับปกรณ์ มากกว่าพระครูฝ่ายปริยัติหลายเท่า^๓

ภาพจากสมุดไตรภูมิ สะท้อนให้เห็นโลกทัศน์ที่มีต่อคำว่า “นิพพาน” เป็นเสมือนสถานที่แห่งหนึ่ง เรียกว่า “เมืองมหานครนิพพาน” (ที่มา: สมุดภาพไตรภูมิสมัยธนบุรี จัดแสดงที่พิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมเอเชีย (Museum für Asiatische Kunst))

^๑ สายชล วรรณรัตน์, “พุทธศาสนากับแนวความคิดทางการเมืองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๓๕๒),” (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๖๐ - ๖๑.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๑.

^๓ “เรื่องจดหมายเหตุพระศพสมเด็จพระรูป,” ใน คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี สำนักนายกรัฐมนตรี, ประชุมจดหมายเหตุสมัยอยุธยา ภาค ๑, หน้า ๑๑๒ - ๑๑๕.

อย่างไรก็ดี ถึงแม้ว่าภาพลักษณ์พุทธศาสนาในสมัยอยุธยาจะเน้นความเชื่อเรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ แต่ในขณะเดียวกันได้ปรากฏหลักฐานที่แสดงให้เห็นการนำเสนอพุทธธรรมด้วยกระบวนการทางปัญญา แม้จะไม่แพร่หลายเป็นพื้นฐานของสังคมส่วนใหญ่ก็ตาม^๑ เช่นคำวิสัยนาของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ที่กราบทูลถวายพระราชปวงญาของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชที่ว่า “...บุุคคลเชื่อกรรมเข้าไปในป่า พบช้าง พบเสือ ก็ถือเสียว่าแล้วแต่กรรม ไม่หลบหนี เสือช้ำงก็ทำร้ายสิ้นชีวิต ดั่งนี้จะว่ามีกรรมหรือหามิได้...”^๒ ซึ่งสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์กราบทูลถวายวิสัยนาความว่า “...บุุคคลผู้นั้นหาวิจารย์ปัญญามิได้ ชื่อว่ามีบุุพเพตทวิญญูวิปลาส...มิได้พิจารณาเหตุอันผิดและชอบนั้น...พระพุทเจ้ายังทรงอนุญาตให้ภิกษุขึ้นต้นไม้หนีได้...” หรือปรากฏหลักฐานที่แสดงถึงหัวข้อธรรมชั้นสูงในพระพุทธศาสนา เช่น จารึกแผ่นทองแดงวัดไชยวัฒนาราม แสดงหลักธรรมที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งของพุทธศาสนา คือ ปฏิจจสมุปบาท ซึ่งว่าด้วยเหตุ - ปัจจัย อันส่งผลให้เกิดการเวียนว่ายตายเกิดประกอบด้วย อวิชชา สังขาร วิญญาน นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพชาติ และชรามรณะ^๓

บริบทของรูปแบบพระพุทธศาสนาในสังคมอยุธยาที่กล่าวมาแล้วนั้น ส่งผลให้บทพระพุททมนต์ซึ่งมีที่มาจากข้อธรรมในพระไตรปิฎก นอกจากเป็นการสวดเพื่อสือธรรม ศีกษาธรรม และปฏิบัติธรรมตามแนวทางพระพุทธศาสนาโดยตรงแล้ว ยังได้ปรับมาใช้เพื่อเป็นขวัญกำลังใจและเป็นสิริมงคลกลายเป็นเรื่องของพิธีกรรมเน้นความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ ดังตัวอย่างเช่น การสวดปริตรอย่างรามัญในพระราชวัง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแสดงพระบรมราชาธิบายไว้ว่า

“...ในพระราชนิเวศน์เวียงวังของพระเจ้าแผ่นดินสยามตามแบบแผนบุุรประเพณีสืบมา พระสงฆ์รามัญได้สวดพระปริตรตามแบบอย่างข้างรามัญถวายน้ำพระพุททมนต์เป็นน้ำสำหรับสรองพระพักตร์ แลน้ำสรองพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน แลประพรมเป็นทักษิณาวฏูรอบขอบในจังหวัดพระราช

^๑ สุภาพรณ ญ บางช้าง, พุทธธรรมที่เป็นรากฐานสังคมไทยก่อนสมัยสุโขทัย ถึงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง, หน้า ๗๐.

^๒ “พระราชปวงญาสมเด็จพระนารายณ์มหาราช,” ใน ประชุมพระราชปวงญาภาคปริกณกะ, หน้า ๕๕ - ๕๖.

^๓ “จารึกแผ่นทองแดงวัดไชยวัฒนาราม,” ศิลปากร ๓๕, ๖ (๒๕๓๕) : ๑๐๓ - ๑๐๘.

มณเฑียรนี้ทุกวัน เป็นการพระราชพิธีมีสำหรับบรมราชตระกูล
สืบมาแต่โบราณ พระสงฆ์อื่น ๆ แม้จะมีถือนันทรยศปรากฏด้วย
เกียรติคุณ คือเรียนรู้พระคัมภีร์ที่เป็นพระราชอาณาเบรียญ หรือ
ที่เป็นอาจารย์บอกภาวนาวิธี หรือพระสงฆ์ที่รู้ประกอบวิทยาคม
มนตร์ เป็นที่นับถือของคนเป็นอันมากก็ดี ก็ไม่มีพระราชบัญญัติ
ที่จะได้รับวาระผลัดเปลี่ยนมาสดพระปริตรถวายน้ำพระพุทธ
มนต์เลย...”^๑

นอกจากนี้ในกฎหมายตราสามดวงที่อาจมีต้นเค้าหรือกรอบความคิด
บางประการสืบทอดมาจากสมัยอยุธยา ระบุว่า ถ้าผู้ใดเอาผีไปไว้บ้านเรือน
จะทำพิธีพลีในพิธีนั้นให้นิมนต์พระภิกษุสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ คือ สวด
พระปริตร ดังความว่า

...๑๔๙ มาตราหนึ่ง ชายหญิง เปนชู้เมียกันเคียดฟัน
น้อยใจกัน ชายก็ตีหญิงก็ตีไปปลด้นไม้อันมีผี ให้ชายผู้ชายชู้แล
หญิงนั้นใช้เจ็บล้มตาย ฝ่ายผู้มีได้ปลปู่เจ้าใช้เจ็บล้มตาย ผู้ใดไปปล
ปู่เจ้าพิจารณาเปนลจ โทษตกแก่มันผู้นั้นเสมอฉมบกฤตยากระทำ
ท่านให้ตายนั้น ให้พระสงฆ์สวดมนต์ทำบุญเอาเบี้ย ๑๒๐๐๐ ให้
แก่มอ ถ้าเอาผีไปซัดไว้ในที่ไร่นาเรียกสวนท่าน ให้พลีเล้าขวิด
หนึ่งไก่อัวหนึ่ง เข้าสารเมียงหมากพลูราชวัดฉัตรธง สวดพระพุทธ
มนต์ฉัน ๓ วัน ๕ วัน ...

...๑๕๓ มาตราหนึ่ง ผู้ใดสยเคราะห์แลเอาระบานผีไปทิ้ง
ไว้ในบ้านท่าน ให้พลีที่บ้านหัวหมูเมียงหมากพลูกล้วยอ้อยไปศรี
สำหรับหนึ่ง ฉัตรธงธูปเทียนให้สวดมนต์ทำบุญ ถ้ามีพลีที่บ้านนั้น
ผู้คนแลสัตว์ของท่านป่วยไข้ ให้ปรับไหม ถ้าตายหายให้ทำค่า
สิ่งของนั้นเปนสามส่วนให้มันใช้ส่วนหนึ่ง...

...๑๕๕ มาตราหนึ่ง ถ้าจะพลีบ้านเรือนเรียกสวน ไร่นา
ให้นิมนต์พระสงฆ์ ๗ รูปจำเจริญพระปริตร ๓ วัน ทำบัตร์ ๓ ชั้น

^๑ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ชุมนุมพระบรมราชาธิบายใน
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาค ๒ หมวดราชประเพณีโบราณ (พระนคร: โรงพิมพ์
พระจันทร์, ๒๔๗๓, สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอตุลญาเจ้า โปรดให้
พิมพ์เป็นมิตรพลีขึ้นปีใหม่ เมื่อปีมะเมีย พ.ศ. ๒๔๗๓), หน้า ๓๒ - ๓๕.

ไบศรีสำหรับหนึ่ง เปด ๑ ไก่ ๑ เล่าโพง ๑ คชเรื่อนวงหนึ่ง สายลีน
รอบที่จะพลินั้น...ปีพาส้องวงหมอบัดเสนียดจันไร...^๑

บทพระพุทธรูปที่นำมาสวดในสังคมสยามในช่วงเวลาดังกล่าว นอกจากตัวบทที่ว่าด้วยข้อธรรมอันมีที่มาจากพระสูตรในพระไตรปิฎกแล้วยังพบว่า มีบทสวดที่แต่งโดยปราชญ์ผู้รู้ทางธรรมและอักษรวิธียาลี มีเนื้อความในลักษณะสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย อดีตพระพุทธเจ้า พระสาวก ตลอดจนสิ่งอันเป็นมงคลต่าง ๆ อันเนื่องด้วยพระศาสนา ด้วยเชื่อว่าการบูชาในลักษณะดังกล่าวจะนำมาซึ่งสวัสดิมงคลและสิ่งอันพึงปรารถนา บทพระพุทธรูปเหล่านี้ปรากฏร่องรอยอยู่ในบทสวดมนต์แปล ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นบทสวดชุดเดียวกันกับที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งให้สังคายนา เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๓^๒ และอนุมานได้ว่าบทสวดเหล่านี้น่าจะเป็นบทสวดเก่าตั้งแต่สมัยอยุธยาโดยจัดอยู่ในหมวดของปกิณกคาถา^๓

อเนกสัมพุทธรูปการคาถา เป็นบทนมัสการพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายซึ่งมีจำนวนมหาศาล และด้วยอาณาภาพแห่งการนมัสการนี้ “...จะขจัดเสียซึ่งอุปัทวะทั้งหลายทั้งปวง...แม้อันว่าไทยอันตรายทั้งหลายเป็นอันมาก จงฉิบหาย อย่าให้เหลือให้หลงได้...”^๔ การนมัสการพระพุทธรูปหลายพระองค์ในลักษณะนี้ยังปรากฏอยู่ในตอนต้น **บทพุทธานุชา** อันเป็นบทสรรเสริญหลักธรรมแห่งพระบรมศาสดาโดยแสดงให้เห็นว่าการปฏิบัติบูชาเป็นสิ่งประเสริฐของการบูชาทั้งปวง

อัญญาวิสติพุทธรูปการคาถา เป็นบทนมัสการพระพุทธรูปเจ้า ๒๘ พระองค์ ซึ่งทรงไว้ด้วยพระคุณสมบัติอันประเสริฐต่าง ๆ เช่น พระตันหันกร

^๑ กฎหมายตราสามดวงเล่ม ๓ (พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๖), หน้า ๑๘๑ - ๑๘๓.

^๒ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, “บานแพนง,” ใน **หนังสือสวดมนต์แปลฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ** (พระนคร: โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, ๒๔๕๒), ไม่ปรากฏเลขหน้า.

^๓ นอกจากบทสวดในหนังสือสวดมนต์แปลฉบับหอพระสมุดวชิรญาณแล้วยังปรากฏบทสวดลักษณะเดียวกันนี้รวบรวมอยู่ใน ประชุมหนังสือเก่า ภาคที่ ๑ เรียกว่า “คัมภีร์สังจาธิฐานต่อพระรัตนไตรย แลรฤกถึงคุณพระรัตนไตรย ตลอดถึงพระอัสสีมหาสาวก” ต้นฉบับเป็นของพระอากัษณ์บุญจันทุลเกล้าฯ ถวายเมื่อในรัชกาลที่ ๑

^๔ **หนังสือสวดมนต์แปลฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ**, หน้า ๒๔๓.

พุทธเจ้าทรงมีความเพียรเป็นอันมาก พระเมธังกรพุทธเจ้าทรงมีพระยศมาก พระกัสปะพุทธเจ้าทรงประกอบไปด้วยสิริ เป็นต้น และด้วยอานุภาพแห่ง การนมัสการนี้ “...อันว่าความศุขมีสภาวะหาโรคมิได้...อันว่าสัตว์นั้นจะบ่ มีได้ไปสู่ทุกคติ ได้แสนหนึ่งแห่งก็ลี้ภัยทั้งหลาย...”^๑

จิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดช่องนนทรีแสดงภาพอดีตพระพุทธเจ้า ศิลปะสมัยอยุธยาตอนปลาย (ที่มา : นิทรรศการศิลปกรรม คุณลักษณะในจิตรกรรมไทย, หน้า ๒๒)

อัญญาวิสติโพธิณมการคาถา เป็นบทนมัสการต้นไม้อันเป็นพุทธ บัลลังก์ที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ๒๘ พระองค์ เช่น ต้นทองกวาวแห่ง พระเมธังกรพุทธเจ้า ต้นแคฝอยแห่งพระสรณังกรพุทธเจ้า ต้นสะเดาแห่ง พระสุเมธสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นต้น

ทสโพธิสัตตณมการคาถา เป็นบทนมัสการพระโพธิสัตว์ที่จะตรัสรู้ เป็นพระพุทธเจ้า ๑๐ พระองค์ เช่น พระเมตไตรยบรมโพธิสัตว์จะตรัสรู้เป็น พระเมตไตรยสัมมาสัมพุทธเจ้า อสุรินทราหุจะตรัสรู้เป็นพระนารถสัมมา สัมพุทธเจ้า ช้างปาลีโลยจะตรัสรู้เป็นพระสุเมธสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นต้น

^๑ หนังสือสวดมนต์แปลฉบับพระสมุทวชิรญาณ, หน้า ๒๔๗.

ทศโพธิรุกขนมการคาถา เป็นบทสรรเสริญต้นไม้อันเป็นพุทธบัลลังก์
ตรัสรู้แห่งพระพุทธเจ้า ๑๐ พระองค์ เช่น ไม้กาะกิงเป็นพระมหาโพธิแห่ง
พระเมตไตรยสัมพุทธเจ้า ไม้จันทน์เป็นพระมหาโพธิแห่งพระรามสัมพุทธ
เจ้า ไม้จำปาเป็นพระมหาโพธิแห่งพระทเวทเวทสัมพุทธเจ้า เป็นต้น และ
ด้วยอานุภาพแห่งการนมัสการนี้ “...อันว่าสัตว์นั้นจะมีได้ไปสู่อุทิศสิ้น
แสนหนึ่งแห่งกลับทั้งหลาย...”^๑

อสีติมหาสาวกนมการคาถา เป็นบทนมัสการพระสาวก ๘๐ องค์ เช่น
พระอัญญาโกณฑัญญะ พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ พระกัสสปะ เป็นต้น

ธัมมกายานุสสติกา เป็นบทสรรเสริญถึงพระพุทธลักษณะอันพิเศษ
แห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งแต่ละส่วนล้วนแสดงถึงนัยลักษณะ
ของพระมหาบุรุษผู้บรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณยังสัตว์โลกให้ข้ามพ้น
สังสารวัฏ เช่น พระอุณาโลมอันประเสริฐประกอบด้วยพระรัศมี คือ พระ
ปัญญาในมหาวิหิงสาบัตติ พระหนตอันงามประเสริฐ คือ พระโพธิปักขิยธรรม
อันประเสริฐ ๓๗ ประการ พระชีวหาอันงามประเสริฐ คือ พระปัญญาอันเห็น
แจ้งในพระจตุราริยสัจ และด้วยพระคุณลักษณะเหล่านี้จึงหาบุคคลอื่นใด
เปรียบไม่ได้ มีคำกล่าวถึงอานิสงส์ของการสวดบทพระธรรมกายว่า “...ถ้า
โยคาวจรกุลบุตรชายหญิงใดได้นมัสการ แลภาวนา...ประกอบด้วยผลานิสงส์
เป็นอันมาก ถึงจะปรารถนาพุทธภูมิสมบัติ ก็จักสำเร็จดังพระไทยปรารถนา...”^๒

สถิตมหาฐานนมการคาถา เป็นบทนมัสการมหาสถาน ๗ แห่งใน
ชมพูทวีป อันเป็นสถานที่พระพุทธองค์ทรงเสวยวิมุตติสุขภายหลังการตรัสรู้
เช่น รัตนบัลลังก์ได้ร่มพระมหาโพธิ จงกรมแก้ว เรือนแก้ว ร่มไม้จิก เป็นต้น

อัญญมหาฐานนมการคาถา เป็นบทนมัสการมหาสถาน ๘ แห่ง
อันเนื่องด้วยพระพุทธประวัติ เช่น ปาลุมพินีอันเป็นที่ประสูติ สถานที่อัน
พระพุทธองค์ตรัสเทศนาพระธรรมจักร สถานที่อันพระพุทธองค์ทรงทรมาน
ช้างธนบาล ที่หว่างนางรังคู้อันพระพุทธองค์ปรินิพพาน เป็นต้น

^๑ หนังสือสวดมนต์แปลฉบับพุทธสมุทวชิรญาณ, หน้า ๒๕๒.

^๒ กรมศิลปากร, ประชุมหนังสือเก่า ภาคที่ ๑ - ๒ (กรุงเทพฯ: เอดิสัน เพรส โปรดักส์,
๒๕๕๒), หน้า ๒๓.

“ลุมพลีชาติ...ปฐม...” คือป่าลุมพลีที่พระพุทธองค์ประสูติ
 นับเป็นปฐมมณฑลสถานที่ปรากฏใน “อภฺฐมหารานนการคาถา”
 (ที่มา: สมุดภาพไตรภูมิสมัยธนบุรี จัดแสดงที่พิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมเอเชีย
 (Museum für Asiatische Kunst))

“เอเต อภฺฐมหารานา...ธัมมจักกั ตติย...” คือป่าอสิปตมฤคทายวันที่พระพุทธองค์
 ทรงแสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตรแกกปัญจวัคคีย์ นับเป็นมณฑลสถานที่ปรากฏใน “อภฺฐมหารานนการคาถา”
 (ที่มา: Chester Beatty Digital Collection)

ธาตุเจดีย์นวมการคาถา เป็นบทนมัสการพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งประดิษฐานในที่ต่าง ๆ ตลอดจนกล่าวถึงการอันตรธานแห่งพระบรมสารีริกธาตุตามคติปัญญาอันตรธาน ในตอนท้ายของคาถาได้ชี้แจงในเรื่องปาฏิหาริย์แห่งองค์พระธาตุซึ่งอยู่เหนือความเข้าใจตามวิถิปุถุชน อย่างไรก็ตามอย่างไรก็ดี “...พระปราฏิหารอันบังเกิดด้วยพุทธธาตุนั้น นักปราชญ์อย่าสงสัย สนั่นแห่งเลย พระพุทธธาตุนั้นเป็นอจินไตย จะให้เป็นอย่างไร ๆ นั้นก็สำเร็จทุกประการ...”^๑

คาถาพระพุทธเจ้า ๑๐ ทิศ เป็นบทสวดว่าด้วยการอัญเชิญคุณแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ต่าง ๆ มาประดิษฐานในทิศทั้ง ๑๐ โดยไล่เรียงจากทิศหลักสลับกับทิศรองไปจนครบ ๘ ทิศ เวียนไปตามทักษิณาวรรต นับจากบูรพาทิศ (ทิศตะวันออก) สิ้นสุดที่อีสานทิศ (ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ) ส่วนอีก ๒ ทิศที่เหลือ คือ ภาคดินและภาคอากาศ กล่าวว่าการอัญเชิญคุณแห่งพระพุทธเจ้ามาประดิษฐานตามทิศต่าง ๆ นี้เป็นธรรมเนียมมบูชาของโบราณธรรมิกราชาธิราช จะนำมาซึ่งสวัสดิมงคลป้องกันสรรพทุกข์ภัยต่าง ๆ ยังผลให้ดำรงในสิริราชสมบัติเป็นปกติ นอกจากนี้ ยังกล่าวอัญเชิญพระเมตไตรยบรมโพธิสัตว์ซึ่งจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ให้ตามรักษาผู้สวดบูชาอย่างไรก็ดี ในตอนท้ายของคาถาผู้รจนาน่าได้ให้ความสำคัญแก่คุณแห่งพระศรีศากยมุนี สัมมาสัมพุทธเจ้าสูงสุดโดยให้มาประดิษฐานในท่ามกลาง

	พระที่บังกร	
พระเมธังกร	พระศรีศากยมุนีโคตมะ	พระสรณังกร
พระพุทธลีลี	(พระศรีศากยมุนีโคตมะ)	พระปทุมุตตร
พระสมังคละ	พระพุทธกัสสป	พระเรวัต
	พระกกุสันธะ	

แผนผังการจัดเรียงพระนามพระพุทธเจ้า ๑๐ ทิศ

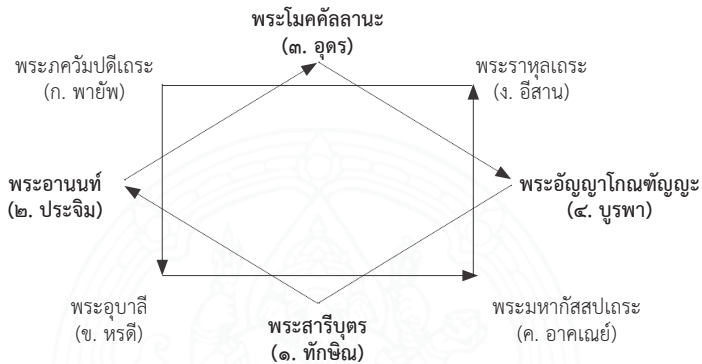
	อากาศ	
พายัพ	อุดร	อีสาน
ประจิม	เบื้องกลาง	บูรพา
หริดี	ทักษิณ	อาคนธ์
	ปฐพี	

^๑ หนังสือสวดมนต์แปลฉบับหอพระสมุทวชิรญาณ, หน้า ๒๗๒ - ๒๗๓.

คาถาพระอรหันต์ ๘ ทิศ เป็นบทสวดว่าด้วยการอัญเชิญคุณแห่งพระอรหันต์องค์ต่าง ๆ มาประดิษฐานในทิศทั้ง ๘ จัดลำดับออกเป็นสองกลุ่ม คือ

กลุ่มที่ ๑ อัญเชิญประดิษฐาน ณ ทิศหลัก ๔ ทิศ โดยเวียนเป็นทักษิณาวรรต เริ่มจากทักษิณทิศ (ทิศใต้) สิ้นสุดที่บูรพาทิศ (ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ)

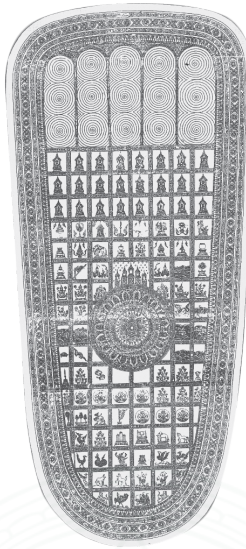
กลุ่มที่ ๒ อัญเชิญประดิษฐาน ณ ทิศรอง ๔ ทิศ โดยเวียนเป็นอุตราวารวัฏ เริ่มจากพายัพทิศ (ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ) สิ้นสุดที่อีสานทิศ (ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ)

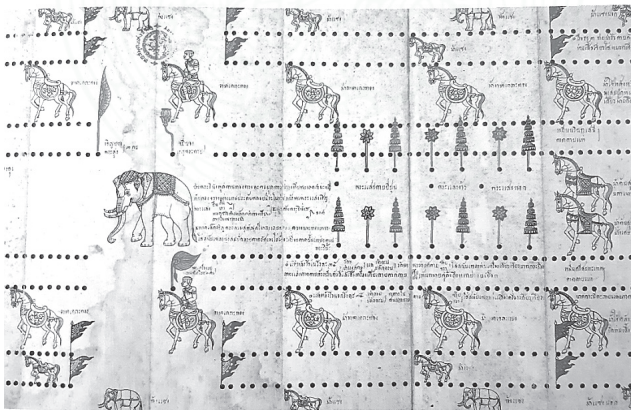
แผนผังการจัดเรียงนามพระอรหันต์ ๘ ทิศ

ในตอนท้ายของคาถาแสดงถึงอานิสงส์ของผู้กระทำให้บูชา ดังนี้ อันว่าบุคคลผู้ได้รู้จักแล้วซึ่งพระพุทธรูปมงคลมหาสาวกทั้งหลายนี้ กระทำสักการบูชาด้วยประณามทั้ง ๓ คือ กายประณาม วจีประณาม มโนประณาม เป็นต้น อันว่าบุคคลผู้นั้นจะปราศจากทุกข์ จะปราศจากอุปัทวเหตุอันตราย จะมีเดชมก มีในโลกทุกเมื่อ อันว่าสรรพสัตว์สติจะมีแก่ข้า อันรู้จักพระมหาเถระทั้งหลาย ๘ พระองค์ ว่าเป้นพระพุทธรูปมงคลมหาสาวกแล้วแลบูชา

บทแปลลายลักษณ์ เป็นบทพรรณนาถึงลายมงคลต่าง ๆ ที่ประดิษฐานบนฝ่าพระบาทขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เช่น พระแสงหอก ปราสาท พระยาแมลงภู่ทอง ธงชายแลธงสี่เหลี่ยม เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีบทนมัสการพระพุทธรูปบาท สะท้อนให้เห็นคติความเชื่อเรื่องการบูชาพระพุทธรูปที่ไทยได้รับอิทธิพลมาจากลังกาตั้งแต่สมัยทวารวดี ซึ่งความเชื่อเรื่องการบูชารอยพระพุทธรูปที่ปรากฏเด่นชัดในสมัยอยุธยาตอนปลาย ดังราชประเพณีที่พระมหากษัตริย์จะเสด็จไปนมัสการพระพุทธรูปเมืองสระบุรีเป็นประจำทุกปี

ภาพลายเส้นลายลักษณ์มงคล ๑๐๘ และการจัดระเบียบในรอยพระพุทธรบาท
จำลองจากภาพพระบรมรอยพระพุทธรบาท ที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศโปรดเกล้าฯ ส่งไป
ถวายพระเจ้ากรุงลังกา ปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๓
(ที่มา : ทัศลีภพระราชพิธียกจุลมงกุฏและสมโภชพระพุทธรบาท
จังหวัดสระบุรี พุทธศักราช ๒๕๔๒, ปกหลัง)

ริ้วกระบวนเพชรพวงเล็ดจิ้งขึ้นไปพระพุทธรบาททางชลมารค
ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
(ที่มา: ลิลิตพยุหยาตราเพชรพวง ลิลิตกระบวนแห่พระกฐินพยุหยาตราทางชลมารค
และทางชลมารค, หน้า ๒๓๕)

บทพาหุง น่าจะเป็นที่รู้จักมาอย่างน้อยตั้งแต่สมัยอยุธยา แม้เนื้อความในตัวบทจะมุ่งเน้นไปที่การสรรเสริญการใช้คุณธรรมต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้าในการแก้ไขปัญหา เช่น ทาน ขันติ เมตตา ปัญญา เป็นเครื่องสอนใจและเป็นกำลังใจให้รู้จักพัฒนาคุณธรรมมาเป็นเครื่องมือแก้ไขอุปสรรคของชีวิต อย่างไรก็ดี เชื่อว่าผู้คนในสังคมน่าจะใช้บทสวดดังกล่าวเพื่อความ เป็นมงคลและเป็นเครื่องป้องกันอุบัติเหตุต่าง ๆ ด้วยคติที่เชื่อว่าบทพาหุงแต่ละบทจะช่วยจัดปัญหาและเกิดสวัสดิมงคล ดังนี้ คือ^๑

บทที่ ๑ ใช้ภาวนา ศัตรูมีอาจประจัญได้เลยพ่ายแพ้เรา ถ้าจะขับผีภาวนา ๓ ที ทำน้ำมันตรวดถอนคุณคน คุณผีได้สารพัด

บทที่ ๒ ถ้าผู้ใดภาวนาทุกคำเข้าตีนก ใช้เสกยากินทาทุกชนิด แก้โรคร้ายใช้เจ็บ เพิ่มฤทธิ์ยาให้แรงขึ้น เสกน้ำมันตรวดก็ได้

บทที่ ๓ ใช้ภาวนากันเสื่อ ช้าง สัตว์ทุกอย่างไม่กล้าแผ้วพานทำร้ายได้ ภาวนาเดินป่าตีนก ภูตผีปีศาจมีอาจรบวง ทั้งกันโรคร้ายใช้เจ็บได้ด้วย

บทที่ ๔ ใช้เสกน้ำล้างหน้า เกิดสวัสดิมงคลป้องกันการกระทำทั้งปวง

บทที่ ๕ ถ้าจะแก้ยาแฝด ให้หาฝักส้มป่อย ๗ ฝัก ฝักละ ๗ ข้อ ใส่น้ำมันตเสกแล้วรดหัว หรือเสกน้ำมันตบิณฑาทินก็ได้

บทที่ ๖ ถ้าเกิดทุกข์ภัย เป็นถ้อยความกัน ให้ใช้คาถานี้ภาวนามีชัยชนะ พ้นจากทุกข์แล

บทที่ ๗ ภาวนาทุกวัน กันสารพัด ถ้าถูกอสรพิษสัตว์เข่นงูกัดก็ตีให้เอาคาถานี้ปิดเป่าดับพิษก็หายสิ้น

บทที่ ๘ ภาวนาทุกวันกันปีศาจและโรคระบาดทั้งปวง ถ้าจะขับผีให้ว่าบทพาหุง ๓ ที บทมาราติเรก ๓ ที บททศคา ๓ ที ขับไลผีได้สิ้น

บทสุดท้าย ใช้ปิดพิษทั้งปวง ทำน้ำมันตแก้โรคร้ายใช้เจ็บได้ทุกอย่าง

นอกจากบทสวดที่ปรากฏในหนังสือสวดมนต์แปล ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณแล้ว พบว่ายังปรากฏบทสวดเก่าอื่น ๆ ที่สะท้อนแนวความคิดว่าการสวดมนต์โดยกล่าวอ้างคุณของพระรัตนตรัยนั้นจะนำมาซึ่งสวัสดิมงคล

^๑ พระยาพจนสุนทร (เรื่อง อติเปรมานนท์) และพระยาวิจิตรธรรมปริวรรต (คำพรหมกลีกร), แปล, **พุทธชัยมงคล ๘**, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ปิ่นทอง, ๒๕๑๔, พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานทำบุญอายุครบ ๘๐ ปี พระปรีชาเฉลิม (ติลกะเถระ) ณ พระอุโบสถวัดเฉลิมพระเกียรติ ตำบลบางศรีเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี วันที่ ๑๕ - ๑๖ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๑๔), หน้า ๒๔ - ๒๕.

ประการต่าง ๆ เช่นกรณีการนำบทสรรเสริญพระรัตนตรัยมาแต่งขยายความ เรียกว่า พระอติปิโสรัตนมาลา หรือการนำบทสวดมาจัดเรียงรูปแบบใน ลักษณะที่หลากหลาย เช่น พระอติปิโสถอยหลัง พระอติปิโสแปดทิศ อติปิโส แปลงรูป อติปิโสตรงไตรภพ โดยได้มีการกล่าวว่าการสวดแต่ละบทมีอุปเพ่ห์ อย่างไร ดังกรณีของบทพระอติปิโสถอยหลัง ซึ่งให้เห็นว่า

“...สิทธิการิยะ พระอติปิโสถอยหลัง ผู้ใดเล่าไว้คุ้มได้มาก ครั้น ตัณฐคติหวังมิได้ก็ล้ากลายเป็นเส้นหญ้าเข้าหาเจ้า หานาย ท้าวพระยาทั้งหลาย ให้มีจิตเมตตา ปรรณาลังใด นึกไว้ในใจ คงสมปรรณนา ชักลูกประจำ พร่ำภาวนา ถ้วนร้อยแปดหนา เมื่อยามเที่ยงคืน ได้สมดังคิด อย่าได้แคลงจิต คิดไปสู่อื่น ผูกชน ทั้งพื้น คงจะบูชา พระคาถานี้ อุปเพ่ห์พิธิ เหลือที่พรรณนา ปลุกเสกกายา ได้สมตั้งใจ คงกระพันชาติ ฤทธิมากมาย ขอท่านทั้งหลาย จงหมั่นภาวนาเถย ฯ...”^๑

ลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งของบทสวดมนต์สมัยอยุธยาที่รอบคอบ คิดว่าสิ่งอันเนื่องด้วยพระพุทธศาสนา เช่น พระรัตนตรัย พระพุทธรูปสำคัญ ตลอดไปจนถึงบุคคลที่ปรากฏสมัยพุทธกาล ล้วนเป็นหนึ่งในสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ ที่ปรากฏในมนต์ของสังคัมจาริต ดังสะท้อนให้เห็นในตัวบทพระมหาเทพชุมนุมในพิธีบูชาขอฝน ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะมาจากตั้งแต่สมัยพระเจ้าบรมโกศ เนื่องจากเนื้อความแสดงให้เห็นถึงความเชื่อ “เรื่องเสก ๆ เป่า ๆ เชื้ออะไรต่ออะไรยับเยินมีมาก”

“...เมื่อจะล้งว้อวายพระมหาเทพชุมนุมนี้ ให้นมัสการเป็นเบญจางคประดิษฐ์ ตั้งนโมสามจบแล้วว่าพระไตรสรณคมณ์ แล้วจึงว่าคำนมัสการพระคิวงก็อีกสามจบ แล้วตั้งอธิษฐานปรรณาก่อนแล้วจึงอ่าน ในเรื่องเทพชุมนุมนั้น ขึ้นต้นขอนมัสการพระรัตนตรัยและนมัสการคุณพระพุทธชินราช พระพุทธชินศรี พระศรีตากยมณี พระพุทธรูป พระสถูป พระศรีมหาโพธิ พระพุทธเจ้าทั้งห้าพระองค์ พระศรีอริยเมตไตร พระพุทธเจ้าอีก ๒๘ พระองค์

^๑ หนังสือสวดมนต์อติปิโสรัตนมาลา ๑๐๘ (กรุงเทพฯ: อินเตอร์ เอช ๓ โอ, ๒๕๔๖), หน้า ๔๕.

และพระพุทธเจ้าสามพระองค์ และพระธรรมแปดหมื่นสี่พันพระ
ธรรมขันธ์ พระแก้ว พระบาง พระแก่นจันทน์ พระพุทธสิหิงค์
แล้วต่อไปออกชื่อพระอรหันต์ปนกันและไปกับชื่อพระพุทธเจ้า
แต่ก่อน ๆ แล้วไปลงนวลโลกุตระธรรม ปีติ ๕ กรรมฐาน ๔๐
วิปัสสนา ๔๐ แล้วไหว้พระพุทธบาทอันมีในสถานที่ต่าง ๆ ทั้ง
พระจุฬามณี พระเชตุวัน พระรัตนบัลลังก์ ภายใต้อุโบสถวิหิต
พระสารีริกธาตุ พระปัจเจกโพธิ แล้วไหลไปพระสิริสุทโธทนะ พระ
สิริมหามายา แล้วไปออกชื่อกษัตริย์โศฬสบางองค์ ซึ่งได้อุปถัมภ์
พระพุทธศาสนา ตลอดลงมาจนพระเจ้าศรีธรรมโศกราช แล้ว
ออกชื่อเทวดา พรหมชั้น ทั้งพระอิศวร พระนารายณ์ พระอุมา
เป็นต้น อีกมากหลายองค์ จนถึงเทวดานพเคราะห์และเทวดาที่
รู้จักง่าย ๆ เช่น นางมณีเมขลา เป็นต้น และภูมิเทวดา และชั้น
ฉกามาพจร ๖ พรหมโลกอีก ๑๖ ออกชื่อตลอด เข็ญพระอินทร์
พระยมเหล็กทั้งคร้ว ท้าวโลกบาล พระยายมราช นายนิรยบาล โขมด
ฟ้าผ่า ยักษ์จีนี และปู่เจ้าต่าง ๆ มีสมิงพราย เป็นต้น เทวดาและ
ยักษ์ที่เป็นอารักษ์เทวดา และเทวดาตืนพระเมรุ เลยไปจนถึงปลา
ตะเพียนทอง ช้างน้ำ ต้นไม้ประจำทวีป แล้วจึงนมัสการพระฤาษี
ที่อยู่ในป่าพระหิมพานต์แปดหมื่นสี่พัน ที่ออกชื่อก็หลายองค์ มี
ฤาษีกลโยภิกขุเป็นต้น แล้วเลยไปถึงเพชฌาทรกนิษนระอะไร ๆ อย่าง
ยโธกราทิของไตรภูมิแล้ว ไปหาสัตว์ซึ่งมีฤทธิ์คือ ช้างเอราวัณ ช้าง
ฉัททันต์ อุโบสถ อัฐิศราษสีห์ แล้วไปจับเรื่องจักรพรรดิ และ
เจ้าแผ่นดินในเรื่องนิทานรามเกียรติ์ อูณรุท เช่นท้าวทศรถ บรม
จักรกฤษณ์ เป็นต้น จนถึงท้าวพระยาวานร และยักษ์ เช่น สัทธาสูร
มูลพะลำ นกลำพาที มีชื่อตามแต่จะนึกได้ หมดชื่อเหล่านี้แล้ว
จึงต่อว่าเทวดา ว่าเมื่อพระพุทธเจ้าจะเข้าสู่ปรินิพพาน ได้ฝาก
พระพุทธศาสนาไว้แก่เทวดาประจำทวีปทั้งสี่มีพระอินทร์เป็นต้น
ได้รับปฏิญาณว่าจะช่วยค้ำชูพระพุทธศาสนา พระสัพพัญญูถ้วน
ห้าพันพระวัสสา บัดนี้มีเข็ญร้อนทุกเส้นหญ้าทั่วทุกสรรพสัตว์
ขัดฟ้าฝนไม่ตกลงมาตามฤดูบูรณราชประเพณี มีวิบัติต่าง ๆ
ผิดอย่างบูรณราช ผิดพระพุทธโอวาทให้เคืองได้ฝ่าพระบาท
พระบรมเศวตบรมนาค...ต่อนั้นไปพ่นพิมพาถึงพระมหาบุรุษ
ลักษณะ พระไตรสรณคมณ์ เมตตาทพรหมวิหาร ไตรลักษณ์ญาณ

และอะไรต่าง ๆ ขอให้กำจัดวิบัติราชภัย โจรภัย อัคคีภัย อุทกภัย
ภัยไร้ทั้งปวง แล้วเชิญพระกรรมฐาน ๔๐ วิปัสสนา ๔๐ ลงอยู่ใน
ศิระชะ ทำวมหาทพรหมอยู่หน้าผาก พระจันทร์อยู่แชนซ้าย พระ
นารายณ์อยู่แชนขวา แม่น้ำพระคงคมารองดวงใจ แล้วข้าเอา
พระเสาร์มาไว้ข้างซ้าย เอาพระนารายณ์มาไว้ข้างขวา แล้วเอา
พระอังคารไปไว้ข้างซ้าย เอาพระอาทิตย์มาไว้เป็นตัว เอาพระ
อิศวรมาไว้ในดวงใจ ทำการสิ่งใดให้สำเร็จตั้งปรารถนา แล้วขอ
คุณพระมหากษัตริย์และเทวดาให้มาประสิทธิ์ ลงท้ายกลายเป็น
คาถาไม่เป็นภาษาคนสองสามคำแล้ว ก็จบผู้ลงไปเฉย ๆ...”^๑

บทสวดทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นเป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นอย่าง
ชัดเจนว่าในช่วงระยะเวลาดังกล่าวได้มีความนิยมในการสวดมนต์บทที่ว่าด้วย
การสรรเสริญสิ่งสำคัญทางพระพุทธศาสนาในลักษณะของสิ่งวิเศษเหนือ
ไปจากการรับรู้ของมนุษย์ปุถุชน ดังเมื่อจะสรรเสริญพระพุทธเจ้าต้องอาศัย
พุทธลักษณะพิเศษเป็นเครื่องชี้นำไปยังพระคุณสมบัติต่าง ๆ บางคานำมา
ผูกโยงเข้ากับลักษณะทางโหราศาสตร์เช่นกรณีบทพระพุทเจ้า ๑๐ ทิศ และ
บทพระอรหันต์ ๘ ทิศ หรือในกรณีของบทสวดที่กล่าวถึงหลักธรรมชั้นสูงก็ให้
ภาพประหนึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์มากกว่าการอธิบายความหมายของหลักธรรมนั้น ๆ
จนกระทั่งท้ายที่สุดผูกโยงสิ่งอันเนื่องกับพระพุทธศาสนาเข้ากับคติความเชื่อ
ในสิ่งคมจนกลายเป็นรูปแบบเฉพาะ บทสวดที่ปรากฏเหล่านี้สะท้อน
ให้เห็นอย่างชัดเจนถึงลักษณะแบบ “พุทธศาสนาประชานิยม” (Popular
Buddhism) ซึ่งมีบทบาทอย่างสำคัญต่อสังคมในฐานะ “ภูมิปัญญา” ในการ
บริหารจัดการสภาวะที่ไม่สามารถควบคุมได้ ทั้งประเด็นเรื่องโรคภัย
ไข้เจ็บ สถานะทางเศรษฐกิจ และสถานะทางสังคม

^๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชพิธีสิบสองเดือน (กรุงเทพฯ:
เพชรกระรัต, ๒๕๕๓), หน้า ๓๙๗ - ๓๙๘.

มหาทิพมนต์ : บทสวดล้าคัญ ว่าด้วยสวัสดิมงคลในสังคัมยุคจารีต

ภายใต้บริบททางสังคมสมัยอยุธยาที่พระพุทธศาสนามีปฏิสัมพันธ์ในเรื่องเกี่ยวกับอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ และการขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อันก่อให้เกิดศรัทธาความเชื่อเฉพาะในการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา การทำบุญ รวมถึงการสวดมนต์ ซึ่งนอกจากบทสวดส่วนของปกิณกคาถาที่หลงเหลือในหอพระสมุทวชิรญาณ รวมถึงบทสวดที่มีลักษณะร่วมที่สะท้อนให้เห็นคตินิยมสมัยอยุธยาแล้ว ยังปรากฏบทสวดอีกคัมภีร์หนึ่งเรียกว่า “มหาทิพมนต์” ซึ่งโบราณจารย์ได้รวบรวมเข้าเป็นชุดสำหรับสวดสาธยายเพื่อความเป็นสวัสดิมงคลต่าง ๆ นับเป็นเอกสารหายากทรงคุณค่าที่สะท้อนให้เห็นขนบธรรมเนียมประเพณีตลอดจนศรัทธาความเชื่อของผู้คนในสยามยุคจารีต

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้มีพระอธิบายเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ตลอดจนบทบาทของ “มหาทิพมนต์” ที่มีต่อสังคมไว้ในพระนิพนธ์ค่านานาหนังสือ มหาทิพมนต์ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพอำมาตย์โท พระยาอรณนิจินิยม (สมุยาภรณ์ศิริ) พ.ศ. ๒๔๗๑^๑ ความว่า

“...หนังสือมหาทิพมนต์ซึ่งพิมพ์ในสมุดเล่มนี้ทั้งอรรถและแปลปนของเก่าแก่ แม้ต้นฉบับที่หอพระสมุดฯ ได้มาก็เปนมืดมัวเขียนแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา...ที่เรียกว่าหนังสือมหาทิพมนต์นี้ เปนประชุมมนต์ต่าง ๆ สำหรับสวดเพื่อแสวงสวัสดิมงคล ในฉบับมีมนต์ ๕ บท คือมหาทิพมนต์ ชัยมงคล มหาชัย อุณหิสวิชัย มหาสวี่ วิสวัสดิมนต์เหล่านี้ตั้งเช่นแต่ก่อนมาในงานฉลองวันประสูติ

^๑ หลังจากนั้นมีการนำบท “มหาทิพมนต์” มาจัดพิมพ์อีกครั้งใน พ.ศ. ๒๕๑๖ ใช้ชื่อว่า “พระมหาทิพมนตร์” จัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนางฉวีวรรณ ประกอบสันติสุข การจัดพิมพ์ครั้งนั้นมีการระบุท้ายบทสวดบางบทว่าเป็นฉบับพระนครศรีอยุธยา ได้แก่ บทพระมหาทิพมนตร์ บทพระไชยมงคลสูตร และบทมหาสาวี่ สะท้อนให้เห็นความเชื่อว่าบทสวดดังกล่าวมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา

เจ้านายมักตั้งเตียงในห้องพระโรง แล้วมีนักสวด ๔ คนสวดมหาชัย แลอุณฺหิสิวิชัย ตามทำนองโบราณ หรืออีกอย่างหนึ่งในเวลา ยกทัพจับศึก แม่ทัพนายกองมักสอนให้ไพร่พลในกองของตน ท่องบ่นบทบาลีสมาหาทิพมนต์นี้ไว้สวดบทใดบทหนึ่งในเวลา กลางคืนตามแต่จะสวดได้ เพื่อสวัสดิมงคล ได้ยินเล่ากันว่า แต่โบราณหนังสือมหาทิพมนต์มีที่ใช้ดังกล่าวมานี้ แต่เห็นจะใช้ ในงานอย่างอื่นอีกที่ข้าพเจ้าไม่ทราบ^๑ มาถึงสมัยในชั้นข้าพเจ้า รู้เห็นเอง ยังคงสวดมหาทิพมนต์อยู่แต่ที่วังกรมหลวงวงศาธิราชสนิท ในงานฉลองวันประสูติแห่งเดียวกับเมื่อกรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม เสด็จยกกองทัพไปรบฮ่อเมื่อในรัชชกาลที่ ๕ พวกกองทัพหัวเมือง ยังสวดมหาทิพมนต์กันอยู่ในกรุงเทพฯ นี้เห็นแต่พวกนักสวดศพ ชั้นเก่าสวดมหาชัยกัน เป็นการอวดว่าสวดทำนองอย่างโบราณได้ แต่ มิได้ใช้สวดในการมงคลเช่นอย่างโบราณ สันนิษฐานว่าประเพณี สวดมหาทิพมนต์จะศูนย์เสียด้วยวิธีสวดมีเพียงสวดและนักสวด ๔ คน สวดอย่างเดียวกับสวดพระอภิธรรมในงานศพ เจ้าภาพ งานมงคลจึงเกียจวิธึสวดอย่างนั้นว่าคล้ายกับสวดศพ จึงมีใคร มิใครหานักสวดไปสวดมหาทิพมนต์ในงานมงคล การสวดมหา ทิพมนต์ก็เลยศูนย์ไปด้วยประการฉะนี้...”^๒

นอกจากนี้ ในพระนิพนธ์ ตำนานพระปริตร ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราจราชานุภาพ ได้ทรงอธิบายความเกี่ยวกับ “มหาทิพมนต์” เพิ่มเติมดังนี้

^๑ นอกจากการสวดเนื่องในวันประสูติ และการพระราชสงครามแล้ว พบหลักฐานระบุ ถึงการสวดบทสวดบางบทที่สันนิษฐานว่าจะมีที่มาจาก “มหาทิพมนต์” เช่น ในหมายรับสั่งเรื่อง พระราชพิธีมหาปราบดาภิเษก และพระราชพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียร รัชกาลที่ ๒ ปีมะเส็ง ระบุ ว่า “สมเด็จพระปรตน์นังปรก ๑ สวดพระมหาชัย” หมายรับสั่งพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ร.๔ จ.ศ. ๑๒๓๓ หมวดพระราชพิธี เลขที่ ๔๗๔ ตู ๑๑๒ ชั้น ๕/๔ มัดที่ ๕๔ ระบุว่ามีสวด พระอุณฺหิสิวิชัย พระมหาไชย พระมหาสาร พระปริตร และจตุภาณวาร นอกจากนี้ตำนานสร้าง พระพิมพ์และวิธีบูชาในประชุมจดหมายเหตุสมัยอยุธยา ระบุว่า “...ถ้าผู้ใดจะสรรหมาให้เขียน ยันต์นี้ใส่ใส่เทียน...แล้ววางโมไปจนจบ แล้วว่าพาหุง แล้วว่า อิติปิโสภูกุราติ มหเชยย์มงคล...”

^๒ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราจราชานุภาพ, “คำนำ,” ในมหาทิพมนต์ (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๗๑), พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพอำมาตย์โท พระยาอรุณนิจนิยาม (สมุย อารุณศิริ) จม, จช, รจพ. ณ วันที่ ๒๖ สิงหาคม ปีมะโรง พ.ศ. ๒๔๗๑), ไม่ปรากฏเลขหน้า.

“...อีกสถานหนึ่งเพราะเกิดมีพิธีสวดนวครหาญสมธรรม
ขึ้นแทน การสวดมหาพิพมณฑ์ก็สูญไป ยังเหลืออยู่แต่ตัวตำรา
ทั้งคำบาลีและที่แปลเป็นกลอนภาษาไทยกำกับไว้...สันนิษฐาน
ว่ามหาพิพมณฑ์นี้เห็นจะเป็นของแต่งขึ้นทางกรุงศรีสัตนาคนหุต
เมื่อเมืองเวียงจันทร์ยังเป็นอิสระ แต่แต่งในสมัยเมื่อความรู้ภาษา
บาลีเสื่อมทรามเสียมากแล้ว และสันนิษฐานว่าจะใช้สวดอย่าง
ภาณวาร ซึ่งยังใช้กันอยู่ทางมณฑลอุดรและมณฑลอีสานจนสมัย
ปัจจุบันนี้ แต่สำนวนแปลเป็นกลอนเป็นภาษาไทยข้างใต้ แต่ก็
เห็นจะเก่าเกือบถึงครึ่งกรุงศรีอยุธยา เมื่อได้ตำราลงมาจากข้าง
เหนือชั้นเดิมเห็นจะนิมนต์พระสวดอยู่ก่อน ต่อเมื่อเกิดคำแปล
จึงให้คฤหัสถ์สวดทั้งภาษาบาลีและคำแปล นักสวดคฤหัสถ์คงคิด
ทำนองสวดให้ไพเราะเพราะพริ้งยิ่งขึ้นเป็นอันดับมา จนกระทั่ง
กลายเป็นเครื่องเล่นไป...”^๑

จากพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำรา
ราชานุภาพแสดงให้เห็นว่า “มหาพิพมณฑ์” เป็นบทสวดสำคัญที่แพร่หลาย
ในสังคมทั้งในระดับชนชั้นนำลงมาจนถึงระดับประชาชนทั่วไป โดยน่าจะ
จะสืบทอดธรรมเนียมการสวดมนต์บทดังกล่าวมาแต่สมัยอยุธยา ก่อนจะ
คลี่คลายไปภายหลังที่เกิดความนิยมในการใช้มนต์บทอื่น ๆ มาสวดแทน โดย
สันนิษฐานว่าน่าจะมีส่วนสัมพันธ์กับแนวความคิดที่จะทำให้พระพุทธศาสนา
มีลักษณะเหตุผลนิยมซึ่งจะกล่าวต่อไปข้างหน้า

“มหาพิพมณฑ์” มีลักษณะของการรวบรวม “มนต์” บทต่าง ๆ จำนวน
๕ บทที่แสดงเนื้อความอันเป็นสวัสดิมงคลอันเป็นที่พึงปรารถนาของปุถุชน
ทั้งเรื่องของการชัยชนะเหนือศัตรู ความปรารถนาที่จะมีบุตรที่ดี การได้มาซึ่ง
รูปสมบัติ ทรัพย์สมบัติ และยศลาภบรรดาศักดิ์ ความเป็นผู้ไม่มีโรค เป็นผู้มี
อายุยืน ซึ่งมีรายละเอียดในมนต์แต่ละบทดังนี้

^๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราราชานุภาพ, *ตำนานพระปริตร*,
พิมพ์ครั้งที่ ๔ (พระนคร: โรงพิมพ์มหาหมกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๑), พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงาน
พระราชทานเพลิงศพนาวาตรี หลวงกำจรชลธาร (เกิด ชาตะนาวัน) ณ ฌาปนสถานกองทัพบก
วัดโสมนัสวิหาร วันที่ ๓๐ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๑๑), หน้า ๔๐ - ๔๒.

๑. **พระมหาทิพนมน์** เป็นมนต์บทแรกในจำนวน ๕ มนต์ที่ประกอบอยู่ใน “มหาทิพนมน์” เป็นมนต์บทเดียวที่มีการแปลเป็นร้อยกรองภาษาไทย ซึ่งสำนวนภาษาเชื่อว่าอาจเก่าแก่เกือบถึงสมัยอยุธยา เริ่มคาถาด้วยบทนมอ้อนเป็นบทเริ่มต้นของคัมภีร์พระไตรปิฎกที่จัดวางไว้เป็นบทแสดงการนอบน้อมพระรัตนตรัย ตามแบบแผนในการรจนาคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่จะต้องตั้งบทบูชาพระรัตนตรัยเป็นภาษาบาลีไว้เบื้องต้น^๑ จากนั้นจึงเริ่มเนื้อหาด้วยการอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ให้มาประทานพรแก่ผู้เจริญบทธาวิน

สิ่งอันเป็นมงคลที่ได้รับการกล่าวถึงในบทพระมหาทิพนมน์นี้ จำแนกออกเป็นหมวดหมู่โดยมีรายละเอียด ดังนี้

พระพุทธเจ้า : พระปัจเจกพุทธเจ้า, พระปฐมุต, พระเรวัต, พระกัสสป, พระสุมงค, พระสีขี, พระเมธังกร, พระสากยมุนี, พระสรณังกร, พระกกุสันธ, พระทีปังกร, พระศรีอารี

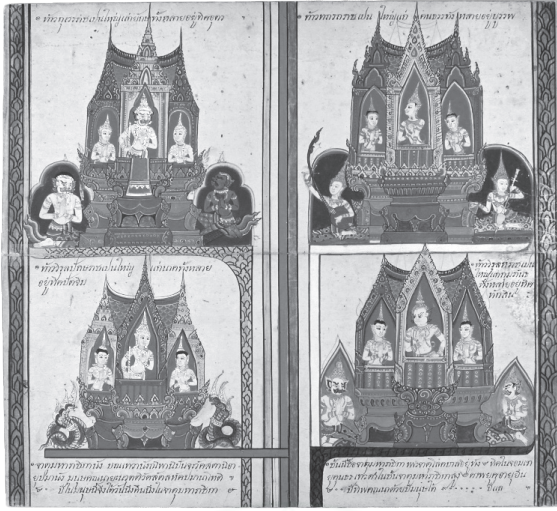
พระสาวก : อสีติมหาสาวก, พระสารีบุตร, พระอานนท, พระโมคคลาน, พระโกณฑัญญะ, พระภัควัม, พระอุบลี, พระกัสสปะ, พระราหุล

เหตุการณ์ในพุทธประวัติ : เหตุการณ์มารผจญคราวที่พระพุทธเจ้าจะตรัสรู้

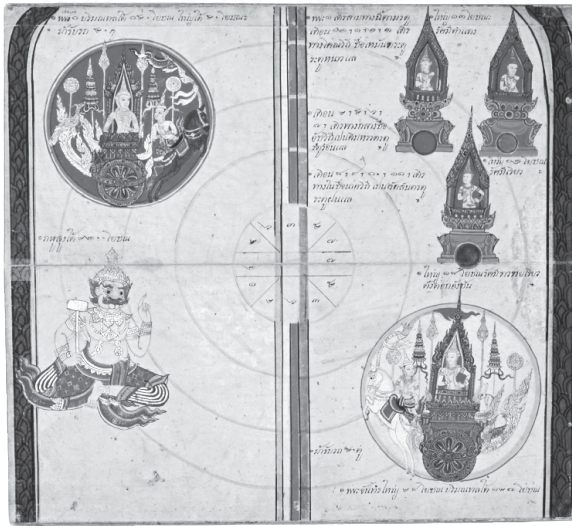
สิ่งอันเนื่องด้วยพระพุทธเจ้า : พระบาทลายลักษณ์ ๑๐๘ ประการ
เทพดา : พระอินทร์, ท้าวกุเวร, พระวรุณ, ท้าวจตุโลกบาล, ท้าวธตรฐ, พระพรหม, ท้าววิรุฬหก, ท้าววิรูปักษ์, เทวาสิบแปดตน, เทพที่สถิตในที่ต่าง ๆ ได้แก่ อากาศ ภูเขามหาสมุทร ป่าหิมพานต์ ต้นไม้ เกรียววัลย์ ปราสาท เจดีย์ ต้นโพธิ์ พระธาตุ พระพุทธรูป, พระอาทิตย์, พระจันทร์, พระอังคาร, พระพุธ, พระพฤหัสบดี, พระศุกร์, พระเสาร์, พระเกตุ (เทวดานพเคราะห์), เทพธิดา ๘ ตน, โสฬสพรหม

สิ่งอันเป็นมงคลอื่น ๆ : ฤกษ์สิทธิ์พิทยาธร, นาคราช, ดาบส, พุทธคาถา, เดือนทั้ง ๑๒, นักษัตร, ดาวนักษัตรฤกษ์, ทวาทศสิบสองราศี, ความสัตย์, พระสงฆ์, พระครู

^๑ ชลดา โกพัฒนา, “บทวิจารณ์หนังสือ นโม ไตรสรณคัมภีร์,” วารสารศิลปศาสตร์ ๗, ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๐) : ๒๒๕.

จุดโลกบาล หนึ่งในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปรากฏในบทสวด “มหาทิพมนต์”
 (ที่มา: สมุดภาพไตรภูมิสมัยธนบุรี จัดแสดงที่พิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมเอเชีย
 (Museum für Asiatische Kunst))

ภูมิจักรวาลแบบไตรภูมิตามคติความเชื่อแบบจารีตของไทย พระอาทิตย์ พระจันทร์
 เดือนทั้ง ๑๒ และราหู ถูกผูกโยงเป็นส่วนหนึ่งในความเป็นไปของมนุษย์
 (ที่มา: สมุดภาพไตรภูมิสมัยธนบุรี จัดแสดงที่พิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมเอเชีย
 (Museum für Asiatische Kunst))

ในบทมหาทิพนนต์ได้ระบุถึงอำนาจของสิ่งอันเป็นมงคลดังกล่าวข้างต้นในการบันดาลให้เกิดสิ่งอันเป็นสวัสดิมงคล การประสบในสิ่งที่ปรารถนา ตลอดจนระงับสิ่งอันไม่พึงปรารถนาต่าง ๆ ดังเช่นกรณีการบูชาพระอรหันต์ ๘ ทิศ และพระพุทธเจ้า ๑๐ ทิศ ได้แสดงอานิสงส์ไว้ดังนี้

“...คนใดใครรู้แล้ว	ตั้งใจแผ้วนบุญชา
ปราศจากอุปัทว	ทุกข์แลไภยบโกลัถัน
คนนั้นมีเดชะ	มีตะบะยิ่งฝูงคน
สวัสดิไชยมงคล	จงลัมภฤทธิศรีธา...
ลืบทศยอมพระเจ้า	ผู้ผ่านเกล้าอันบรร
ผู้ใดธรรมสั่งสอน	ท่านยอมให้เบรมงคล
พระยอมบันเทาโคก	ยอมดับโรคอันตราย
เกษมสุขเปรียบปราย	บห่อนยากด้วยโรคา
ถอยทุกข์ถอยความไข้	อีกถอยโรคโรคา
ศัตรูอันหิงษา	ยอมกระจัดแพ้พ่ายพัง...” ^๑

ในส่วนของอานิสงส์เรื่องความเจ็บป่วยนั้นปรากฏอยู่ในอำนาจของดาวนพเคราะห์ เดือนทั้ง ๑๒ และดาวนักษัตรฤกษ์^๒ สะท้อนให้เห็นกรอบความคิดทางโหราศาสตร์ในแง่ที่ว่าดวงดาวต่าง ๆ มีอิทธิพลต่อความเป็นไปของมนุษย์ ดังความว่า

“...นพเคราะห์จิงมาชุม	ช่วยรักษาคุ้มพยาบาล
ให้อยู่คู่ขุขสำราญ	ดับอาพาธภายใน...
เดือนทั้งสิบสองนั้น	จิงมากันซึ่งอันตราย
รักษาท่านทั้งหลาย	อย่าให้มีโรคโรคา...
นักษัตรฤกษ์พิเศษ	คือเทเวศร์ละองค์ละองค์
ยอมเสด็จจรเบื่องบน	ทุกเทพารাত্রีกาล
ชาวเจ้าฤกษ์จิงมารักษา	ดูข้าอย่าให้มุ่นหมอง
อำนาจภาพพ้นจากคลอง	หญิงแลชายมีสวัสดิ

^๑ มหาทิพนนต์, หน้า ๔ - ๕.

^๒ บทสวดว่าด้วย วัน เดือน ปี มีลักษณะเนื้อความคล้ายกับบทสวดที่เรียกว่า “บทบอกวัดร” หากแต่ในมหาทิพนนต์พบว่าแต่งคาถากล่าวถึงอำนาจของสิ่งเหล่านี้เพิ่มเติมเข้ามา

ชาวเจ้าฤกษ์จงรักษา
ให้คู่ซุซุมมีศรี

พยาบาลโรคโลภี
อาพาธใช้อย่าพาธา...”^๑

นอกจากนี้ในบทมหาทิพมนต์ยังสะท้อนความเชื่อเรื่องสุริยุปราคา และจันทรุปราคาที่ตั้งแม่จะเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ แต่เหตุที่พื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งนั้นนาน ๆ จะเกิดเหตุการณ์ดังกล่าวจึงกลายเป็นเรื่องพิเศษ ผนวกกับคำอธิบายเรื่องราหูอมพระอาทิตย์และพระจันทร์จึงเป็นเหตุให้กล่าวขวัญไปต่าง ๆ นานาในด้านลบหรืออวมงคล จึงเกิดการตีเกราะเคาะไม้หรือยิงปืนเพื่อให้ราหูตกใจแล้วคายพระอาทิตย์และพระจันทร์ ด้วยเหตุนี้ในบทสวดดังกล่าวจึงปรากฏเนื้อความแสดงเนื้อหาวาดด้วยอานูภาพของรัตนตรัยและพุทธคาถาที่สัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องราหู^๒ ดังความตอนหนึ่งว่า

“...อาทิตยเออาพระพุทธร	อันใสสุดแลอรหันต์
อิกทั้งพระไถยธรรม	เปนที่พึ่งที่รักษา
ราหูวางอาทิตย	จงไปล่ปิดจากชีวหา
พระเจ้าผู้กรุณา	ย่อมช่วยยากแก่ฝูงคน...
ข้ากล้วสัตย์วาจา	พระคาถาจอมสากล
ผิบวางสุริยนต์	หัวข้าแตกเปนธูลี...” ^๓

สิ่งที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งคือในมนต์บทนี้มีเนื้อความกล่าวถึงการบูชานางเทพ ๘ ตน ซึ่งอยู่ประจำทิศทั้งแปด ได้แก่ นางเสวตริ นางครุฑา นางธรรณี นางเมขลา นางรัตตา นางนนท์เทวี นางพิริตตี และนางมัจฉาริกา ซึ่งมีอานูภาพนอกเหนือจากเรื่องโรคภัยไข้เจ็บ ทรัพย์สินสมบัติ ปัญญา ยศศักดิ์แล้ว ที่สำคัญคือการปรากฏเนื้อความเกี่ยวกับเรื่องอายุและรูปลักษณ์ ซึ่งสันนิษฐานว่าอาจจะเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการผูกคาถาบูชานางเทพขึ้น

รายละเอียดเนื้อความบางตอนในบทพระมหาทิพมนต์นี้พบว่า มีลักษณะร่วมบางประการกับบทสวดมนต์แปลฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ เช่น การจัดวางพระนามพระพุทธรเจ้า ๑๐ พระองค์ และนามพระสาวก ๘ องค์ ไว้ประจำทิศต่าง ๆ ลักษณะเดียวกับคาถาพระพุทธรเจ้า ๑๐ ทิศ และคาถา

^๑ มหาทิพมนต์, หน้า ๙ - ๑๑.

^๒ บทสวดดังกล่าวคือ “จันทิมสูตร” และ “สุริยสูตร” ซึ่งปรากฏอยู่ในบทสวดภาณวาร

^๓ มหาทิพมนต์, หน้า ๖-๗.

พระอรหันต์ ๘ ทิศ กรอบความคิดในการเชิญคุณของพระพุทธเจ้าและพระสาวกมาประดิษฐานในทิศต่าง ๆ นั้นเชื่อว่าเป็นอิทธิพลที่ได้รับจากลักษณะการแต่งบทสวดของพุทธศาสนาในลังกาดังกรณีของบทชินบัญชร โดยน่าจะมีการอบความคิดเดียวกับเรื่องเทวดาประจำทิศตามคติในศาสนาพราหมณ์ฮินดูซึ่งเชื่อว่ามีอิทธิพลต่อความเป็นไปในชีวิตมนุษย์

๒. พระไชยมงคล จัดเป็นมนต์ลำดับที่ ๒ ใน “มหาทิพมนต์” เริ่มคาถาด้วยบทโมเป็นการนอบน้อมพระรัตนตรัย ลำดับจากนั้นเป็นบทสวดพรรณนาชัยชนะของพระพุทธเจ้าเหนือหมู่มารทั้งปวง รวมทั้งอำนาจของท้าวจตุโลกบาล และเทวดาทุก ๆ ชั้น ตลอดจนอมนุษย์ ยักษ์ ภูตผีปีศาจ อาวุธทั้งหลาย พญานาค พระจันทร พระอาทิตย์ พระอินทร์ พระพรหม ทั้งลมและไฟที่ทำอันตรายไม่ได้

จากนั้นจึงเป็นการกล่าวขอให้เทวดาผู้มีศักดิ์ใหญ่ ๑๘ พระองค์จงมารักษา ทั้งพระฤๅษี พระสาวก พระธรรม พระสงฆ์ จงมาวยชัย ซึ่งด้วยเดชแห่งพระรัตนตรัยนั้น มารผู้ชั่วช้าได้พ่ายแพ้ต่อพระรัศมีของพระพุทธเจ้า ครั้นแล้วพระองค์ก็ทรงตรัสรู้เองโดยชอบ พระพรหม พระอินทร์ เทวดาทั้งหลาย ผู้มีเดชาภาพ ทั้งหมู่พญานาค หมู่พญาครุฑ ผู้มีศักดิ์ยิ่งใหญ่ต่างชื่นชมขอบใจในชัยชนะของพระพุทธเจ้าต่อหมู่มาร ณ โปธิบัลลังก์ เป็นชัยชนะที่เป็นอุดมมงคล ทั้งเป็นฤกษ์ดี ยามดี และขณะดี ที่ได้ประกาศพรหมจรรย์อันบริสุทธิ์ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ตอนท้ายเป็นการขอความสวัสดิมีชัย และด้วยเดชแห่งคุณพระรัตนตรัย ขอให้จงได้รับประโยชน์และความสุข ทั้งเจริญรุ่งเรืองในพระพุทธศาสนา ขอให้มียายุยืนยาว ปราศจากสิ่งหนึ่งประการใด ขอให้ได้ตั้งใจประสงค์และปราศจากโรครภัยทั้งหลายทั้งปวง ทั้งห่างไกลความทุกข์ ขอให้ประสบสุข ทั้งกายและใจ^๑

๓. พระมหาไชย เป็นบทกล่าวอ้างสิ่งอันเป็นมงคลทั่วสากลจักรวาลตามตำนานบทสวดระบุว่า พระพุทธเจ้าตรัสเทศนาสั่งสอนสรรพสัตว์เพื่อให้มีชัยชนะแก่หมู่มารทั้งปวง เมื่อพิจารณาด้วยบทเชื่อว่าอาจจะมีต้นเค้าจาก

^๑ “จุลชัยมงคลคาถา,” วิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล, สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๒, <http://www.crs.mahidol.ac.th/thai/praythaisoadmon13.htm>

การตรัสเทศนาจริงเนื่องจากพบเนื้อความกล่าวอ้างหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ เช่น อริยมรรค โลกุตตรธรรม รวมถึงมีเนื้อความกล่าวถึงอริยบุคคลชั้นต่าง ๆ ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่ฝึกอบรมจิตตามหลักธรรมทางพุทธศาสนาอย่างยิ่งยวด

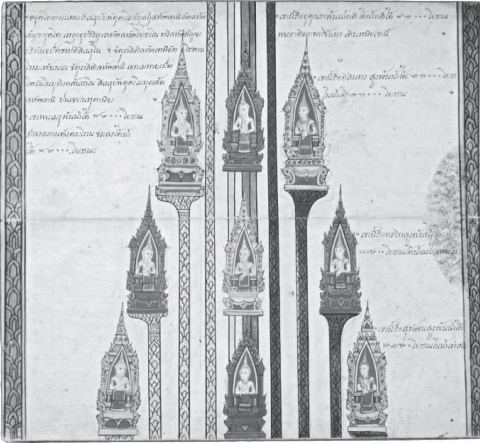

อริยบุคคล ได้แก่ โสดาบัน ลกทาคามี อนาคามี อรหันต์
ถูกกล่าวถึงอยู่ในบท “พระมหาไชย”
(ที่มา: สมุดภาพไตรภูมิสมัยธนบุรี จัดแสดงที่พิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมเอเชีย
(Museum für Asiatische Kunst))

อย่างไรก็ดี สันนิษฐานว่าบทพระมหาไชยนี้ไม่น่าจะใช้พุทธภาษิตของพระพุทธเจ้าโดยตรง ผู้แตงน่าจะหยิบยืมเนื้อหาหลักธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎกหรือคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา มาผนวกรวมกับองค์ประกอบต่าง ๆ ในคติไตรภูมิซึ่งเป็นกรอบความคิดสำคัญในสังคมจารีตของไทย ดังที่ปรากฏเนื้อความกล่าวถึงรายละเอียดเรื่องภูมิสังฆฐานโลกและจักรวาลตลอดจนภพภูมิต่าง ๆ

กล่าวได้ว่ารายละเอียดเกี่ยวกับหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในบทพระมหาไชยนี้อาจไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อสื่อธรรมในลักษณะของการนำไปปฏิบัติเป็นสำคัญ หากแต่นำมาใช้ในลักษณะภาพแทนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางพระพุทธศาสนา ดังเช่นที่พบในบทสวดมนต์ร่วมสมัยอื่น ๆ ที่กล่าวอ้าง

ถึงพระพุทธเจ้าก็ดี พระสาวกก็ดี โดยถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์กลุ่มหนึ่งในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายตามกรอบคิดทางภูมิปัญญาของสังคมในช่วงเวลานั้น และยังอาจสัมพันธ์กับลักษณะการจัดวางตัวเลขเพื่อความเป็นมงคล ดังปรากฏเนื้อความการลำดับหัวข้อธรรมดังนี้ ปฏิสัมภิทาญาณ ๔ วิมุต ๕ อภิญญา ๖ วิสุทธ ๗ สมาบัติ ๘ ปุพพวิหาร ๙ ทสพลญาณ ๑๐ เมตตา ๑๑ ธรรมจักร ๑๒ ชุตตควัตร ๑๓^๑

ลัตตบริภัณฑ์ศรี ถูกกล่าวถึงอยู่ในบท “พระมหาไชย”
(ที่มา: สมุดภาพไตรภูมิสมัยธนบุรี จัดแสดงที่พิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมเอเชีย (Museum für Asiatische Kunst))

สวรรค์ชั้นนิมมานนรดีถูกกล่าวถึงอยู่ในบท “พระมหาไชย”
(ที่มา: สมุดภาพไตรภูมิสมัยธนบุรี จัดแสดงที่พิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมเอเชีย (Museum für Asiatische Kunst))

^๑ มหาทิพนมต์, หน้า ๒๕ - ๒๖.

สงสารแก่สุปติภูริดาเทพบุตร จึงกราบทูลให้พระพุทธรองค์ทรงแสดง พระสังฆกรรมเทศนาอันจะเป็นที่พึ่งแก่สัตว์โลก ช่วยชีวิตเทพบุตรองค์นี้ไว้ ไม่ให้ตายลงภายใน ๗ วัน สมเด็จพระบรมศาสดาจึงตรัสเทศนาคาถา อุณฺหิสสวิชัย (อตฺถิ อุณฺหิสสวิชโย...สพฺเพ โรคา วุปฺสเมนฺตุ เต)

อานิสสงฆ์ของมนต์บทนี้กล่าวว่าหากสวดบ่นสาธยายทุกเช้าค่ำ ย่อมมี อายุยืนและระงับซึ่งภัยทั้งปวงอันจะเกิดขึ้นจากผีปีศาจหมู่พยัคฆ์คนขี้ใหญ่ น้อย บุคคลผู้ใดบูชาพระรัตนตรัยย่อมคุ้มครองผู้นั้นให้พ้นจากทุกข์ภัย พยาธิทั้งปวง ด้วยอำนาจพระอุณฺหิสสวิชัยนี้ จะรักษาคุ้มครองให้ชีวิตของ ผู้สวดบูชาเจริญสืบต่อไป ที่สำคัญเนื้อความหลังจากนั้นกล่าวถึงสุปติภูริดา เทพบุตร มีจิตน้อมไปตามกระแสแห่งพระธรรมเทศนานั้น ได้กลับอรรถภาพ ใหม่ คือมีกายอันผ่องใส เป็นเทพบุตรหนุ่มคืนมาแล้ว จะมีอายุยืนตลอดไป ถึงพระพุทธรเจ้าพระนามว่าศรีอริยมตไตรยลงมาตราสังจะจุติจากเทวโลก ลงมาสู่มนุษย์โลก เป็นพระอรหันตชินาสพองค์หนึ่ง

เป็นที่น่าสังเกตว่าบทอุณฺหิสสวิชัย เป็นคาถาที่มีนัยสัมพันธ์กับ ความปรารถนาของผู้คนในสังคมอย่างเห็นได้ชัด คือการที่ต้องการมีอายุ ยืนนาน การไม่ให้เกิดไปสู่หตุคติภูมิในกาลข้างหน้า ความหวังให้ได้ไปเกิดทัน ยุคพระศรีอารีย์ หากเปรียบเทียบกับจวมานสูตรจะพบว่ามี ความแตกต่างกัน อย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือ จวมานสูตรเน้นให้เห็นว่าการจะไปบังเกิดในภพ ภูมิโดยน้อมเป็นไปตามกระแสแห่งกรรมเป็นสำคัญไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยง ได้ โดยแสดงให้เห็นว่าหากมีโอกาสไปเกิดในมนุษยภูมิก็ควรปฏิบัติตาม พระสังฆกรรม แต่ในอุณฺหิสสวิชัย กลับพยายามชี้ให้เห็นว่าบทสวดนี้สามารถ ทำให้พ้นจากอำนาจแห่งกรรมและนำไปสู่สภาวะที่ดียิ่งขึ้นดังกรณีของ สุปติภูริดาเทพบุตร ความย้อนแย้งดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงโลกทัศน์ ของคนในสังคมที่มีต่อพุทธธรรมเชิงปัญญาที่ค่อนข้างเด่นชัด

๕. มหาสาวัง เริ่มต้นด้วยบทนมโม แล้วต่อด้วยบทที่ชื่อว่า จตุวิสติ เทสนา อันได้แก่ สาวัง คุณณจ วิชชา จนถึง จตุวิสติ เทสนา ต่อด้วยบท อินทสาวัง จนจบ สุวาทาย ๆ บทต่อ ๆ ไปมีคำสวดคล้ายกับบทอินทสาวัง เพียงแต่เปลี่ยนคำหลังตามที่กล่าวถึงในบทจตุวิสติ เทสนา เป็น อินทคุณัณฺธิ อินทวิชฺชั อินทพลั ตามลำดับจนถึง อินทรูปั

เมื่อพิจารณาเนื้อหาพบว่า เป็นบทสวดอัญเชิญคุณแห่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ได้แก่ อินทร์ เทวดา พรหม ฤๅษี นักบวช สัปบุรุษ พระจักรพรรดิ โภธิพฤกษ์ โภธิพฤกษ์แห่งพระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันต์ เพื่อให้นำมาซึ่งสิริมงคลต่าง ๆ เช่น ความรู้แจ้ง กำลัง อำนาจ ยศ ความสำเร็จ นิพพาน ส่วนในตอนท้ายเป็นบท “ราหุลปริตร” มีเนื้อความว่าด้วยวิธีการในการป้องกันภัยจากการกระทำของยมทูตยักษ์ราช^๒

^๑ พิจารณาจากลักษณะการแจกนามศัพท์ตามวิภัติที่ ๒ ในภาษาบาลี ที่มีความหมายว่า ซึ่ง, สู, ยัง จึงเข้าใจว่า คุณวิเศษพลั ฯลฯ ที่ปรากฏในบทสวดนั้นมีความหมายถึงการนำมาซึ่งคุณ (สมบัติ, ความดี, กุศล) วิชชา พละ ฯลฯ โดยอาศัยอำนาจแห่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่กล่าวอ้าง

^๒ อุมทิสวิขยสูตร และ ราหุลปริตร สะท้อนให้เห็นกระแสมนตรยานในพุทธศาสนา นิกายเถรวาท ซึ่งได้รับอิทธิพลจากลัทธิมนตรยานในฝ่ายมหายาน ซึ่งมีลักษณะสำคัญของบทสวดคือ เริ่มด้วยการปรารภเหตุการณ์ แล้วพระพุทธรองค์ทรงประทาน “ธารณี” ลงท้ายเป็นการพรรณนาคุณานิสงส์ของธารณินัน ซึ่งกระแสดังกล่าวถูกผนวกรวมไว้ในรูปของไสยเวทพุทธาคม กระทั่งผนวกกลายเป็นวัฒนธรรมประเพณีของไทย ดูเพิ่มเติมประเด็นดังกล่าวใน “กระแสมนตรยานในนิกายเถรวาท,” ใน เสถียร โพธิ์นันทะ, *กระแสพุทธธรรมฝ่ายมหายาน* (กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๗๕ - ๘๘.

โลกทัศน์ทางพุทธศาสนา กับความคลี่คลายของบทพระพุทธมนต์ ในสมัยรัตนโกสินทร์

สังคมและวัฒนธรรมของกรุงรัตนโกสินทร์ได้รับอิทธิพลแนวความคิดทางพุทธศาสนาที่เชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติสืบทอดมาจากสมัยอยุธยา โดยมีลักษณะของการศรัทธาด้วยอารมณ์ ความเข้าใจสาระสำคัญทางพุทธธรรมยังคงมีอยู่น้อย ดังปรากฏหลักฐานการจัดพระราชพิธีปลุกเสกเครื่องคงกระพันที่วัดไชยชนะสงครามชั้น^๑ มีการเสี่ยงทายพระธรรมบทเพื่อทำนายเหตุการณ์ต่าง ๆ เช่น สำเภาหูส่งจะเข้ามาหรือไม่^๒ พม่าจะแพ้หรือไม่และเจ้าอังวะจะตายหรือไม่^๓ การสวดพระสูตรบทต่าง ๆ ในพระราชพิธีอาพาธพินาศ เช่น อาภูณานาฎิยสูตร มหาสมัยสูตร ธรรมจักกัปปวัตตนสูตร^๔

^๑ พระเจ้าราชวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากัมพูษัณฺฑิตรี, เรื่องนิพนธ์วังหน้า (ม.ป.ท.: ม.ป.พ.), ๒๔๖๑, นายเล็ก สมิตะสิริ มหาตเล็ก พิมพ์ช่วยกรุงรัตนโกสินทร์ พระราชทาน มหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยาอภัยราชามหาหุติธรรมธรรณ วัดเศวตฉัตร ปีมเมีย พ.ศ. ๒๔๖๑), หน้า ๒๘.

^๒ หอสมุดวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๑ จ.ศ. ๑๑๕๔ เลขที่ ๒ ชื่อ ฟังสัทธนิมิตร เรื่อง เสี่ยงทายพระธัมมบทว่าสำเภาหูส่งจะเข้ามาหรือไม่มา. อ้างถึงใน สายชล วรณรัตน์, “พุทธศาสนากับแนวคิดทางการเมืองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๓๕๒), หน้า ๑๐๑.

^๓ หอสมุดวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๑ จ.ศ. ๑๑๕๔. เลขที่ ๗ ชื่อเสี่ยงทายเรื่องทรงเสี่ยงทายแทงพระธรรมธรรณ พระตำหนักค่ายแม่น้ำพุ. อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้าเดิม.

^๔ เรื่องลัทธิธรรมนิยมต่าง ๆ ภาคที่ ๘ พระราชพิธีจักรพรรดิราชาธิราชแลพระราชพิธีอาพาธพินาศครั้งรัชกาลที่ ๑ (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๓, พิมพ์แจกในงานศพเสวกเอก พระยาสมบัตยาภิบาล (สาย สายะเสวี) ปิวอกพระพุทธศักราช ๒๔๖๓), หน้า ๑๐.

อนึ่ง ธรรมจักกัปปวัตตนสูตร แม้จะมีเนื้อหาว่าด้วยมัชฌิมาปฏิปทาคือทางสายกลางซึ่งเว้นที่สุด ๒ อย่างและว่าด้วยอริยสัจ ๔ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้จนทำให้พระองค์สามารถปฏิญาณว่าได้ตรัสรู้จนตรัสสัมมาสัมโพธิญาณ กระนั้นการสวดพระสูตรดังกล่าวเพื่อวัตถุประสงค์ในการระงับโรคระบาดย่อมสะท้อนให้เห็นกรอบความคิดของผู้คนในสังคมที่มีต่อบทสวดทางพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้มีการคัดลอก “จุททสคาถา” อันประกอบด้วยพุทธมนตรคาถา ๑๔ บท ซึ่งเชื่อว่าถ้าจารึกไว้ในแผ่นเงินแผ่นทองและติดไว้ตามที่ที่กำหนด จะช่วยให้บังเกิดผลตามปรารถนา และถ้าใช้ผ้าขาวทำธงสามทางลงยันตร์ และคาถายกขึ้นบูชาพระพุทธรูปเจ้า ก็จะทำให้จำเริญพระศิริยศเดชาานุภาพ ปรากฏไป ทุกประเทศก็จะมาอ่อนน้อมถวายลาภต่าง ๆ^๑

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
จุฬาโลกมหาราช ทรงมีโลกทัศน์แบบใหม่
อันส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางพุทธศาสนา
ในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์

ถึงกระนั้นชนชั้นนำสยาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงให้ความสำคัญแก่ศาสนาในลักษณะพิธีกรรมน้อยลงมาก แต่จะให้ความสำคัญแก่ศาสนาที่มีพื้นฐานในการใช้ปัญญา ความรู้พิจารณาสภาวะต่าง ๆ อย่างมีเหตุมีผลจนเกิดความเข้าใจหลักคำสอนทางศาสนาแล้วจึงนำไปปฏิบัติเพื่อจะได้มีชีวิตที่ดีในโลกนี้ ดังที่มีพระราชกำหนดใหม่ให้คนทั้งหลายรักษาศีล และการที่จะรักษาศีลนี้ “...ให้รู้เนื้อความภาษาไทยในพระบาฬีนั้นจงทุก ๆ ลิกขาบท...ให้เข้าใจในภาษาไทย...ไถ่ถามให้สิ้นความสงสัยครั้นแล้วจึงให้สมาธ...”^๒ ทรงเน้นย้ำการเข้าถึงหลักธรรมว่าประเสริฐกว่าสรรพทานทั้งปวง ดังความว่า

“...อนึ่งแม้ว่าผู้มีอิทธิฤทธิ์จะกระทำพื้นสกลสมณูทวิปให้
ราบเสมอดั่งน้ำกลองไชยเกรีแล้ว แลนิมนต์พระอรหัตเจ้านั่งแถว

^๑ หอสมุดวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๑ จ.ศ. ๑๑๔๖ เลขที่ ๔ ชื่อ จุททสคาถา. อ้างถึงใน สายชล วรณรัตน์, “พุทธศาสนากับแนวความคิดทางการเมืองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๓๕๒),” หน้าเดิม.

^๒ “พระราชกำหนดใหม่ บทที่ ๓๖,” ใน กฎหมายตราสามดวง (กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดอุดมศึกษา (แผนกการพิมพ์), ๒๕๒๑), หน้า ๗๕๗ - ๗๖๒.

หนึ่ง พระอนาคาแถวหนึ่ง พระลัทธิศาตาแถวหนึ่ง โสดาแถวหนึ่ง
เมืองคพระพุทเจ้าเป็นประธานแน่นไปในสกลชมพูทวีป แลถวาย
จัดปัจจัยทานทั้งสี่ มีจีวรอันละเอียดดุจดั่งยอดทองอ่อนนั้นก็ดี
ผลานิสงส์ก็ได้เสมอเท่าให้มีธรรมเป็นทานครั้งหนึ่ง...”^๑

นอกจากนี้ การให้ความสำคัญกับเนื้อหาทางพุทธศาสนามากกว่า
รูปแบบอักษรวิธี ได้รับการเน้นย้ำในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ดังปรากฏใน
พระราชปจฉาเรื่องการรับไตรสรณคมน์และศีล ๑๐ ความว่า

...บุคคลรับพระไตรสรณาคมน์แลศีล ๑๐ บวชเป็น
สามเณร จะกำหนดเอาวาจาภาษาเป็นประมาณหรือ หรือจะ
กำหนดเอาศรัทธาเจตนาเป็นประมาณ...ถ้าผู้นั้นมีศรัทธาแท้
มั่นคงตั้งใจรักษาพระไตรสรณาคมน์แลศีล ๑๐ ประการ ปรนนิบัติ
ยังยืนมิได้ขาดเศร้าหมอง ดีกว่าผู้รับสรณาคมน์ซัดมิได้ผิดเพี้ยน
อักษร...^๒

ในส่วนของการสรรเสริญพระรัตนตรัยสังเกตเห็นได้อย่างเด่นชัดว่า
มีลักษณะแตกต่างจากการกล่าวอ้างในบทสวดมนต์ยุคจารีตที่เน้นภาพใน
เชิงสิ่งศักดิ์สิทธิ์สามารถบันดาลสิ่งต่าง ๆ ได้ตามความปรารถนา หากแต่มี
ลักษณะสรรเสริญพระพุทเจ้าที่มีลักษณะเป็นมนุษย์อย่างแท้จริงที่เปี่ยม
ด้วยพระปัญญาคุณ เมื่อสรรเสริญพระธรรมก็เน้นว่าพระปริยัติธรรมนั้นช่วย
ชักนำสัตว์ทั้งปวงให้เห็นผิดแลชอบ จะปฏิบัติให้ได้สำเร็จมรรคผลก็โดยอาศัย
พระปริยัติธรรม เมื่อสรรเสริญพระสงฆ์เน้นที่คุณสมบัติทางด้านศีล สมาธิ
ปัญญา^๓ ความคิดเกี่ยวกับพระพุทเจ้าก็ได้สอนให้ยึดมั่นในตัวบุคคลอันมี
ลักษณะเป็นพิธีกรรม แต่เน้นให้หมั่นศึกษาไตรปิฎกของพระปริยัติธรรมและนำ
ไปปฏิบัติ^๔ หรือหากจะกล่าวถึงคุณสมบัติของพระโพธิสัตว์ก็ไม่เน้นลักษณะ
เหนือธรรมชาติ^๕

^๑ “กฎพระสงฆ์ ข้อ ๑,” ใน กฎหมายตราสามดวง, หน้า ๕๔๔.

^๒ ประชุมพระราชปจฉาภาคปริณกษ, หน้า ๘๑.

^๓ พระยารธรรมปริชา (แก้ว), ไตรภูมิโลกวิณีฉฉยภค ฉบบที่ ๒ (ไตรภูมิฉฉยภค)

เล่ม ๑ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๒๐), หน้า ๓ - ๓๖.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐.

ปัจจัยสำคัญต่อการทำความเข้าใจเนื้อหาว่าด้วยพระธรรมคำสั่งสอน นั้นคือเรื่องของ “ภาษา” การศึกษาหรือรับรู้ด้วยภาษาบาลีทั้งที่บันทึก ด้วยอักษรไทยก็ดี อักษรขอมก็ดี ไม่อาจสอดคล้องกับสังคมโดยรวมได้เนื่องจาก ผู้คนในสังคมขาดความเชี่ยวชาญในภาษาดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อ บันทึกด้วยอักษรขอมซึ่งสะท้อนนัยความศักดิ์สิทธิ์^๑ เป็นเหตุให้ความเข้าใจ ที่มีต่อพระธรรมเหล่านั้นขาดความสมบูรณ์ ดังนั้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๑ จึง มีการแต่งและแปลคัมภีร์ทางศาสนาตลอดจนปกิณกะธรรมจำนวนมากด้วย อักษรไทยและภาษาไทย เมื่อคำสอนของพุทธศาสนาถูกบันทึกไว้ด้วยภาษา และอักษรไทยมากขึ้น จึงนับเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่การเผยแพร่แนวความคิดทางพุทธศาสนา ดังที่โปรดเกล้าฯ ให้แปล “คัมภีร์พุทธวงศ์” ซึ่งบรรยาย ถึงการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ในคัมภีร์นี้พระโพธิสัตว์ผู้บำเพ็ญบารมี ถือกำเนิดเป็นมนุษย์เท่านั้น ต่างจากคัมภีร์อื่นเช่น “จริยาปิฎก” ซึ่งเป็น มนุษย์บ้างเป็นสัตว์บ้าง^๒ รวมทั้งโปรดเกล้าฯ ให้แปลพระบาลีที่ใช้สวดใน ชีวิตประจำวันด้วย เช่น ทำวัตรและกรวดน้ำ ทั้งนี้ก็สืบเนื่องมาจากพระบรม ราชโบายที่จะให้คนทั้งหลายประกอบศาสนกิจด้วยความเข้าใจ มิใช่ว่า “...จะกะทำกุศลสิ่งใด ๆ ก็ปราศจากปัญญา คักแต่ว่าทำไปตามปรเพณี...”^๓

การแปลพระบาลีบทสวดครั้งสำคัญในสมัยรัตนโกสินทร์คือ “สังคายนาสวดมนต์” ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ปรากฏรายละเอียดในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒ ความว่า

“...ตั้งแต่เกิดใช้อืหวาดกะโรคครวใหญ่มาแล้ว ทรงสังเวช สลดพระราชหฤไทย ที่กรรมบันดาลให้เกิดภัยพิบัติแก่ไพร่ฟ้า ข้าแผ่นดินเปนอันมากในคราวนั้น เปนเหตุให้ทรงพระราช ดำริห์บำเพ็ญพระราชกุศลหลายอย่าง มีที่ปรากฏในจดหมายเหตุ ของกรมหลวงนรินทรเทวี ที่พิมพ์ไว้ในหนังสือพระราชวิจารณ์

^๑ กรมศิลปากร, *คู่มือการถ่ายถอดอักษรขอม* (กรุงเทพฯ: โอเดียนสแควร์, ๒๕๕๓), หน้า ๑.

^๒ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, “ทศบารมีในพุทธศาสนา เกรวาท,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิต วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔), หน้า ๕๙.

^๓ “พระราชกำหนดใหม่ บทที่ ๓,” ใน *กฎหมายตราสามดวง*, หน้า ๗๕๗.

ว่าได้ทำสังคายนาสวดมนต์อย่าง ๑ ยกย่องในจดหมายเหตุว่า
เป็นคู่กับการสังคายนาพระไตรปิฎกที่ได้ทำเมื่อในรัชกาลที่ ๑
แต่ลักษณะการสังคายนาสวดมนต์ครั้งรัชกาลที่ ๒ หาได้ปรากฏ
ในจดหมายเหตุนั้นว่าทำอย่างไรไม่ พึ่งมาพบหนังสือสวดมนต์
แปล ซึ่งหอพระสมุดวชิรญาณได้ฉบับมาจากหอพระมณเฑียร
ธรรมฉบับ ๑ ได้มาจากเมืองเพ็ชรบุรีฉบับ ๑ ปรากฏอธิบาย
ในหนังสือนั้นว่าแปลเมื่อในรัชกาลที่ ๒ จึงทำให้เข้าใจว่า ที่กล่าว
ว่าทำสังคายนาสวดมนต์นั้น คือ โปรดให้แปลพระปริตทั้งหลาย
ออกเป็นภาษาไทยนั่นเอง ความข้อนี้สมด้วยเรื่องที่ปรากฏ
ในพระราชพงษาวดารฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ว่า ในครั้งนั้น
ได้โปรดให้พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้าศศิธรเป็นหัวหน้า
ชักชวนพระราชวงษานุวงศ์แลข้าราชการฝ่ายในฝึกหัดสวดพระ
ปริต ให้ราชบัณฑิตยสภาเข้าไปบอกที่พระทวารเทวราชมเหศวร์
ข้างในท้องต้อยอยู่ในพระที่นั่งไพศาลทักษิณ นัยว่าครั้งนั้นข้างใน
ฝึกหัดสวดมนต์ได้ชำนาญ ทั่วอักษรสังโยคแลทำนองตลอด
จนขัดตำนาน สวดได้ทุกสูตรตลอดภาณวาร จนถึงสวดทำนอง
ภณยักษ์ ภณพระ เช่นพระสวดพิธีตรุษ เวลากลางวันแบ่งกัน
ซ้อม เบนพวก ๆ เวลากลางคืนพร้อมกันไปสวดที่ท้องพระโรงใน
เมื่อเสด็จออกกว่าราชการแล้ว เสด็จขึ้นทรงฟังข้างในสวดมนต์
ถวายทุกคืน...”^๑

จากเนื้อความในพระราชพงษาวดารข้างต้น แม้จะระบุถึงสาเหตุของ
การแปลบทสวดมนต์ในครั้งนั้นว่าเพื่อเป็นการบำเพ็ญพระราชกุศล หากแต่
เมื่อพิจารณาพร้อมกับบริบททางภูมิปัญญาเกี่ยวกับความคิดทางพระพุทธ
ศาสนาซึ่งปรากฏมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๑ ทำให้มองเห็นได้ว่าการสังคายนา
บทสวดมนต์ในครั้งนั้นน่าจะมีส่วนสัมพันธ์กับการทำความเข้าใจต่อบททาง
พุทธศาสนาอย่างถ่องแท้ และคงมีอิทธิพลไม่มากนักน้อยต่อการทำความเข้าใจ
เนื้อหาในบทสวดซึ่งน่าจะใช้สวดมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ซึ่งปรากฏอย่างชัดเจน

^๑ “เรื่องสังคายนาสวดมนต์,” พระราชพงษาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒, สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๒, <https://vajirayana.org/พระราชพงษาวดาร-กรุงรัตนโกสินทร์-รัชกาลที่-๒/๖๕-เรื่องสังคายนาสวดมนต์>

ขึ้นว่าบทสวดบทใดที่เน้นถ่ายทอดธรรมทางพระพุทธศาสนา และบทใดเป็น
พุทธธรรมตามบริบทเดิมในสังคมไทย^๑

กล่าวได้ว่าการ “สังคายนาสวดมนต์” ถือเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญ
ต่อการกำหนดรูปแบบเนื้อหาในบทสวดมนต์ในช่วงเวลาต่อมา โดยเฉพาะ
อย่างยิ่งเมื่อเกิดการตั้งคณะธรรมยุติกนิกายซึ่งถือเป็นปัจจัยผลักดันสำคัญ
ต่อความเป็นไปของบทสวดมนต์ทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพยายามเผยแพร่สาระ
พุทธธรรมโดยมุ่งเน้นไปที่แก่นคำสอน เป็นการศึกษาศึกษาและปฏิบัติพุทธธรรม
ตามคำสอน มิใช่พุทธธรรมตามบริบทเดิมในสังคม รวมทั้งพยายามขจัด
พุทธธรรมที่สั่งสอนและเชื่อถือกันในสังคมซึ่งไม่ถูกต้องตามพระไตรปิฎก
ออกไป ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดที่เน้นความเป็นเหตุเป็นผลและความ
จริงเชิงประจักษ์^๒ ดังปรากฏงานเขียนเรื่องพุทธประวัติที่แสดงพระประวัติ
พระพุทธเจ้าในฐานะบุคคลผู้ใช้ปัญญาพัฒนาตนด้วยตนเองจนพบสัจธรรม
แห่งชีวิต สามารถดับทุกข์ได้โดยสิ้นเชิง เป็นประวัติของบุคคลที่เห็นว่ามีจริง
มิใช่ประวัติที่ถ้อยคำด้วยคุณสมบัติหรือเรื่องราวเชิงปาฏิหาริย์^๓

^๑ การรับรู้ถึงความแตกต่างระหว่างบทสวดมนต์ในสองลักษณะสังเกตได้จากหนังสือ
สวดมนต์แปล ฉบับพุทธพระสมุทวชิรญาณที่จัดบทสวดอันมีที่มาจากพระสูตรแยกออกจากบท
สวดอื่น ๆ โดยบทสวดที่มีลักษณะค่อนข้างมีรูปแบบทางพิธีกรรมหรือเน้นอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์
ถูกจัดประเภทบทสวดเป็น “ปกิณคคาถา” นอกจากนี้ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
เจ้าอยู่หัวพบว่าได้มีการแปล “สารัตถสมุจจัย” อันเป็นคัมภีร์อรรถกถาอธิบายความในจุดภาณวาร
ซึ่งพระอโณมทัสสีเถระประพันธ์ขึ้นใน พ.ศ. ๑๘๐๙ จากภาษาบาลีเป็นภาษาไทยด้วย

^๒ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค) ปัญญาชนสำคัญในช่วงสมัยรัชกาลที่ ๓ ถึง
ต้นสมัยรัชกาลที่ ๕ จัดแบ่งศาสนาในโลกนี้ออกเป็น ๒ ประเภทคือศาสนาที่ “ร้องเรียกร้องหา
ให้ช่วย” กับศาสนาที่ “ไม่ร้องเรียกร้องหาให้ผู้ใดช่วย” ซึ่งศาสนาพุทธจัดเป็นศาสนาประเภท
หลังสอดคล้องกับที่เฮนรี ออลบาสเตอร์ (Henry Alabaster) ได้สรุปความคิดของเจ้าพระยา
ทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค) ไว้ว่า “ชาวพุทธสมัยใหม่ (คือเจ้าพระยาทิพากรวงศ์) คิดว่าศาสนา
คือศาสตร์แห่งมนุษย์, ไม่ใช่การเผยแพร่แสดงของพระเจ้า” ดูการวิเคราะห์ความเป็นเหตุเป็นผล
ของพุทธศาสนาในงานนิพนธ์เรื่อง “แสดงกิจจานุกิจ” ใน ทีวีศักดิ์ เผือกสม, “การปรับตัวทาง
ความรู้ความจริงและอำนาจของชนชั้นนำสยาม พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๔๑๑,” (วิทยานิพนธ์อักษร
ศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐),
หน้า ๑๕๓ - ๑๗๑.

^๓ ดูเพิ่มเติมใน สมเด็จพระสังฆราช (สา), พระปฐมสมโพธิ แบบธรรมยุตต์ [ม.ป.ท.
: ม.ป.พ.], ร.ศ. ๑๒๔ [๒๔๔๘].

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีบทบาทสำคัญ
ในการปฏิรูปกรอบคิดทางพุทธศาสนา
ซึ่งดำเนินไปภายใต้กรอบคิดแบบเหตุผลนิยม
(ที่มา : Wellcome Collection)

ในส่วนของระบบคติความเชื่อพบว่าไม่ได้ปฏิเสธโดยสิ้นเชิงหาก
“...การอันใดเป็นอย่างเป็นธรรมเนียมเป็นแบบแผน เคยมาแล้วก็ยอม
ให้เป็นไปตามเคย...”^๑ แต่ได้พยายามชี้้นำให้ใช้เหตุผลพิจารณาในการที่
เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อเหล่านั้น เช่น การบูชาศาสนวัตถุและศาสนสถาน
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชดำริว่า “...ก็พระพุทธรูป
พระเจดีย์ที่มีอยู่ในที่ต่าง ๆ และไม่มหาโพธิ์ที่มีอยู่ในที่ต่าง ๆ นั้น มิใช่
พระพุทธเจ้า...ไม่มหาโพธิ์เล่าก็เป้นแต่ที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าเท่านั้น...”
ทั้งนี้พระองค์มิได้ปฏิเสธการบูชาสิ่งเหล่านี้ แต่ทรงแนะนำว่าควรกระทำด้วย
ความเข้าใจคือ “...ให้คิดว่าเราจะบูชาพระพุทธเจ้าที่ท่านเป็นคนสารพัดรู้
สารพัดเห็น...”^๒ ทั้งยังได้มีพระราชวิจารณ์เรื่องความเชื่อในพระพุทธรูป
ดังกรณีการท่องจำพระธรรมคำสั่งสอนในคัมภีร์ต่าง ๆ “...ว่าสูตรนี้คัมภีร์

^๑ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ประชุมพระราชนิพนธ์ภาษาไทยใน
รัชกาลที่ ๔ ภาค ๑ มหามกุฏราชานุสรณีย์ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๑),
หน้า ๖๗ - ๖๘.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐๘.

นั่นตีใครสวดใครเล่าได้บุญมาก แลว่าสูตรนั้นคัมภีร์นี้มีใช้คำพระพุทธเจ้า ลาวแต่ดอกล...”^๑ สะท้อนให้เห็นว่าการท่องจำหรือสวดพระธรรมคำ สั่งสอน (เข้าใจว่าหมายรวมถึงบทสวดต่าง ๆ ด้วย - ผู้เขียน) ก่อนหน้านั้น ผู้คนในสังคมน่าจะให้ความสำคัญกับบทสวดที่นิยมท่องจำและมีการกล่าวอ้าง ถึงอานุภาพของบทสวดนั้น ๆ

แนวความคิดที่มีต่อการทำความเข้าใจเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา ในเชิงเหตุผลนิยมเช่นนี้ ยังปรากฏในงานนิพนธ์ของกลุ่มบุคคลที่มีปฏิสัมพันธ์ อยู่กับคณะธรรมยุติกนิกาย เช่น พระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรม พระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ เรื่อง สุตตวิทัตถิวิธาน (วิธีกำหนดคัมภีร์พระสุคต) ที่มีจุดมุ่งหมายคัดค้านพระอรรรถกถาจารย์ที่พรรณาน่าว่าพระพุทธเจ้ามี พระวรกายสูงใหญ่กว่าคนธรรมดาถึง ๓ เท่า โดยทรงชี้แจงว่าพระพุทธเจ้ามีใช้ ยักษ์หรือเปรต จะได้ใหญ่โตผิดปกติเช่นนั้น หากแต่มีอัตภาพเป็นมนุษย์ โดยแท้ ทั้งยังมีพระดำริสำคัญที่ว่าด้วยการใช้หลักเหตุผลพิจารณาความเชื่อ ต่าง ๆ ตามคำอธิบายของพระอรรรถกถาจารย์ ความตอนหนึ่งว่า “...ข้าพเจ้า ไม่อาจจะดำเนินตามความเชื่อได้ ความพอใจของข้าพเจ้ามีอยู่อย่างนี้ว่า ควรไตร่ตรองแล้วจึงถือเอา ถ้าไม่พอใจ ก็ไม่ควรถือเอา...เพราะฉะนั้นแล ข้าพเจ้าจึงต้องวิจารณ์...”^๒

จากบริบทดังกล่าวข้างต้น จึงปรากฏพระราชนิพนธ์บทสวดรวมถึง คาถาท่างพระพุทธศาสนาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเพิ่มเติม ขึ้นเป็นจำนวนมาก ตัวบทเหล่านั้นแสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดว่าสาเหตุของการสรรเสริญพระรัตนตรัยมาจากความสำคัญในแง่ของ “รัตนะ” ที่ยังสืบทอด

^๑ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, “ความเชื่อในพระพุทธศาสนา,” ประชุม พระราชนิพนธ์ภาษาไทยในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๗), มหาเถรสมาคมจัดพิมพ์เฉลิมพระเกียรติพระบาท สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในโอกาสที่วันพระบรมราชสมภพครบ ๒๐๐ ปี ๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๗), หน้า ๓๓๓

^๒ “วิธีกำหนดคัมภีร์พระสุคต (ค่านมัสการและปรารภ),” ใน สุตตวิทัตถิวิธาน วิธีกำหนด คัมภีร์พระสุคต พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ (พระนคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๔, วัดบวรนิเวศวิหารพิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในการ พระราชทานเพลิงศพพระพรหมมุนี (สุวเจระ) ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส ๒๙ มิถุนายน ๒๕๐๔), หน้า ๑ - ๔.

ให้พ้นจากทุกข์ด้วยการปฏิบัติธรรมเป็นสำคัญ มากกว่าสรรเสริญในฐานะ
สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่จะบันดาลสวัสดิมงคลตามความปรารถนาอันเป็นขนบนิยมใน
สังคมจารีต ดังเช่น **สิ่งแวดล้อมรัตนปาฐ** เป็นบทสวดที่เน้นย้ำถึงหลักธรรมใน
การพิจารณาเหตุแห่งทุกข์คือ อุปาทานชั้น ๕ อันเป็นข้อธรรมที่พระพุทธองค์
ทรงเน้นย้ำอย่างยิ่ง **โมกขุपायคาถา** เป็นบทนมัสการพระรัตนตรัยใน
ฐานะผู้บอกอุบายอันเป็นเครื่องหลุดพ้นแก่ปุถุชน โดยพิจารณาสังขาร
แห่งสังขาร เช่น การพิจารณาอสุภ การพิจารณามรณสติ เป็นต้น **คาถา
สรรเสริญพระธรรมวินัย** เป็นคาถาที่เน้นย้ำถึงคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า
ซึ่งล้วนแต่เน้นย้ำถึงการพิจารณาธรรมด้วยปัญญาและนำไปสู่การปฏิบัติ
ดังความตอนหนึ่งว่า “...มนุษย์ผู้มีปัญญาหาสุขประโยชน์แก่นสารใ้ตน ทั้ง
คฤหัสถ์ บรรพชิต บุรุษสตรี ควรที่จะพิจารณาไตร่ตรอง...แล้วนับถือบำเพ็ญ
ปรนนิบัติ ให้สำเร็จผลประโยชน์แก่ตน...”^๑

แม้ว่าจะปรากฏการตีความและนำเสนอลักษณะทางพุทธศาสนาใน
สังคมสยามเชิงเหตุผลนิยมที่ปรากฏเด่นชัดมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ แต่ใน
ขณะเดียวกันยังคงปรากฏตัวบทที่แสดงให้เห็นการสืบทอดระบบความคิด
บางประการที่มีมาแต่จารีต ได้แก่ การนำเสนอวิธีการเผชิญปัญหาในชีวิตที่
ไม่พึ่งปรารถนาโดยอาศัย “มนต์” เป็นเครื่องมือในการแก้ไข้ปัญหา ดังกรณี
ที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์บทสวดและวิธี
การเจริญบทสวดเหล่านั้น เช่น มนต์ปราบเสนียด คาถาสวดพระราชพิธี
พรมศาสตร์ คาถาสวดขอฝน เป็นต้น หรือในกรณีของบทสวด “นวัคคหา
ยุสมธัมม” พระนิพนธ์ของสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (สา ปุสฺสเทโว)
สมเด็จพระสังฆราช วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม

“ตัวบท” ของบทสวดเหล่านี้แม้จะเน้นย้ำถึงข้อธรรมต่าง ๆ หรือ
การให้ความสำคัญในเรื่องของจิต แต่ในท้ายที่สุดแล้วการนำไปใช้ประโยชน์
จริงในสังคมเชื่อว่าอยู่ภายใต้อิทธิพลการรับรู้ในแง่ของพิธีกรรมมากกว่าการ
ทำความเข้าใจ “นัยทางธรรม” ที่อยู่ในตัวบท ดังกรณีของ “นวัคคหา
ยุสมธัมม” ที่แม้ว่าจะแสดงหัวข้อธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาไว้เป็น

^๑ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, **ประชุมพระราชนิพนธ์ภาษาบาลีใน
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนา
แห่งชาติ, ๒๕๔๗), หน้า ๗๗.

จำนวนมาก เช่น อนุตตริยะ ๖ อริยมรรค ๘ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ และอิทธิบาท ๔ หากแต่เมื่อพิจารณาในแง่การปฏิบัติแล้ว ภาพพจน์สำคัญในการรับรู้เมื่อกล่าวถึงการสวดนวัคคหายุสมธัมม์ คือ การสวดสะเดาะเคราะห์ ซึ่งจัดขึ้นครั้งแรกในงานวันประสูติสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาบำราบปรปักษ์^๑ ซึ่งแม้ว่าจะเป็นที่ทางพุทธศาสนาหากแต่พิธีดังกล่าวได้เจือปนด้วยคติทางศาสนาพราหมณ์เรื่องเทวดานพเคราะห์ซึ่งเชื่อว่ามีอิทธิพลต่อความเป็นไปของชีวิตมนุษย์

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาบำราบปรปักษ์
ปรากฏหลักฐานว่าเป็นเจ้านายพระองค์แรกที่โปรดให้
บทนวัคคหายุสมธัมม์ สวดในงานวันประสูติ
(ที่มา : Wellcome Collection)

อย่างไรก็ดี บทสวดมนต์ทางพุทธศาสนาที่มีการแต่งเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ ภายใต้อิทธิพลของธรรมเนียมกติกานี้ สะท้อนให้

^๑ ดูรายละเอียดใน สำนักงานโครงการบูรณปฏิสังขรณ์วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม ในพระบรมราชูปถัมภ์, **บทเจริญพระพุทธมนต์นวัคคหายุสมธัมม์** (ม.ป.ท.: สปีดเพลส, ๒๕๕๙, จัดพิมพ์เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๗๐ ปี และเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๙).

เห็นความพยายามของชนชั้นนำในการกำหนดบทสวดมนต์ในสังคมไทยให้มีลักษณะเป็นหนึ่งเดียวมากขึ้น โดยบทสวดบางบทถูกนำไปใช้แทนบทสวดที่สวดมาแต่เดิมซึ่งบทสวดของเดิมเหล่านั้นไม่อาจสอดคล้องกับกรอบคิดทางพุทธศาสนาที่เปลี่ยนแปลงไปได้ ดังกรณีของบทมหาทิพมนต์ที่เชื่อว่าน่าจะมีสวดมาตั้งแต่สมัยอยุธยาและใช้สวดมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์เนื่องในงานวันประสูติถูกแทนที่ด้วยการสวดนวัคคหายุสมธัมม์ซึ่งเป็นบทสวดที่ขบขันให้เห็นถึงหลักธรรมทางพุทธศาสนา แตกต่างจากบทมหาทิพมนต์ที่

“...อ่านตลอดแล้วเห็นเป็นเอกถ้อยเกือบหมัดนั้น เว้นแต่
อุณฺหิสิวิชัย บทเดียวเป็นผู้รู้แต่ง กล่าวความเป็นเรื่องราว ตอนต้น
กล่าวถึงพระเจ้าเทคนาโพรตสุปติภุชฺฐเทวดาซึ่งจะตายใน ๗ วัน ให้
มีอายุยืนอยู่ต่อไป ตอนท้ายเอา สักกัตวา เข้าประกอบ และว่าการ
ทำลายชีวิตสัตว์ทำให้อายุสั้น การไม่ทำลายชีวิตสัตว์ทำให้อายุยืน
ปรุจดี เห็นได้ว่าผู้แต่งมีความคิดอยู่มาก ส่วนบทอื่นนั้นเห็นได้ว่า
เป็นครุคร่ำแต่ง เป็นผู้รู้น้อย ฉวยได้อะไรก็ใส่เข้าไป ล้วนแล้วไป
ด้วยขอพร เอาเทวดาปนกับพระรัตนตรัย ทั้งสิ่งสาราลัทธิอะไร
ต่ออะไรเลอะเทอะ...”^๑

สภาวะดังกล่าวจะปรากฏอย่างเด่นชัดเมื่อเกิดการรวบรวมหนังสือสวดมนต์ฉบับหลวงภายใต้กระแสการปฏิรูประบบราชการของสยาม อันเป็นสาเหตุสำคัญในการกำหนดบทสวดมนต์ให้มีมาตรฐานเดียวกัน กระทั่งเป็นจารีตการเจริญพระพุทธมนต์ “ฉบับหลวง” ในขณะที่บทสวดซึ่งไม่ได้ใช้ในการรวบรวมครั้งนี้จะถูกจัดวางหรือมีบทบาทในปริณิถนอลอื่น ๆ ของสังคมในรูปของบทสวด “ฉบับราษฎร์” สืบต่อมา

^๑ คณะอนุกรรมการจัดพิมพ์เอกสารเนื่องในวาระครบ ๑๐๐ ปี พระยาอนุমানราชชน, บันทึกเรื่องความรู้ต่าง ๆ เล่ม ๓ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๘), หน้า ๒๕๒.

หนังสือลวดมนต์ฉบับหลวง : การสร้างมาตรฐานและความเป็นอัน ให้แก่ลวดมนต์ในสังคมไทย

ภายใต้กระแสการสถาปนารัฐชาติในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยการสร้างอุดมการณ์รวมศูนย์ทางสังคม เพื่อก่อให้เกิดเอกภาพทางความคิดแก่รัฐชาติแบบใหม่โดยกระทำผ่านกระบวนการที่สำคัญต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการบริหารจัดการปกครอง การจัดการศึกษา การสร้างภาษามาตรฐาน ปรากฏให้เห็นทั้งฝ่ายอาณาจักรและฝ่ายพุทธจักร โดยในส่วนของพระพุทธรูปศาสนานี้พบว่าทรงให้ความสำคัญแก่ธรรมยุติกนิกายเป็นอย่างยิ่ง ด้วยมีพระราชดำรินิพนธ์ดั่งกล่าวได้ผ่านการชำระให้บริสุทธิ์ ถูกต้องตามหลักพระบาลีซึ่งองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้แล้วนั้น ที่สำคัญทรงให้ธรรมยุติกนิกายเป็นกำลังสำคัญในการเผยแพร่การศึกษาแก่คณะสงฆ์ทั้งในกรุงและหัวเมือง^๑ ทั้งนี้เพื่อป้องกันความรู้ความคิดของพระสงฆ์ให้ถูกต้องทันสมัย มีเหตุผลตามหลักเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ ดังปรากฏในพระราชหัตถเลขาถึงพระยาไพศาลศิลปศาสตร์ สະทอนให้เห็นถึงแนวพระราชดำริในการปรับปรุงและพัฒนาเรื่องศาสนาในสังคมสยามความตอนหนึ่งว่า

“...ขอให้จำไว้ การศาสนาไม่สำคัญอะไร ศาสนาไหนๆ ก็เก่าเกินไปทุกอย่างที่จะเอามาลงกับการประจันไม่ได้ เว้นไว้แต่จะตั้งขึ้นใหม่ให้อัปตุดแต่ แต่เราตั้งศาสนาไม่ได้ เราจึงควรวางแผนทางดำเนินให้ควรแก่สมัยแทนศาสนาที่อัปตุดแต่ จะไปเอาเรื่องที่ ๒๐๐๐ ปี ล่วงมาแล้วมาเถียงกัน ป่วยการเวลาเปล่าๆ...”^๒

^๑ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พระประวัติสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๑๔), หน้า ๑๓๕ - ๑๓๙.

^๒ “พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าด้วยพระราโชบายเกี่ยวกับการศึกษาของชาติทรงมีถึงเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) เมื่อยังเป็นทีพระยาไพศาลศิลปศาสตร์ ตำแหน่งเจ้ากรมตรวจการศึกษาในกระทรวงธรรมการ พ.ศ. ๒๔๕๓,” ศิลปากร ๓, ๓ (ตุลาคม ๒๔๙๒) : ๑ - ๑๘.

ความหมายของลวดลายที่ผูกขึ้นเป็นตราประจำแผ่นดิน
ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สะท้อนให้เห็นความคิด
การสร้างเอกภาพของรัฐสยามภายใต้การบริหารราชการแผ่นดิน
ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งมาพร้อมกับการสร้างมาตรฐาน
ให้กับทุกองคาพยพรวมถึงทลวดทางพระพุทธศาสนาด้วย
(ที่มา : [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Coat_of_Arms_of_Siam_\(Royal_Gazette\).svg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Coat_of_Arms_of_Siam_(Royal_Gazette).svg))

การเล็ดจตรวจการคณะสงฆ์ในท้องถิ่นต่าง ๆ ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า
กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้รัฐส่วนกลางรับรู้ถึงความหลากหลายของ
พุทธศาสนาในสังคมและตระหนักถึงความจำเป็นในการปฏิบัติให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน
(ที่มา : https://www.matichon.co.th/education/news_457608)

การปรับปรุงองค์ความรู้ทางพุทธศาสนาดังกล่าวเนื่องด้วยผู้นำรัฐใน ส่วนกลางต่างเห็นว่าดินแดนรอบนอกส่วนกลาง เช่น ในภาคเหนือและภาค อีสานนั้น ถึงแม้จะนับถือพระพุทธศาสนาเหมือนกัน แต่ก็มิใช่แนวทางที่ ถูกต้อง ยังเป็นความเชื่ออย่างผิด ๆ ยึดในไสยศาสตร์ที่ไม่มีเหตุผล^๑ ยิ่งใน ดินแดนมลายูนั้น ชาวเมื่อนับถือศาสนาอิสลามเป็นพื้น ถึงแม้ผู้นำรัฐไม่มี จุดมุ่งหมายโดยตรงที่จะเปลี่ยนศาสนา แต่ก็มองว่าศาสนาของชาวเมืองเหล่านี้ คับแคบและขาดชั้นดีธรรม^๒ กล่าวได้ว่าปรากฏการณ์ทางศาสนาที่เกิดขึ้นใน ช่วงระยะเวลานั้น นอกจากเป็นการแก้ไขความเชื่อทางพุทธศาสนาของคนใน สังคมให้ถูกต้องขึ้นตามหลักพุทธวจนะตามพระบรมราโชบายแล้ว ยังเป็นการ ขยายอิทธิพลและสร้างระบบความเชื่อให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันด้วย

แนวความคิดสำคัญที่มีต่อการรับรู้สถานะของบพทสวมนต์ตลอดจน พิธีกรรมต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาในสังคมสยาม อาจพิจารณาได้จาก พระราชวิจารณ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในเรื่องของ การสวดอาถรรพณ์ภูษิตูร ความตอนหนึ่งว่า

“...ข้อสงสัยว่าเป็นด้วยผี ก็ไม่มีอะไรจะเหมาะยิ่งกว่า อาถรรพณ์ภูษิตูร ซึ่งกล่าวมาว่าสำหรับปราบปรามพวกภูติผีปีศาจ ไม่ให้ทำร้ายมนุษย์ จึงได้คิดตั้งพระราชพิธี...ตั้งชื่อว่าอาพาธพิณาค ตามความต้องการ...เป็นการคะเนทำขึ้น มิใช่พระพุทธเจ้าได้ตรัส สั่งสอนไว้ให้ทำสำหรับแก้ไขโรคร้ายเช่นนี้ และความเข้าใจที่คะเน เอาว่าโรคนี้อาจเกิดขึ้นด้วยผี จึงได้คิดขับไล่ผีเป็นการผิดอีกชั้นหนึ่ง ด้วย เพราะโรคนี้อาจเกิดขึ้นด้วยผี เกิดขึ้นด้วยดินฟ้าอากาศ และ ความประพฤติอยู่ที่กินของมนุษย์...ฉะนั้นการพระราชพิธีจึงไม่ได้ มีประโยชน์อันใด...”^๓

^๑ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ภายหลังพระหัตถ์เกี่ยวกับการ ศึกษาของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ถวายพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้งทรงรับภาระอำนวยการศึกษาหัวเมืองทั่วพระราชอาณาจักร (กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๔), หน้า ๙๒ - ๙๓ และ ๙๕ - ๙๖.

^๒ สมโชติ อ๋องสกุล, “การปฏิรูปการปกครองมณฑลปัตตานี พ.ศ. ๒๔๔๙ - ๒๔๗๔,” (ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๑), หน้า ๑๓๓ - ๑๓๔.

^๓ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชพิธีสิบสองเดือน, หน้า ๑๐๗ - ๑๐๘.

ในกรณีของการสวดมนต์ขอฝนนั้นมีพระราชวิจารณ์ว่า แม้จะปรากฏเรื่องราวเหตุการณ์เกี่ยวกับพระพุทธเจ้าในการเรื่องดินฟ้าอากาศ “...แต่ถ้าเป็นผู้เลือกฝนอย่างอุกฤษฏ์แล้ว ก็จะต้องกล่าวคัดค้านข้อความที่กล่าวถึงนี้เสียว่ามากเกินไป ความนั้นที่อยู่ข้างจะเป็นจริง...”^๑ เช่นเดียวกับพระราชวิจารณ์การบูชาพระพุทธรูปหรือรูปพระเถระในการพิธีดังกล่าวว่า “...เราที่เป็นผู้ถือพระพุทธศาสนาแล้วก็เคยถือลัทธิพราหมณ์ว่ามีเทวดาสำหรับลี้ยงนั้นลี้ยงนี้...แต่พระพุทธศาสนาไม่แก้ความอยากทะยานสด ๆ ได้ตั้งใจ ก็ต้องแส่หาพระพุทธเจ้าบ้าง พระเถระบ้าง มาบูชาเช่นสรวงแทนหรือให้ช่วยแรงเทวดาด้วยถือว่ามีอนุภาพมากกว่าเทวดา...เป็นแต่ประสงค์จะขออนุภาพให้มาระงับความอยากกระวนกระวาย...”^๒ รวมถึงการทำน้ำพระพุทธรมนต์ที่ทรงกล่าวว่า “...ต้องเอาเทียนคว่ำลงให้มีสีผึ้งหยดลงในน้ำเป็นดอกพิกุลด้วยเสกเปล่า ๆ คุเป็นน้ำเฉย ๆ ไป ไม่มีไม้เห็นเป็นก้อนเป็นคุ่นสะอกละใจ เป็นธรรมเนียมที่ถือกันมา...”^๓ ทั้งนี้มีพระราชดำริว่าความเป็นมงคลทั้งหลาย “...ย่อมจะเกิดได้ด้วยกายวาจาใจอันตั้งอยู่ในความสุจริต...”^๔

พระราชวิจารณ์เกี่ยวกับเรื่องบทสวดมนต์ตลอดจนภาพลักษณ์ทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในสังคมไทยนั้นสะท้อนให้เห็นกรอบความคิดของชนชั้นนำสยามว่าบทสวดมนต์ได้ถูกนำมาใช้ในลักษณะที่ไม่สอดคล้องกับหลักเหตุผลที่รับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสของมนุษย์ ทำให้พระพุทธศาสนามีลักษณะเหนือจริงค่อนข้างเด่นชัด ลักษณะการที่ปรากฏนี้ไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะเรื่องบทสวดมนต์ หากแต่เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตั้งแต่ระดับพระปรมัตถ์ลงมาจนถึงชาตก จากแนวความคิดเรื่องปัญญาอันตรธานที่เห็นว่าสติปัญญาความรู้ของคนภายนอกจะน้อยลงทุกชั้น ถ้อยคำสั่งสอนอันใดที่เป็นคำลึกลับก็จะมีผู้ใดเข้าใจ เมื่อจะแต่งหนังสือก็เพิ่มเติมข้อความล่อให้สนุกสนานและพิศวงงมงาย ครั้นเชื่อถือแล้วอาจเป็นเครื่องชี้นำไปไปถึงธรรมที่ลึกซึ้งต่อไปอย่างไรก็ดีพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชวิจารณ์ต่อแนวความคิดดังกล่าวว่าไม่สมเหตุสมผล เนื่องจาก

“...คนที่เกิดภายหลัง ได้อาศัยกำลังคนแต่ก่อนชุดคู้ยวิชา
ความรู้ขึ้นไว้แล้ว เมื่อมีอาจารย์บอกเล่าก็เรียนรู้ได้โดยเร็ว เพราะ

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๗๕.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘๑ - ๓๘๒.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๐.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดิม

ฉะนั้นผู้ซึ่งเกิดภายหลังถ้าได้รำเรียนแล้ว ก็รู้วิชาทันผู้ที่เกิดก่อน ได้โดยเร็ว...ความคิดเห็นว่าต่อไปภายหน้ามีแต่จะเลวทรามลง นั้นจึงเป็นการผิด...เกินจริง...จึงไม่เป็นการมีคุณได้สมประสงค์ กลับเป็นเรื่องรุงรังรกเรื้อยปิดบังของที่ตีวิเศษแท้จริงนั้นเสีย...ไม่ควรแก้ปัญหาจนภายหลังจะคิดเห็นตามได้ ก็ชักให้เคลือบแคลงสงสัยจนเห็นว่าไม่มีแก่นสารอันใดที่จะสืบเสาะหาของดีในกองฝุ่นฝอยนั้นได้...”^๑

ในช่วงเวลาดังกล่าวปรากฏการแพร่กระจายความรู้ทางพุทธศาสนา แบบ “มาตรฐาน” จากรัฐส่วนกลางออกไปยังปริมณฑลต่าง ๆ ของราชอาณาจักร ดังเช่นการส่งเสริมการผลิตหนังสือพุทธศาสนาให้แพร่หลายยิ่งขึ้น ด้วยการจัดพิมพ์หนังสือธรรมะต่าง ๆ การพิมพ์พระไตรปิฎกภาษาไทย ครั้งแรก การแปลหนังสือพุทธศาสนา รวมถึงการจัดหาต้นฉบับหนังสือเก่า นำไปพิมพ์แจกในงานศพ และงานมงคล โดยในส่วนของบทสวดมนต์อันเป็นวัฒนธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏทั้งในระดับชาววัดและชาวบ้านนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้รวบรวมพระสูตรและพระปริตรต่าง ๆ จัดพิมพ์เป็นหนังสือสวดมนต์พระราชทานแด่พระสงฆ์ทั่วไปทุกพระอารามเรียกกันต่อมาว่า “หนังสือสวดมนต์ฉบับหลวง” เพื่อเป็นการพระราชกุศลในคราวพระเมรุสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระบรมราชเทวี และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรรณาภรณ์เพชรรัตน์ พ.ศ. ๒๔๒๓^๒

การจัดพิมพ์หนังสือสวดมนต์ครั้งนั้น นอกจากเป็นการอุทิศพระราชกุศลในงานพระเมรุแล้วยังมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เป็นแบบแผนสำหรับพระสงฆ์สามเณรเล่าป็นสาธยายทั้งคณະธรรมยุคิกนิกาย และมหานิกาย จึงอาราธนาสมเด็จพระสังฆราช (สา) ครั้งยังเป็นสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ให้รวบรวมพระสูตรและพระปริตรต่าง ๆ โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

^๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, **พระราชพิธีสิบสองเดือน**, หน้า ๒๙๗ - ๒๙๘.

^๒ เข้าใจว่าหนังสือสวดมนต์ฉบับหลวงนี้น่าจะเผยแพร่ออกไปอย่างกว้างขวางในช่วงที่มีการออกไปตรวจการพระศาสนา ซึ่งพบว่ามีรายงานถึงการจัดระเบียบการสวดมนต์ในท้องถิ่นต่าง ๆ ให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน โดยหนังสือสวดมนต์ฉบับหลวงนี้ทำให้ “พระสงฆ์เล่าป็นจำทรงได้มากขึ้นกว่าแต่ก่อน” ดูเพิ่มเติมใน “พระราชพงศาวดารออกโปรดตรวจการในพระพุทธศาสนา,” **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม ๕ ตอนที่ ๓๙ (๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๓๑): ๓๓๕ - ๓๓๖.

ให้พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมขุนบดินทรไพศาลโสภณเป็นแม่กองลงพิมพ์อักษรไทยแทนอักษรขอม ใช้ตามมคธภาษา พิมพ์ที่โรงพิมพ์หลวง จำนวน ๑๐,๐๐๐ ฉบับ ต่อมาได้มีการตรวจต้นฉบับและจัดพระสูตรเพิ่มเติม จัดพิมพ์ในการพระราชกุศลงานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าพาหุรัดมณีมัย สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าตรีเพ็ชรอุบลอรัง สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์ และพระอรรคชายาเธอ พระองค์เจ้าเสาวภาคานารีรัตน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๐ โดยมีการพิมพ์เผยแพร่และออกจำหน่ายหลังจากนั้นในอีกหลายวาระ

รายละเอียดเนื้อหาในบทสวดมนต์หลวงที่รวบรวมขึ้นและเผยแพร่ ออกไปนั้นสังเกตได้อย่างชัดเจนว่าเมื่อเปรียบเทียบกับหนังสือสวดมนต์แปลฉบับหอพระสมุทวชิรญาณ ผู้จัดทำให้ความสำคัญกับบทสวดที่เน้นถึงการปฏิบัติหลักธรรมเป็นสำคัญ โดยมีทั้งบทสวดเดิมที่ยังคงไว้ และบทสวดที่เพิ่มเติมแทนบทสวดเดิมที่ถูกตัดออก สะท้อนให้เห็นความเชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ที่สามารถเข้าถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้ด้วยปัญญาโดยไม่จำเป็นต้องอาศัยบทสวดที่เน้นความอัศจรรย์หรือเรื่องเล่าเพื่อชักจูงให้ผู้สวดมีความศรัทธาก่อนทำความเข้าใจในเนื้อหาหลักธรรม

การรวบรวมพระสูตรและพระปริตรจัดพิมพ์เป็นหนังสือสวดมนต์ฉบับหลวงนั้น พบบทสวดเดิมที่ปรากฏมาตั้งแต่การสังคายนาบทสวดมนต์สมัยรัชกาลที่ ๒ ได้แก่ บทสวดพระปริตร ๗ ตำนาน และ ๑๒ ตำนานโดยในหนังสือสวดมนต์ฉบับหลวงเรียกพระปริตร ๗ ตำนานว่า จุรราชปริตร เรียกพระปริตร ๑๒ ตำนานว่า มหาราชปริตร แทนคำว่า สัตตปริตร และทวาทสปริตร ที่ปรากฏในบทสวดฉบับหอพระสมุทวชิรญาณ นอกจากนี้ยังมีบทธัมมจักกัปปวัตตนสูตร บทมหาสมยสูตร บทพุทธมงคลคาถา (พาหุง) บทสวดภาณวาร และพระอภิธรรม ๗ คัมภีร์

การที่หนังสือสวดมนต์ฉบับหลวงยังคงบทสวดเหล่านี้ไว้เข้าใจว่าเป็นเพราะเหตุที่บทสวดเหล่านี้แม้ว่าจะมีภาพลักษณ์สัมพันธ์อยู่กับพิธีกรรมเพื่อความ เป็นสวัสดิมงคลอันเป็นจารีตนิยมสืบมาแต่โบราณ หากแต่เมื่อพิจารณาเนื้อหาแล้วพบว่าบทสวดส่วนใหญ่ล้วนแต่ถ่ายทอดแนวทางการปฏิบัติตามหลักธรรมมากกว่าเน้นภาพในเชิงปาฏิหาริย์ เช่น มงคลสูตร ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร สามเณรปัญหาปาฐะในบทภาณวาร เป็นต้น นอกจากนี้ พบว่ามี

เพิ่มเติมบทสวดบางบทนอกเหนือไปจากบทพระปริตร ที่สำคัญได้แก่ บทนมการ
สิทธิคาถา พระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณ
วโรรส บทนโมการอัญญักัง และบทรัตนัตถ์ยปภาวาวิกายจนคาถา พระราช
นิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

บทสวดทั้งสามบทดังกล่าวเป็นบทสวดที่สะท้อนให้เห็นถึงแนวความ
คิดทางพระพุทธศาสนาในเชิงเหตุผลนิยมซึ่งมีคณะธรรมยุติกนิกายเป็นผู้มี
บทบาทสำคัญ กล่าวคือ **บทนมการสิทธิคาถา** ประพันธ์ขึ้นเพื่อใช้สวดแทน
บทสัมพุทธเอันเป็นบทสวดที่สะท้อนคติพุทธศาสนาหายานอย่างชัดเจน
โดยบทนมการสิทธิคาถามุ่งสรรเสริญพระรัตนตรัย โดยแสดงให้เห็นเหตุ - ผล
ตามวิสัยที่มนุษย์พึงเข้าใจได้ กล่าวคือ สรรเสริญพระพุทธเจ้าในฐานะที่ทรง
นำสัตว์โลกข้ามพ้นสังสารวัฏ สรรเสริญพระธรรมในฐานะเครื่องชี้แนวทาง
แห่งความหมดจดแก่สัตว์โลก และเป็นเครื่องกำจัดความลุ่มหลงอันระงับ
ความเร่าร้อน สรรเสริญพระสงฆ์ในฐานะผู้เผยแผ่พระธรรมที่พระศาสดาตรัส
ไว้ มากกว่าที่จะสรรเสริญในลักษณะเหนือธรรมชาติซึ่งเป็นคตินิยมดั้งเดิม
บทนโมการอัญญักัง เป็นบทนอบน้อมพระรัตนตรัย โดยแปลงคำว่า โอม ซึ่ง
ถือเป็นคำศักดิ์สิทธิ์ที่สื่อถึงพระเป็นเจ้าสำคัญในศาสนาพราหมณ์ ให้มีนัย
ถึงการนอบน้อมพระรัตนตรัยแทน โดยคำว่า อะ หมายถึง อรหโต อุ หมายถึง
อุตตมธรรม มะ หมายถึง มหาสังฆะ ส่วน**บทรัตนัตถ์ยปภาวาวิกายจน
คาถา** มุ่งแสดงให้เห็นว่าอานุภาพแห่งพระรัตนตรัยเกิดมาจากคุณแห่งรัตนะ
ซึ่งยังสัตว์โลกให้พ้นจากทุกข์ และที่สำคัญบทสวดดังกล่าวยังชี้ให้เห็นถึงการ
เข้าถึงความสุขที่แท้จริงตามหลักทางพระพุทธศาสนา ว่า “...ผู้ใดซึ่งความ
หมดจดแก่ตนผู้ปฏิบัติอยู่โดยชอบ ความหมดจดจากสรรพกิเลสทั้งหลาย
ย่อมเป็นความดับจากทุกข์ทั้งหลาย ความดับเป็นธรรมสูญอย่างยิ่ง ความ
ดับเป็นสุขอย่างยิ่ง...”

ในขณะที่บทสวดในหมวด “ปกิณคคาถา” ซึ่งรวบรวมไว้ในบท
สวดมนต์แปลฉบับหอพระสมุดวชิรญาณไม่ปรากฏในหนังสือสวดมนต์ฉบับ
หลวง แม้ว่าบทสวดในกลุ่มนี้น่าจะมีความสำคัญและแพร่หลายในสังคม
สยามช่วงปลายสมัยอยุธยาถึงต้นสมัยรัตนโกสินทร์ไม่น้อย จนอาจเป็น
เหตุผลที่ทำให้เกิดการแปลบทสวดกลุ่มนี้โดยกลุ่มชนชั้นนำสยาม อย่างไรก็ตาม
เมื่อพิจารณาบริบททางสังคมที่มีผลต่อการตีความทางพระพุทธศาสนาที่
เน้นกลับไปสู่เนื้อหาหลักธรรมเป็นสำคัญและชัดเจนให้เห็นว่าพระรัตนตรัย

เป็นสิ่งประเสริฐเพราะมีคุณสมบัติที่สามารถรับรู้ได้ตามหลักเหตุผลนิยมสมัยใหม่ ดังนั้นบทสวดในลักษณะเน้นการสรรเสริญสิ่งอันเนื่องกับพระรัตนตรัย ในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพียงอย่างเดียวตามจารีตที่มีมาแต่เดิมจึงไม่สอดคล้องกับแนวความคิดทางพุทธศาสนาในช่วงเวลานั้น โดยบทสวดที่เพิ่มเติมขึ้นมาใหม่ในหนังสือสวดมนต์ฉบับหลวงส่วนมากเป็นตัวบทที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก

บทสวดส่วนมากแล้วเน้นให้ทำความเข้าใจกับสถานะความเป็นจริงของชีวิตซึ่งดำเนินไปตามหลักไตรลักษณ์ ดังกรณีของ **อนัตตลักษณะสูตร** เป็นพระสูตรที่มีใจความเกี่ยวกับความเป็นอนัตตาของเบญจขันธ์ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ **ปัพพโตปมคาลา** เป็นบทที่ว่าด้วยความตายอันเป็นสังขารของมนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะเป็นกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร จัณชกาล หรือคนเทاملพวย ไม่มีผู้ใดหลีกเลี่ยงได้ แต่หากผู้ใดประพฤติธรรมด้วยกาย วาจา ใจ ผู้นั้นเมื่อละโลกนี้ไปย่อมไปสู่สุคติภูมิ นอกจากนี้บทสวดบางบทยังชี้ให้เห็นความสำคัญของการฝึกจิตซึ่งเป็นหลักที่พระพุทธศาสนาเน้นย้ำ เช่น **อาทิตตยปริยายสูตร** แสดงให้เห็นถึงความรุ่มร้อนของจิตด้วยอำนาจแห่งกิเลส ดังนั้นการที่จะรู้เท่าทันอารมณ์ของจิตได้บุคคลผู้นั้นต้องฝึกให้รู้เท่าทันในทุกขณะจิตคือการต้องอยู่กับปัจจุบันขณะ ดังแสดงให้เห็นใน **ภทเทภรตคคาลา** ที่กล่าวว่าบุคคลไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว ไม่ควรมุ่งหวังในสิ่งที่ยังมาไม่ถึง สิ่งใดล่วงไปแล้ว สิ่งนั้นก็ป็นอันละไปแล้ว และสิ่งใดยังมาไม่ถึงก็เป็นอันยังมาไม่ถึง พึงทำความเพียรในปัจจุบันให้ถึงพร้อม ซึ่งวิธีการฝึกการรู้เท่าทันจิตนี้ปรากฏใน **มหาสติปัฏฐานสูตร** อันเป็นพระสูตรว่าด้วยการมีสติไปใน กาย เวทนา จิต ธรรม จนเห็นรูปรูปตามความเป็นจริงว่าเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา คือให้มีสติสัมปชัญญะตามคู่อารมณ์กรรมฐานเพื่อไม่ให้ถูกรอบงำด้วยอำนาจกิเลสต่าง ๆ

บทสวดที่กล่าวมาทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าการที่มนุษย์จะล่วงพ้นไปจากความทุกข์ได้นั้นเกิดจากการฝึกปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ ไม่ได้เกิดจากอำนาจดลบันดาลจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นอย่างเด่นชัดใน **เขมาเขมสรณคมนปริทีปิกคาลา** ความว่า

“มนุษย์เป็นอันมากเมื่อเกิดมีภัยคุกคามแล้ว, ก็ถือเอา
ภูเขาบ้างป่าไม้บ้าง, อารามและรุกขเจดีย์บ้างเป็นสรณะ นั้น

มิใช่สรณะอันเกษมเลย, นั่นมิใช่สรณะอันสูงสุด, เขาอาศัยสรณะ
นั้นแล้วย่อมไม่พ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้ ส่วนผู้ใดถือเอาพระพุทธ
พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะแล้ว, เห็นอริยสัจคือความจริง
อันประเสริฐสี่ด้วยปัญญาอันชอบ คือเห็นความทุกข์, เหตุให้
เกิดทุกข์, ความก้าวล่วงทุกข์เสียได้, และหนทางมีองค์แปดอัน
ประเสริฐเครื่องถึงความระงับทุกข์ นั้นแหละเป็นสรณะอันเกษม,
นั่นเป็นสรณะอันสูงสุด, เขาอาศัยสรณะนั้นแล้วย่อมพ้นจากทุกข์
ทั้งปวงได้”

การแพร่กระจายหนังสือสวดมนต์ภายใต้ระบบทุนนิยมการพิมพ์ซึ่งมี
อิทธิพลอย่างมากต่อการปฏิรูประบบราชการแผ่นดิน เนื่องจากเป็นปัจจัย
หนึ่งที่ทำให้ทุกภริมณฑลในเขตแดนของสยามมีสำนึกความเป็นอันหนึ่ง
อันเดียวกัน^๑ นับเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้รูปแบบการสวดมนต์ตามแบบ
“ฉบับหลวง” เป็นที่รับรู้และยึดถือปฏิบัติออกไปในวงกว้าง โดยมีพระสงฆ์
ซึ่งอยู่ภายใต้ระบบการบริหารตามลำดับชั้นของคณะสงฆ์แบบรัฐสยาม
สมัยใหม่เป็นผู้ถ่ายทอด การเผยแพร่ดังกล่าวน่าจะเริ่มจากการท่องสวดตาม
วัตรปฏิบัติในกลุ่มพระสงฆ์ก่อนที่จะเริ่มแพร่หลายไปยังสาธารณะมากขึ้น

^๑ ประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างอุตสาหกรรมการพิมพ์กับการก่อตัวของรัฐชาติ ดูเพิ่มเติมใน “กำเนิดของสำนึกแห่งความเป็นชาติ,” ใน เบน แอนเดอร์สัน, **ชุมชนจินตกรรม: บทสะท้อนว่าด้วยกำเนิดและการแพร่ขยายของชาตินิยม** (กรุงเทพฯ: เกล็ดไทย, ๒๕๕๒), หน้า ๖๓ - ๘๓.

ผลวิฤตของวัฒนธรรมการสวดมนต์ ภายใต้กระแสธารแห่งการเปลี่ยนแปลง

ความพยายามในการแทนที่บทสวดมนต์ตามคติจารีตด้วยบทสวดที่เน้นหลักธรรมทางพุทธศาสนาซึ่งผ่านการขับเน้นตามแบบ “ฉบับหลวง” ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์ เนื่องจากบทสวดในลักษณะดั้งเดิมที่มีอิทธิพลต่อระบบความคิดของผู้คนในสังคมมาเป็นเวลาช้านานว่าเป็นสิ่งที่บันดาลหรือแก้ไขปัญหาที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของมนุษย์ได้ นับเป็นปัจจัยผลักดันให้มนต์ในลักษณะดังกล่าวยังคงมีบทบาทในวิถีชีวิตของผู้คนและเผยแพร่ในสังคมอยู่ไม่น้อย ดังกรณีของ “มหาทิพมนต์” ที่แม้ว่าจะเสื่อมคลายความนิยมในการนำมาสวดในพิธีหลวง หากแต่ยังพบว่าได้มีการนำมาสวดในโอกาสต่าง ๆ เช่น พิธีพราหมณ์อภิเษกเมื่อวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๖ ณ เทวสถานโบสถ์พราหมณ์^๑

นอกจากนี้บทสวดบางบทในมหาทิพมนต์ได้ถูกนำมาใช้สวดกันในปัจจุบัน เช่น บทอุณฺหิสวิไชย บทพระไชยมงคล ซึ่งรู้จักในนามว่า จุลละชัยมงคลคาถา บางกรณีอาจหยิบยกมาสวดเฉพาะบางส่วน เช่น คาถาพระพุทธเจ้า ๑๐ ทิศ อันเป็นส่วนหนึ่งในบทพระมหาทิพมนต์ บทมหาสาวิงที่ปรากฏในยอดพระกัณฑ์ไตรปิฎก เป็นต้น นอกจากนี้ยังหมายรวมถึงบทสวดตามคตินิยมในท้องถิ่นต่าง ๆ เช่น พระคาถาอุปปาตະสันติหรือบท

^๑ พระมหาทิพมนต์ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แพร่การช่าง, ๒๕๑๖, พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนางฉวีวรรณ ประกอบสันติสุข บ.ม., จ.ช. ณ ฌาปนสถานวัดมกุฏกษัตริยารามราชวรวิหาร นครหลวงกรุงเทพธนบุรี วันเสาร์ที่ ๑๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๖), หน้า ๓๗.

มหาสันติงหลวงในล้านนา^๑ ตลอดจนการเผยแพร่บทสวดหรือคาถาภายใต้
กรอบคิดแบบจารีต เช่น คาถามหาอำนาจ คาถาอิทธิฤทธิ์ คาถาเงินล้าน
 เป็นต้น

ในขณะที่เดียวกันกรอบความคิดทางวัฒนธรรม ความเชื่อ และ
ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติในสังคมมาช้านานยังนับเป็นปัจจัย
ที่ทำให้บทสวดบางบทแม้จะเป็นบทสวดที่ถ่ายทอดหลักธรรมที่สำคัญทาง
พระพุทธศาสนาอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการทำความเข้าใจชีวิต หาก
แต่ไม่ได้รับการศึกษาพิจารณาจากผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมเท่าที่ควร ดังกรณี
ของการสวดพระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ ที่มีภาพลักษณ์หรือการรับรู้ยึดโยง
เกี่ยวกับผู้วายชนม์ในวัฒนธรรมงานศพมากกว่าที่จะเป็นเครื่องยังประโยชน์
แก่ผู้ที่ยังมีชีวิต

ในสภาวะที่บทสวดเชิงอิทธิปาฏิหาริย์ได้รับความนิยมว่าสามารถ
แก้ไขปัญหาในชีวิตได้จริงยังถูกตั้งคำถามด้วยกรอบคิดสมัยใหม่ ขณะที่
บทสวดบางบทซึ่งถ่ายทอดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอันจะนำไปสู่การ
ปฏิบัติตนเพื่อรับมือกับปัญหาตามความคิดทางศาสนาก็ไม่สามารถเข้าถึง
ได้อย่างเต็มที่เพราะอุปสรรคด้านเนื้อหา ความเชื่อและวัฒนธรรม ดังนั้นบท
สวดมนต์จะมีอิทธิพลมาน้อยเพียงใดต่อการแก้ไขปัญหาในสังคมจึงเป็น
ประเด็นสำคัญที่ควรพิจารณา

แนวความคิดหนึ่งที่ได้รับการนิยมในสังคมปัจจุบันคือแนวความคิด
เชิงปฏิฐานนิยมที่ให้ความสำคัญเฉพาะปรากฏการณ์ซึ่งสามารถสังเกตได้
โดยตรงจากประสบการณ์เท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อสิ่งสิ่งนั้นได้รับการ
พิสูจน์ในเชิงวิทยาศาสตร์ก็จะได้รับการเชื่อถือและปฏิบัติในวงกว้าง ดัง
กรณีของการสวดมนต์ไม่ว่าจะเป็นบทสวดที่เน้นถ่ายทอดหลักพุทธธรรม
ก็ดี หรือบทสวดในเชิงปาฏิหาริย์ก็ดี มีผลการศึกษาวิจัยจำนวนมากระบุว่า
มีผลต่อสุขภาพกายและจิตใจ เช่น ช่วยพัฒนาสุขภาพจิตและบุคลิกภาพ

^๑ บทมหาสันติงหลวง เป็นบทสวดหนึ่งที่สะท้อนคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาใน
สังคมจารีตที่มีลักษณะเชิงปาฏิหาริย์อย่างเด่นชัด กล่าวคือ เป็นบทสวดที่กล่าวถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์
ทั้งหลายทั่วสากลจักรวาล ไม่เฉพาะแต่สิ่งอันเนื่องด้วยพระพุทธศาสนา คือ อติตพุทธเจ้า ปัจจุบัน
พุทธเจ้า อนาคตพุทธเจ้า ปัจเจกพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ พระเถระ ๑๐๘ องค์ พระเถรี
๑๓ องค์ เท่านั้น แต่รวมถึงสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏในโลกทัศน์แบบไตรภูมิ เช่น พญานาค เปรต
อสูร เทวดา พรหม บุคคลในทวีปทั้งสี่ เนื้อความในตอนท้ายของบทสวดดังกล่าวสะท้อนให้เห็น
ความเชื่อว่าบทมหาสันติงหลวงเป็นบทสวดที่มีอำนาจนำมาซึ่งสวัสดิมงคลเป็นอันมาก

ช่วยลดความเครียด ความวิตกกังวล ช่วยให้ผ่อนคลายสบาย ทำให้สุขภาพร่างกายแข็งแรง หลีกเลี่ยงโรคเรื้อรังต่าง ๆ เช่น โรคเบาหวาน ความดันโลหิตสูง มะเร็ง เป็นต้น ผู้ป่วยสามารถลดการใช้ยาลงหรือสามารถหยุดยาได้อีกทั้งยังสามารถใช้ดูแลสุขภาพทางกายและจิตใจของผู้สูงอายุในสังคมไทยได้เป็นอย่างดี^๑

จากแนวความคิดข้างต้นจึงเป็นคำอธิบายสำคัญที่ทำให้การสวดมนต์ได้เข้ามามีอิทธิพลในฐานะทางเลือกหนึ่งสำหรับวิถีดำเนินชีวิตของผู้คนในปัจจุบัน ที่อาจไม่ได้เน้นการสวดมนต์เพื่อมุ่งไปยังการปฏิบัติตามหลักธรรมที่ถ่ายทอดในบทสวด ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ได้สวดมนต์ในเชิงปาฏิหาริย์ หากแต่รับรู้และเข้าใจว่าการสวดมนต์เป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถเห็นผลได้ทันทีเมื่อนำไปปฏิบัติ กรณีเช่นนี้อาจพิจารณาเทียบเคียงได้กับกิจกรรมอื่น ๆ ที่น่าจะส่งผลในเชิงอารมณ์และอาจส่งผลต่อเรื่องสุขภาพ เช่น การฟังเพลง คลาสสิก หรือการเล่นกีฬาบางประเภท

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมที่ซับซ้อนและหลากหลาย รวมถึงคติความคิดทางศาสนา วัฒนธรรมประเพณี ตลอดจนแนวคิดเชิงวิทยาศาสตร์ ล้วนแต่เป็นปัจจัยที่ทำให้ “มนต์” และ “การสวดมนต์” ยังคงมีบทบาทสำคัญในวิถีวัฒนธรรม

^๑ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับงานศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการสวดมนต์กับกรอบคิดทางวิทยาศาสตร์ใน ดร.นพ.มโน เมตตานันโท เลหาทวิช นพ.แพทย์พงษ์ วรพงศ์พิเชษฐ และ รศ.ดร.สมพร กันทรคุชฎี เตรียมชัยศรี, **สวดมนต์และสมาธิบำบัดเพื่อการรักษาโรค** (ม.ป.ท.: สำนักการแพทย์ทางเลือก กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข, ม.ป.ท.)

วีรกร พงษ์วัน และศรีสุภา ตังลา, “ผลของการฟังบทสวดมนตร์ทำสมาธิต่อการผ่อนคลายผ่านการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของกิจกรรมทางประสาทด้วยเครื่องตรวจคลื่นไฟฟ้าสมอง EEG,” (โครงการทางจิตวิทยาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยา คณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๙).

กัจจรัณย์ จันทร์เป้, “ผลของการสวดมนต์ตามแนวพุทธศาสนาและการทำสมาธิแบบอานาปานสติที่มีต่อความเครียดของนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,” (วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬา คณะวิทยาศาสตร์การกีฬา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

ของสังคมไทย^๑ ดังปรากฏการจัดกิจกรรมการสวดมนต์ในโอกาสต่าง ๆ เช่น การสวดมนต์เพื่อสะเดาะเคราะห์ การสวดมนต์ข้ามปี การเจริญพระพุทธรูปตามพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเพื่อสืบสานธรรมราชาธิปไตย เป็นต้น

การสวดมนต์ข้ามปี และการเจริญพระพุทธรูปตามพระราชดำริ
ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นับเป็นกิจกรรมที่สะท้อนให้เห็นปฏิสัมพันธ์ระหว่าง
ธรรมเนียมการสวดมนต์กับผู้คนในสังคมไทย

(ที่มา : <https://www.posttoday.com/social/general/575647>

และ <https://phralan.in.th/gallerydetail.php?id=7&d=212>)

^๑ พึ่งพิจารณาด้วยว่านอกเหนือจากประเด็นด้านการเผยแพร่ธรรม อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ รวมถึงข้อพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์แล้ว “บทสวดมนต์” และ “การสวดมนต์” ยังอาจมีปฏิสัมพันธ์อยู่กับประเด็นอื่น ๆ เช่น อุดมการณ์ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ รวมถึงวาทกรรม “ความเป็นไทย” ดังกรณีการประพันธ์คำนมัสการคุณานุคุณของพระยาตรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) การจัดกิจกรรมสวดมนต์ในพื้นที่สาธารณะในโอกาสต่าง ๆ ความคิดในการขึ้นทะเบียนบทสวดมนต์เป็นมรดกของชาติ และการประกวดสวดมนต์ทำนองสรภัญญะ

มหาทิพนมด

ความสืบเนื่องของบทพระพุทธรูปในสังคมไทย

บทส่งท้าย

บทสวดมนต์ทางพระพุทธศาสนาสะท้อนให้เห็นพัฒนาการอันสัมพันธ์อยู่กับกรอบความคิดความเชื่อของผู้คนในแต่ละยุคสมัย โดยในระยะแรกสังเกตได้ว่าบทสวดมนต์มีลักษณะเผยแพร่หัวข้อธรรมเป็นสำคัญซึ่งดำเนินไปตามวัตถุประสงค์เบื้องต้นในการสวดมนต์เพื่อรักษาพระธรรมคำสั่งสอนอย่างไรก็ดีคำอธิบายที่ปรากฏในอรรถกถาชั้นหลังเชื่อว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การสวดมนต์มีลักษณะเชิงพิธีกรรมเพื่อนำมาซึ่งความเป็นมงคลต่าง ๆ โดยสืบทอดกรอบความคิดดังกล่าวกระทั่งวัฒนธรรมการสวดมนต์เผยแพร่เข้ามาในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รวมถึงดินแดนประเทศไทยปัจจุบัน

วัฒนธรรมการสวดมนต์ในสังคมไทยสันนิษฐานว่าอาจมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยด้วยปรากฏหลักฐานตัวบทเกี่ยวกับหลักธรรมหรือข้อความที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ซึ่งบางตัวบทพบว่าใช้เป็นบทสวดมนต์ในปัจจุบัน ครั้นถึงสมัยอยุธยา นับเป็นช่วงเวลาที่เกิดรูปแบบของการสวดที่มีลักษณะเชิงปฏิหาริย์อย่างเด่นชัด ดังปรากฏหลักฐานบทสวดจำนวนมากที่แสดงให้เห็นว่าพระรัตนตรัยเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่จะบันดาลให้บังเกิดสวัสดิมงคลได้จากการเจริญมนต์เหล่านี้ โดย “มหาทิพมนต์” เป็นตัวบทหนึ่งที่ยังคงหลงเหลือมาถึงปัจจุบัน เป็นหลักฐานยืนยันถึงคติความเชื่อดังกล่าวที่ปรากฏแพร่หลายในสังคมยุคจารีตได้เป็นอย่างดี

ประเด็นเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ในพระพุทธศาสนาซึ่งสืบทอดมาตั้งแต่สมัยอยุธยานั้น ถูกตั้งคำถามจากชนชั้นนำสยามตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ และปรากฏเด่นชัดเมื่อเกิดการตั้งธรรมยุติกนิกายซึ่งมีภาพลักษณ์ในการศึกษาและปฏิบัติพุทธธรรมตามคำสั่งสอน รวมทั้งพยายามขจัดพุทธธรรมที่สั่งสอนและเชื่อถือกันในสังคมซึ่งไม่ถูกต้องตามพระไตรปิฎกออกไป ภายใต้บริบทดังกล่าวจึงพบกิจกรรมที่น่าจะเกี่ยวข้องกับการทำให้พระพุทธศาสนามีลักษณะเป็นเหตุเป็นผลและรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสของมนุษย์ ดังเช่นการที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์บทสวดมนต์ในลักษณะมุ่งเน้นไปที่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจำนวนมาก

มหาทิพมนต์ ๖๗

ความสืบเนื่องของบทพระพุทธรมนต์ในสังคมไทย

โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเกิดการจัดพิมพ์ทสวดมนต์ฉบับหลวงในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพบว่าบทสวดมนต์ที่ขนขึ้นนำ สยามมุ่งเน้นเผยแพร่ไปในวงกว้างคือบทสวดมนต์ที่เน้นการปฏิบัติตาม หลักกรรม

อย่างไรก็ดี ความพยายามที่จะเผยแพร่บทสวดฉบับหลวงนั้นไม่อาจ ทำให้ความนิยมในบทสวดที่สืบทอดมาตั้งแต่ยุคจารีตจางหายไปจากสังคม ได้อย่างสมบูรณ์ แต่ยังคงปรากฏบทสวดในลักษณะของ “พระพุทธศาสนา แบบประชานิยม” หรือ “พุทธศาสนาชาวบ้าน” ในขณะที่เดียวกันภายใต้ กระแสโลกาภิวัตน์ ผู้คนอีกกลุ่มหนึ่งตั้งคำถามต่อความเชื่อเชิงอิทธิปาฏิหาริย์ ในขณะที่การเข้าถึงซึ่งหลักกรรมที่ปรากฏในบทสวดก็ไม่อาจเป็นไปได้อย่าง สมบูรณ์ การอธิบายด้วยกรอบคิดทางวิทยาศาสตร์จึงเป็นหนึ่งในปัจจัยที่ ทำให้การสวดมนต์ยังคงมีบทบาทในฐานะทางเลือกหนึ่งของการแก้ไขปัญหา

จากการศึกษาบทสวดมนต์ทางพระพุทธศาสนาร่วมกับพัฒนาการ ทางสังคมและวัฒนธรรมชี้ให้เห็นว่าบทสวดมนต์แม้จะอยู่ภายใต้กรอบ ปฏิบัติเดียวกันคือการว่าเป็นทำนองอย่างพระสวดมนต์ หากแต่เมื่อพิจารณา ลงไปในรายละเอียดความสัมพันธ์เชิงบริบทแล้ว “บทสวด” ไม่ใช่เพียง ถ้อยคำอันศักดิ์สิทธิ์หรือพุทธพจน์ที่ผู้คนในสังคมยึดถือปฏิบัติในฐานะที่เป็น พุทธศาสนิกชนเท่านั้น หากแต่ยังเป็นภาพสะท้อนระบบความคิด ความเชื่อ และภูมิปัญญาของมนุษย์ที่ได้สั่งสมสืบทอดมาตราบถึงปัจจุบัน

บรรณานุกรม

เอกสารภาษาไทย

กฎหมายตราสามดวง. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดอุดมศึกษา (แผนกการพิมพ์), ๒๕๒๑.

กฎหมายตราสามดวงเล่ม ๓. พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๖.
กรมศิลปากร. **คุณลักษณะในจิตรกรรมไทย**. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

_____ **คู่มือการถ่ายถอดอักษรขอม**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสแควร์, ๒๕๕๓.

_____ **ประชุมหนังสือเก่า ภาคที่ ๑ - ๒**. กรุงเทพฯ: เอดิชั่น เพรส โปรดักส์, ๒๕๕๒. (กรมศิลปากรรวมพิมพ์ครั้งแรกเนื่องในวันภาษาไทยแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๕๒).

_____ **ประมวลข้อมูลเกี่ยวกับจารึกพ่อขุนรามคำแหง**. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๔๗.

กัมพูชฉัตร, พระเจ้าราชวงศ์เธอ พระองค์เจ้า. **เรื่องนิพนธ์วังหน้า**. [ม.ป.ท.: ม.ป.พ.], ๒๔๖๑. (นายเล็ก สมิตะสิริ มหาดเล็ก พิมพ์ช่วยกฐินพระราชทาน มหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยาอภัยราชามหายุติธรรมธรรณ วัดเศวตฉัตร ปีมเมีย พ.ศ. ๒๔๖๑).

คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี สำนักนายกรัฐมนตรี. **ประชุมจดหมายเหตุสมัยอยุธยา ภาค ๑**. พระนคร: โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๐.

คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี. **ประชุมหมายรับสั่ง ภาคที่ ๓ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, ๒๕๒๘.

คณะอนุกรรมการจัดพิมพ์เอกสารเนื่องในวาระครบ ๑๐๐ ปี พระยา
อนุমানราชชน. **บันทึกเรื่องความรู้ต่าง ๆ เล่ม ๓.** กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๘. (พิมพ์เผยแพร่ในวาระครบ
๑๐๐ ปี ศาสตราจารย์ พระยาอนุমানราชชน และองค์การศึกษา
วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติประกาศเกียรติคุณ
เป็น “บุคคลผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรมระดับโลก” วันที่ ๑๔
ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๑).

**งานสมโภชวัดราชผาติการาม ครบ ๑๘๐ ปี วันที่ ๗ - ๑๐ ธันวาคม พ.ศ.
๒๕๕๘.** (กรุงเทพฯ: วัดราชผาติการาม, ๒๕๕๘).

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. **ชุมนุมพระบรมราชาธิบาย
ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาค ๒ หมวดราช
ประเพณีโบราณ.** พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๔๗๓. (สมเด็จพระ
ศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสามาตุจฉาเจ้า โปรดให้
พิมพ์เป็นมิตรพลีขึ้นปีใหม่ เมื่อปีมะเมีย พ.ศ. ๒๔๗๓).

_____ **ประชุมพระราชนิพนธ์ภาษาไทยในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ,
๒๕๔๗. (มหาเถรสมาคมจัดพิมพ์เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในโอกาสที่วันพระบรมราชสมภพครบ ๒๐๐ ปี
๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๗).

_____ **ประชุมพระราชนิพนธ์ภาษาไทยในรัชกาลที่ ๔ ภาค ๑ มหามกุฏ
ราชานุสรณีย์.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๑.

_____ **ประชุมพระราชนิพนธ์ภาษาบาลีในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ,
๒๕๔๗. (มหาเถรสมาคมจัดพิมพ์เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในโอกาสที่วันพระบรมราชสมภพครบ ๒๐๐ ปี
๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๗).

**จารึกในประเทศไทย เล่ม ๑ : อักษรปัลลวะ หลังปัลลวะ พุทธศตวรรษ
ที่ ๑๒ - ๑๔.** กรุงเทพฯ: หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๒๙.

**จารึกในประเทศไทย เล่ม ๕ : อักษรธรรมและอักษรไทย พุทธศตวรรษ
ที่ ๑๙ - ๒๔.** กรุงเทพฯ: หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๒๙.

“จารึกแผ่นทองแดง วัดไชยวัฒนาราม.” **ศิลปากร ๓๕, ๖ (๒๕๓๕) : ๑๐๓ -
๑๐๘.**

จารึกสมัยสุโขทัย. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๒๖. (กรมศิลปากรจัดพิมพ์
เนื่องในโอกาสฉลอง ๗๐๐ ปีลายสือไทย พุทธศักราช ๒๕๒๖).

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. พระราชพิธีสิบสองเดือน.

กรุงเทพฯ: เพชรกระรัต, ๒๕๕๓.

ชลดา โกพพัฒนา. “คติความเชื่ออดีตพุทธเจ้าในสังคมไทยพุทธศตวรรษ
ที่ ๒๐ - ๒๔.” วารสารศิลปศาสตร์ ๑๓, ๑ (มกราคม - มิถุนายน
๒๕๕๖): ๗๗ - ๑๐๓.

_____. “บทวิจารณ์หนังสือ นโม ไตรสรณคัมภ์.” วารสารศิลปศาสตร์ ๗,
๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๐): ๒๒๕ - ๒๓๔.

ณัฐธัญ มณีรัตน์. เลขยันต์ : แขนงอักษรดั้งเดิม. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ:
สถาบันพิพิธภัณฑการเรียนรู้แห่งชาติ, ๒๕๕๙.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. ตำนานพระ
ปริตร. พิมพ์ครั้งที่ ๔. พระนคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย,
๒๕๑๑. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนาวาตรี
หลวงกำจรชลธาร (เกิด ชาตะนาวิน) ณ ฌาปนสถานกองทัพบก
วัดโสมนัสวิหาร วันที่ ๓๐ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๑๑).

ดิลก บุญอิม. “ความศรัทธาในพุทธมณฑลของชาวพุทธไทย.” วารสารวิชาการ
ธรรมทรรศน์ ๑๘, ๒ (พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๖๑): ๒๖๙ - ๒๗๙.

ตรงใจ หุตางกูร. การปรับแก้เทียบศักราชและการอธิบายความพระ
ราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐ. กรุงเทพฯ: ศูนย์
มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), ๒๕๖๑.

เทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, สมเด็จพระ. “ทศบารมีใน
พุทธศาสนาเถรวาท.” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต
ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๒๔.

ธรรมปรีชา (แก้ว), พระยา. ไตรภูมิโลกวิจิตรฉยภคา ฉบับที่ ๒ (ไตรภูมิ
ฉบับหลวง) เล่ม ๑. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๒๐.

นภนาท อนุพงศ์พัฒน์. “ผลกระทบของพระราชบัญญัติลักษณะปกครอง
คณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ต่อการปกครองคณะสงฆ์ไทย.” วิทยานิพนธ์อักษร
ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

บทเจริญพระพุทธมนต์วันวิสาขบูชาสมัชชัม. ม.ป.ท.: สปีดเพลส, ๒๕๕๙.

(จัดพิมพ์เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๗๐ ปี และเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๙).

บรรจบ บรรณรุจิ. ไวยากรณ์ภาษาบาลีขั้นต้น. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

บัณฑิต ลีวชัยชาญ และคนอื่น ๆ. การประดิษฐ์ฐานพระพุทธศาสนาจากลัทธิทวิปโนดินแดนประเทศไทยสมัยวัฒนธรรมทวารวดี : รายงานผลการวิจัย. กรุงเทพฯ: สมาพันธ์, ๒๕๕๓.

บุญจันทร์ ทิพย์. “การตรวจสอบชำระและการศึกษาเชิงวิเคราะห์คัมภีร์ปริตตสังเขป.” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

เบน แอนเดอร์สัน. ชุมชนจินตกรรม: บทสะท้อนว่าด้วยกำเนิดและการแพร่ขยายของชาตินิยม. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย, ๒๕๕๒.

ประชุมคำให้การกรุงศรีอยุธยา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: แสงดาว, ๒๕๖๑.

ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม ๓. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๔๒. (คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกเนื่องในมหามงคลสมัยฉลองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี พุทธศักราช ๒๕๓๙).

พจนสุนทร (เรื่อง อดีเปรมาณนท์), พระยา และวิจิตรธรรมปริวัตร (คำพรหมกลสิกร), พระยา (แปล). พุทธชัยมงคล ๘. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ปูนกวาง, ๒๕๑๔. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานทำบุญอายุครบ ๘๐ ปี พระปรีชาเฉลิม (ติลกะเถระ) ณ พระอุโบสถวัดเฉลิมพระเกียรติ ตำบลบางศรีเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี วันที่ ๑๕ - ๑๖ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๑๔).

พระประวัติและพระนิพนธ์ร้อยกรองเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร. กรุงเทพฯ: ศิลปบรรณาการ, ๒๕๑๓.

พระมหาทิพนนต์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แพร่การช่าง, ๒๕๑๖. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนางฉวีวรรณ ประกอบสันติสุข บ.ม., จ.ช. ณ ฌาปนสถานวัดมกุฏกษัตริยารามราชวรวิหาร นครหลวงกรุงเทพธนบุรี วันเสาร์ ที่ ๑๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๖).

พระราชนิพนธ์จดหมายเหตุเสด็จประพาสต้นครั้งที่ ๒. พระนคร: โรงพิมพ์
โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๙. (พิมพ์ในจารพระราชทานเพลิงศพ
หม่อมเจ้าปฏิพัทธ์เกษมศรี ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นทิวากร
วงศ์ประวัติ เมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๔๖๙).

“พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าด้วยพระบรมราโชบายเกี่ยวกับการศึกษา
ของชาติทรงมีถึงเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน
 ณ อยุธยา) เมื่อยังเป็นทีพระยาไพศาลศิลปศาสตร์ ตำแหน่งเจ้ากรม
ตรวจการศึกษาในกระทรวงธรรมการ พ.ศ. ๒๔๕๓.” ศิลปากร ๓,
๓ (ตุลาคม ๒๔๙๒): ๑ - ๑๘.

“พระราชอาณาเขตออกไปตรวจการในพระศาสนา.” ราชกิจจานุเบกษา
เล่ม ๕ ตอนที่ ๓๙ (๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๓๑): ๓๓๕ - ๓๓๖.

มหาทิพมนต์. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๗๑. (พิมพ์ใน
งานพระราชทานเพลิงศพอำมาตย์โท พระยาอรุณอินนิโยม (สมุย
อาภรณ์ศิริ) จม, จช, รจพ. ณ วันที่ ๒๖ สิงหาคม ปีมะโรง พ.ศ.
๒๔๗๑).

รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกุล. “หมายรับสั่งงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย.” ศิลปวัฒนธรรม ๔๐, ๙
(กรกฎาคม ๒๕๖๒): ๘๔ - ๑๐๗.

เรื่องลัทธิธรรมนิยมต่าง ๆ ภาคที่ ๘ พระราชพิธีจักรพรรดิราชาธิราช
แลพระราชพิธีอาพาธพินาศ ครั้งรัชกาลที่ ๑. พระนคร: โรงพิมพ์
โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๓. (พิมพ์แจกในงานศพเสวกเอก พระยา
สมบัติยาภิบาล (สาย สายะเสวี) ปิวอก พระพุทธศักราช ๒๔๖๓).

วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา. พระประวัติสมเด็จพระ
พระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. กรุงเทพฯ: มหา
มกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๑๔.

_____ .ลายพระหัตถ์เกี่ยวกับการศึกษาของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า
กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว ครั้งทรงรับภาระอำนวยการศึกษาหัวเมืองทั่วพระราช
อาณาจักร. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๔.

ศรันย์ ทองปาน. “ลัทธิอนาคตวงศ์ : พุทธศาสนาประชานิยมยุคต้น
รัตนโกสินทร์.” ตำรงวิชาการ ๘, ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๒):
๑๐๒ - ๑๑๕.

ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์. **อารยธรรมตะวันออก**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๗.

สถาพร อรุณวิลาศ. “คติความเชื่อพุทธศาสนาแบบลังกากับวิถีชีวิตชุมชนเมืองสุโขทัย - ศรีสัชนาลัย.” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

สมโซติ อ่องสกุล. “การปฏิรูปการปกครองมณฑลปัตตานี พ.ศ. ๒๔๔๙ - ๒๔๗๔.” วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๑.

สมเด็จพระวันรัตน์. **สังคีตยวงค์ พงศาวดารเรื่องสังคายนาพระธรรมวินัย**. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิwap, ๒๕๒๑. (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (กมลเถระ)).

สมเด็จพระสังฆราช (สา). **พระปฐมสมโพธิ แบบธรรมยุตต์**. [ม.ป.ท.: ม.ป.พ.], ร.ศ. ๑๒๔ [๒๔๔๘].

สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย. **ลิลิตพยุหยาตราเพชรพวง ลิลิตกระบวนแห่งพระกฐินพยุหยาตราทางสถลมารคและทางชลมารค**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๙. (โครงการจัดพิมพ์หนังสือลิลิตพยุหยาตราเพชรพวง นิพนธ์ของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) และ ลิลิตกระบวนแห่งพระกฐินพยุหยาตราทางสถลมารคและชลมารค พระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส เพื่อร่วมเฉลิมฉลองและถวายเป็นความจงรักภักดีในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ในปีพุทธศักราช ๒๕๔๙).

สวตมนต์พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. [พระนคร]: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๗. (พระคานวนฤชากร กับนายร้อยโท เลื่อน พิมพ์ในงานรปลงศพนางคานวนฤชากร แลนางละม่อม สายบัว เมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๔๖๗).

สายชล วรรณรัตน์. “พุทธศาสนากับแนวความคิดทางการเมืองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๓๕๒).” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

สารัตถสมุจจัย : อรรถกถาภาณวาร. ๔ เล่ม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพฯ (๑๙๘๔), ๒๕๓๒. (ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (วาสน์ วาสนมหาเถร) ณ พระเมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันเสาร์ ที่ ๑๘ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๒).

สุดศิวิตถวิธาน วิธีกำหนดคิบบพระสุคตพระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์. พระนคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๔. (วัดบวรนิเวศวิหารพิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในการพระราชทานเพลิงศพพระพรหมมุนี (สுவจระ) ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส ๒๙ มิถุนายน ๒๕๐๔).

สุภาพรรณ ณ บางช้าง. ขนบธรรมเนียมประเพณี : ความเชื่อและแนวการปฏิบัติในสมัยสุโขทัยถึงสมัยอยุธยาตอนกลาง. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พุทธธรรมที่เป็นรากฐานสังคมไทยก่อนสมัยสุโขทัยถึงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. วิชาการงานเขียนที่เป็นภาษาบาลีในประเทศไทย : ประเภทวิเคราะห์ธรรมในพระสุตตันตปิฎก. กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙.

_____. วิชาการงานเขียนภาษาบาลีในประเทศไทย : จารึก ตำนานพงศาวดาร สำนวน ประกาศ. กรุงเทพฯ: มุลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัยฯ, ๒๕๒๙.

เสถียร โปธิ์นันทะ. กระแสพุทธธรรมฝ่ายมหายาน. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

เสมอชัย พูลสุวรรณ. สัญลักษณ์ในงานจิตรกรรมไทยระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ถึง ๒๔. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙.

“หนังสือบทสวด.” ใน Seeger, Martin และ นริศ จรัสจรรยาวงศ์ (บรรณาธิการ). ท่องธรรม หนังสือหกเล่ม สมัย ร.๕. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๖๒.

หนังสือสวดมนต์แปลฉบับหอพระสมุทวชิรญาณ. พระนคร: โรงพิมพ์บำรุง
นุกุลกิจ, ๒๔๕๒.

หนังสือสวดมนต์อิติปิโสรัถยมมาลา ๑๐๘. กรุงเทพฯ: อินเตอร์ เอช โอ,
๒๕๔๖.

อรพินท์ คำสอน, ธิษณา วีรเกียรติสุนทร และ ศุภการ สิริไพศาล
(บรรณาธิการ). ๑๐๐ เอกสารสำคัญ : สรรพสาระประวัติศาสตร์
ไทย ลำดับที่ ๑๓ (จารึกและบันทึกเกี่ยวกับภูมิภาคตะวันออกและ
พระราชพงศาวดารฉบับปลีก). กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภณาการพิมพ์,
๒๕๕๕.

เอกสารภาษาต่างประเทศ

Kanai Lal, H. **History of Theravada Buddhism in South-East
Asia.** New Delhi: Mono Hall, 1981.

Prapod Assavavirulhakarn. **The ascendancy of Theravāda
Buddhism in Southeast Asia.** Chiang Mai: Silkworm, 2010.

Rassamee Maneenil. “Chanting Jinapanjara : a new phenomenon
of Buddhist chanting in Thailand.” A Thesis Submitted in
Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree
of Master of Arts Program in Thai Studies Faculty of Arts
Chulalongkorn University Academic Year 2006.

Silva, Lily de. **Paritta: The Buddhist Ceremony for Peace and
Prosperity in Sri Lanka.** Colombo: The Department of
Government Printing, 1981.

Thomas, Edward J. **The History of Buddhist Thought.** London:
Kegan Paul, Trench, Trubner, 1933.

- “จวมานสูตร.” พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๕ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๑๗ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ - ธรรมบท - อุทาน - อิติวุตตกะ - สุตตนิบาต. สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๒, http://84000.org/tipitaka/pitaka_item/v.php?B=25&A=6074&Z=6109
- “จุลชัยะมงคลคาถา.” วิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล. สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๒, <http://www.crs.mahidol.ac.th/thai/praythaisoadmon13.htm>
- “ภาณวารที่ ๕ จบ พระปัจฉิมวาจาของพระตถาคต.” พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค มหาปรินิพพานสูตร. สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๒, http://www.84000.org/tipitaka/read/m_siri.php?B=10&siri=3#p164
- “เรื่องสังคายนาสวดมนต์.” พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒. สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๖๒, <https://vajirayana.org/พระราชพงษาวดาร-กรุงรัตนโกสินทร-รัชกาลที่-๒/๖๕-เรื่องสังคายนาสวดมนต์>
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. “ธรรมเนียมสวดมนต์ในพระพุทธศาสนา.” นิตยสารธรรมจักษุ. สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๒, <http://www.dharma-gateway.com/monk/preach/somdej/somdej-23.htm>

ภาค ๒

มหากัศปมนต์

ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๓๑

มหาทิพมณฑล

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

อำมาตย์โท พระยาอรรคนิธินิยม (สมุข อภรณ์ศิริ)

จ ม, จ ช, ร จ พ.

ณวันที่ ๒๒ สิงหาคม ปีมะโรง พ.ศ. ๒๔๗๑

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

คำนำ

คุณหญิงเอื้อน อรรถนีนีนียม จะจัดการแปลงศพของคุณ อำมาตย์โท พระยาอรรถนีนีนียม (สมุข อภารณศิริ) จ ม, จช, ร จ พ, ผู้สามี ฌมณทลอุทรว ใคร์ พิมพ์หนังสือ แจก แก่ผู้ มา แสดงไมตรีจิตต์ ใน เวลา พระราชทานเพลิงศพ สัก เรืองหนึ่ง จึงขอให้พระยาราชนกุลช่วยเปนธุระ ก็พอดีเป็นที่สมใจพระยาราชนกุล ที่ไต่ มีโอกาสแสดงปฏิการแก่ผู้มรณะ โดยฐานที่ไต่เป็นมิตรร่วมราชการกันมา นาน จึงแจ้งความมายังราชบัณฑิตยสภา ขออนุญาตพิมพ์หนังสือมหาทิพมนตรี ฉบับหอพระสมุทวชิรญาณ กรรรมการจึงอนุญาตให้ตามประสงค์

หนังสือมหาทิพมนตรีซึ่งพิมพ์ในสมุดเล่มนี้ทั้งอรรถและแปลเป็นของเก่าแก่ แมต่นฉบับที่หอพระสมุท ฯ ไต่มาก็เป็นฝีมือเขียนแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา จึงเห็น ว่าควรจะมีให้ปรากฏแพร่หลาย แลรักษาไว้ มิให้สูญเสีย

ที่เรียกว่าหนังสือมหาทิพมนตรี นี้ เป็นประสมมนต์ต่าง ๆ สำหรับสวดเพื่อ แสงสว่างสติมงคล ในฉบับมีมนต์ ๕ บท คือมหาทิพมนตรี ชัยมงคล มหาชัย อุดมสิริชัย มหาสว วิถีที่สวดมนต์เหล่านี้ตั้งเช่นแต่ก่อนมาในงานฉลองวันประสูติ เจ้านายมักตั้งเคียงในท้องพระโรง แล้วมีนักสวด ๔ คนสวดมหาชัย แลอุดมสิริชัย ตามทำนองโบราณ หรือออกอย่างหนึ่งในเวลายกทัพจับศึก แม่ทัพนายกอง มักสอนให้ ไพร่พลในกองของตนท่องบ่นบทบาลีมหาทิพมนตรี นี้ไว้สวดขทโดยทหนึ่ง ในเวลากลางคืนตามแต่จะสวดได้ เพื่อสว่างสติมงคล ไต่ ยินเล่ากันมาว่าแต่โบราณ หนังสือมหาทิพมนตรี มีที่ใช้ ดังกล่าวมานี้ แต่เห็นจะใช้ ในงานอย่างอื่นอีกที่ข้าพเจ้า

ไม่ทราบ มาถึงสมัยในชั้นข้าพเจ้ารู้เห็นเอง ยังคงสวคมหาทิพมนต์อยู่แต่ที่วัง
กรมหลวงวงศาธิราชสนิทในงานฉลองวันประสูติแห่งเดียว กับเมื่อกรมหลวง
ประจักษ์ ศิลปาคม เสด็จยกกองทัพไปรบช่อเมือในรัชกาลที่ ๕ พวกกองทัพ
หัวเมืองยังสวคมหาทิพมนต์กันอยู่ ที่ในกรุงเทพฯ นี้เห็นแต่พวกนักสวดศพ
ชั้นเก่าสวคมหาชัยกัน เป็นการอวดว่าอาจสวดทำนองอย่างโบราณได้ แต่มีใ้
ใช้สวดในการมงคลเช่นอย่างโบราณ สันนิษฐานว่าประเพณีสวคมหาทิพมนต์
จะศูนย์เสียด้วย วิถีสวดมีเพียงสวดและ นักสวด ๔ คนสวดอย่างเดียวกับ สวดพระ
อภิธรรมในงานศพ เจ้าภาพงานมงคลจึงเกี่ยววิถีสวดอย่างนั้นว่าคล้ายกับสวดศพ
จึงมีใครมีใครหานักสวดไปสวคมหาทิพมนต์ในงานมงคล การสวคมหาทิพมนต์
ก็เลยศูนย์ไปด้วยประการฉะนี้

กรรมการราชบัณฑิตยสภาของอนุโมทนาคุณคุณยวราศัตถ์กษิณานุปทาน ซึ่ง
เจ้าภาพงานศพพระยาอรรคนิธินิยม ได้ขำเพ็ญเป็นขัตติทานมัยในวาระนี้ด้วย

คำ ขบ ราชบัณฑิตยสภา

นายกราชบัณฑิตยสภา

วันที่ ๒๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๓

มหาทิพมนต์ ๘๓
ความสืบเนื่องของบทพระพุทธรมนต์ในสังคมไทย

ประวัติ

อำมาตย์โท พระยาอรรคนิธินิยม
กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ

อำมาตย์โท พระยาอรรคนิธินิยม นามเดิม สมุย นามสกุล อภรณ์ศิริ
บุตรนายเซง นางสู่น อภรณ์ศิริ เกิดเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๑๘ ได้เข้าศึกษา
วิชาหนังสือไทยและอังกฤษที่โรงเรียนสำหรับ ซึ่งภายหลังเปลี่ยนเป็นโรงเรียน
คริสเตียนไฮสกูล สอบไล่ได้ชั้น ๕ อังกฤษ ส่วนหนังสือไทยสมัยนั้นยังไม่ชั้น
คงเรียนแต่เพียงเขียนได้อ่านได้เท่านั้น ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๓๘ เริ่มเข้ารับราชการ
เป็นเสมียนในกองบัญชาการ กระทรวงเกษตราธิการ ต่อมา พ.ศ. ๒๔๔๑ ย้าย
มารับราชการเป็นล่ามและผู้แปลหนังสือในกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ พ.ศ. ๒๔๔๔
ย้ายไปเป็นผู้ช่วยข้าหลวงสรรพากรมณฑลภูเก็ตกระทรวงมหาดไทย พ.ศ. ๒๔๔๗
เป็นเจ้าพนักงานบัญชีกรมสรรพากรนอก พ.ศ. ๒๔๔๘ เป็นผู้ช่วยราชการกรม
สรรพากรนอก และได้รับพระราชทานสัญญาบัตรบรรดาศักดิ์เป็นชนอรรคนิธินิยม
พ.ศ. ๒๔๕๐ ได้รับพระราชทานเหรียญรัชมงศ์ พ.ศ. ๒๔๕๒ เลื่อนบรรดาศักดิ์ขึ้น
เป็นหลวงอรรคนิธินิยม พ.ศ. ๒๔๕๓ เป็นสรรพากรมณฑลภูเก็ต พ.ศ. ๒๔๕๔ ได้รับ
พระราชทานยศเป็นรองอำมาตย์เอก พ.ศ. ๒๔๕๖ ย้ายไปเป็นสรรพากรมณฑลนคร
ศรีวิกรมราช พ.ศ. ๒๔๕๗ ได้รับพระราชทานตราเบญจมาภรณ์ช้างเผือก พ.ศ. ๒๔๕๘
ตราจักรภรณ์มงกุฎสยามและรับยศเป็นนายหมวกตรีเลื้อยขา พ.ศ. ๒๔๖๐ เลื่อนยศ
ขึ้นเป็นอำมาตย์ตรี พ.ศ. ๒๔๖๑ เลื่อนยศเป็นนายหมวกโทเลื้อยขา พ.ศ. ๒๔๖๒ ย้ายไป

๗

เป็นสรวรพากรมณฑลอุดร พ.ศ. ๒๔๖๔ เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระอรรคนิธินิยมและ
ได้รับพระราชทานตราจตุรภุมรินทร์ช้างเผือก พ.ศ. ๒๔๖๗ เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระยา
อรรคนิธินิยม และรับพระราชทานเหรียญจักรพรรดิมาลา พ.ศ. ๒๔๖๘ เลื่อนยศ
ขึ้นเป็นอำมาตย์โท

อำมาตย์โท พระยาอรรคนิธินิยม บัวยเป็นข้าราชการ ถึงอนิจกรรม
วันที่ ๒๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๑ เวลา ๑๒ นาฬิกา ๑๕ นาที กำหนดอายุได้
๕๓ ปี กำหนดพระราชทานเพลิงวันที่ ๒๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๑ ฌะวัตโพธิ
สมภรณ์ มณฑลอุดร

พระมหาทิพมนต์

๑ นโม คสุต ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส ๑

๑ ชย ชย ชย วิสพุทฺธิ	๑ ไชโยท้าวรณดี ให้จึ่งมีอย่าขาดสาฯ
ชย สคฺถารทศย์	เคชะสงฆ์ทั้งหลาย อิกพระครูเป่นประธาน
๑ ชย ชย ปุเรจกสมพุทฺธิ	๑ ปุเรจกโพธิมีไชย ฤทธิสิทธิพิทยาจร
ชย อีสิมเสสุริ	ชำนาญแก้พลมารก่อน จงจำเรียมแก้บุคคล
๑ อินฺโท ๑ เวณเคยฺโย ๑	๑ อินฺทราท้าวโกสีย์ ในคิริควาคังษา
กุเวโร วรุโณยี ๑	กุเวรวรรุณวาชฯ ย่อมฝูงเทพเมืองบน
๑ อคฺคิ วาโย ปชฺฌนฺโณ ๑	๑ ไฟลมอันเลิศล้ำ อิกทั้งน้ำแลคินแดน
กุเวโร จตุโลกपालโก	รักษาโลกยหวงแหน จักโลกपालา
๑ ชย ชย หโรหริเทวา	๑ ไชโยให้จึ่งไท้ แก่ท่านไท้ฝูงเทพา
ชย พุรุหฺมา อคฺคภูริ	อัครฐแลพรหฺมา จงมีไชยอย่าเช็ดขาม
๑ ชย ชย นาโค วิรุฬฺหโก	๑ นาคราชเคยเลิกผลก วิรุฬฺหผู้ทรงนาม
วิรุปลฺโข จนฺติมา วิ	วิรุปลฺขยันทรีมาร ให้วินาศจงมีไชย
๑ อญฺฐารส มหาเทวา	๑ เทวาสียแปดคน อันอัมพลก้วยฤทธา
สิทฺธิตาปสอาทโย	กายศสร้างจริยา จงอยู่คู่ขล้ารณฺโใจ
๑ อสิทฺธิสาวกา สพุเพ	๑ สาวกแปดสิยองค์ อันท่านทรงพระวินัย
ชยลาภา ภวนฺตุ เค	สุขังพลึงไชย ศิริสวัสดิ์ที่ท่านจงมี

- ๑ ชย ชย ธมฺโม ๑ สัมโฆ ๑
ทสฺปาโล ๑ เชยยกั
- ๑ เอเตน ชยสิทฺธิเทเชน
ชยโลคฺคัถิ ภาวนตุ เต
- ๑ อญฺฐาริกิสทํ ยสฺส
มฺงคฺลํ จรณทฺวเย
- ๑ จกฺกถกฺขณสมฺปนฺนํ
นเมตํ โลกนายกั
- ๑ อิมินา มฺงคฺลเทเชน
สพฺพสทฺตฺทิสฺสโน
- ๑ เอเตน มฺงคฺลเทเชน
ชยโลคฺคัถิ ภาวนตุ เต
- ๑ เอเตน มฺงคฺลเทเชน
มมํ วัฏฺฏนฺตุ สพฺพทา
- ๑ เอเตน มฺงคฺลเทเชน
มํ ปาลยฺนตุ สพฺพทา
- ๑ เอเตน มฺงคฺลเทเชน
สพฺพลีทฺธิ ภาวนตุ เต

- ๑ พระพทุธิกพระธรรมฺ อินฺทนนํคัวยพระสงฆํ
เคชะเจ้ากุง คุชัอยู่แลมีไชย
- ๑ ความสัคคัย๋อม่ชَانَะ ย๋อม่ไปล่ปละพันอินฺทรวาย
สวัศคิแก่หญิงชาย งามมาไค้กุงำงาน
- ๑ ลายลัษณณ์ร๋อยแปดสิ่ง คุยวคยั้งเยนมงคฺล
ในพระบาทอินฺทรวอยง ทั้วพระองคั้คุยระการ
- ๑ ประกอบคัวยกุงจักร มีลายลัษณณ์ถั้วนทุกประการ
นโมชَانَมัสการ ไหว้พระเจ้าย๋อม่มีไชย
- ๑ พระเจ้ายังเกิดมา ในโลกาเยนมงคฺล
ไมตรีทั้วสากล เยนมงคฺลทั้วโลกา
- ๑ เกชะเคไซไชย มงคฺลโคจกุงภูมา
แก่ท่านผู้ศรัทธา คังใจพั้งคัวยำงาน
- ๑ มงคฺลแห่งพระเจ้า ผู้ผ่านเฝ้าทั้วหญิงชาย
รักษาท่านทังหลาย ทุกเทพาราศรัทกาล
- ๑ มงคฺลแห่งพระธรรม ยมอินฺทจะปุ่นปาน
งามมาแก่งพยายาล รักษาเราผู้ศรัทธา
- ๑ มงคฺลแห่งพระสงฆํ อินฺทท่านทวงพระวินัย
สรวพลีทฺธิถุทฺธิไกร งามมีมั้งคังเยนคั

- ๑ ปุณฺณิเมยฺ ๑ อานนฺโท
อตุตฺตเว โมคฺคสุตฺตานโก
- ๑ โกลฺลฺลชฺฌเณ ปุรฺกาคเ ๑
ภายพฺเพ ๑ ความฺปติ
- ๑ อุลลํ ๑ หรฺทิสฺวานเ
ชาคเนยฺเย ๑ กสฺสโป
- ๑ ภาทฺโถ เวะ อีสฺาณเ
สพฺเพ เตะ พุทฺธมฺกฺลา
- ๑ โย ๑ ฌทฺวา ปุชฺชิตฺ โลกเ
นิกฺกโช นิริยฺททฺโว
- ๑ มหาเทโว มหาเตโช
ชยโสตุถิ ภวนฺตุ เตะ
- ๑ ปทฺมคฺคฺตโร ๑ ปุรฺพายํ
ชาคเนยฺเย ๑ เววโต
- ๑ ทกฺขิณเ กสฺสโป พุทฺโธ
หฺรตฺติเย สุมฺกฺลโ
- ๑ ปุณฺณิเม พุทฺธสฺสชฺ ๑
ภายพฺเพ ๑ เมอฺงฺกอ
- ๑ อตุตฺตเว สากฺขมฺนํ-เ
อีสฺาณเ สรณฺจฺกอ

- ๑ เข็องทฺสังพระอานนทํ นัองทศพลรว่มเฝ้าพานธุ
ทนช้ายพระโมคคฺลาน มาออยเฝ้าบนอบคัล
- ๑ หนบวรพลกพระเจ้า อั้นผ่านเฝ้าชือโกลลชฺฌเณ
เข็องพายัพพระภควัม อั้นมีฤทธิเรื่อชฉาย
- ๑ หรทฺทิกศหนทํ ๑ กฤทํานไทอชยาลิ
พระกัสสปผู้เรื่อศวี นังออยเฝ้าทศชาคเนย
- ๑ เจ้าวรทูลผู้เป็นบุตร เฝ้าพระพุทฺธทศชิวสาด
อรหันตมีสมภาร ให้มึงคณแกชิวร
- ๑ คนโตใครรู้แล้ว ทั้งใจแฉ้วนบชชา
ปรวคจากอชทวาทุทชฺแลเทยบโกลลชฺฌน
- ๑ คนนัันมีเคชะ มีตะบะยั้งฝุงคน
สวสทฺทชโยมมงคล จงสัมมฤทธิศรทชธา
- ๑ ปทฺมคฺคฺตฺรชวสมโพธิ ๑ เสทฺจอชยฝ้ายหนบวรพ
พระเรวทผู้ชวกร เสทฺจสฺถคยทศชาคเนย
- ๑ ทกฺขิณเแห่งหนภพ พระกัสสปผู้ทรงนาม
สุมงคฺลวคชงาม เสทฺจอชยฝ้ายหนบวรทศวี
- ๑ หนฝ้ายชชมิทศ ผู้สฺถคยชชอสิชช
ภายัพพระผู้มีศวี อั้นเสทฺจอชยชชอเมชงกร
- ๑ สากขมนี้ชยหนเกล้า ผู้เป็นเจ้าวชยชว
พระพุทฺธชชวเรจงกร ๑ ออยเข็องทศชหนชิวสาด

- ๑ ปลดวิชัย กนกกุลสนธิ์
อากาศเส ๑ ที่ปงกโร
- ๑ เอเต ทส ทิสา พุทธา
ราชธมมุตส ปุชิตา
- ๑ นตฺถิโรคกยํ โสกํ
เขมํ สมุขตฺติทายกํ
- ๑ ทกฺขโรคกยํ นตฺถิ
สพฺพสคฺรฺย วิชฺเสนคฺ
- ๑ เตสญฺญาณน สํเสน
สํยเมน ทเมน ๑
- ๑ เท ปิ ตํ อนรฺกขณคฺ
ฮาโรคฺเขน สฺขเสน ๑
- ๑ อานาคทสฺส พทฺธสฺส
เมตฺเตยฺยสฺส ยสฺสสิโน
- ๑ มหาเทโว มหาเทโ
สพฺพโสตุดี ภวณคฺ เ
- ๑ นโม เต พุทฺธวโรคฺ
วิปฺปมคฺ โทสิ สพฺพิ
- ๑ สมฺพาชปฺปฏิยณฺโนตฺสมี
ตสฺส เม สรณํ ภว

- ๑ กักกสนธิ์พงศฺจีนสิห์ เรืองรุจํทิวกีนคฺล
อากาศเวหาชน พระเป็นเจ้าที่ขงกร
- ๑ สิบทิศย้อมพระเจ้า ผู้ผ่านเกล้าอันขวร
ผู้ ไคธรรมสั่งสอน ท่านย้อมให้เป็นมงคล
- ๑ พระย้อมบันเทาโคก ย่อมคยโรคอินทวราย
เกษมศุขเปรียบขราย ขทอนยากคัวโยโรคา
- ๑ ถอยทุกขถอยความไข้ อิกถอยโรคโรคา
คัศฺรอินทิงษา ย่อมกระจักแพฟายพิง
- ๑ เกษะแห่งศรัทธา คึลขัญญามีสมภาร
เกษะพระทรมาน อินทริย์แล้วอยู่เย็นใจ
- ๑ พระเจ้าย่อมรักษา ผู้ศรัทธาขทวนไหว
ให้ศุขอยู่เย็นใจ ให้ถอยไข้ไคเร็วขแรง
- ๑ เกษะพระเจ้าข้า อันจะมาอนาคตกาล
ชื่อพระพุทฺธศรัทธาวิย์ มากยศคักคิไมควิคาม
- ๑ มีเกษะเทโชมาก ทัวโลกธาดถึงพรหมา
เกษะพระนั้นมา ให้สวัสคิแก่หญิงชาย
- ๑ ราชุคควจันทรไค ยกมือไหวพระผู้มีเพียร
พระผู้ทรงเปรีขณฺญ มาช่วยข้าพ้นจาอดลวิ
- ๑ ข้าพเจ้าอับทริพย์ ถึงแค้นคยเป็นทุกขีชน
จงพระทศพล เป็นทพขำอย่ากลา

- ๑ ตถาคคํ อรหันตํ จนฺทิมมา สรณํ คโต
- ๑ ราชุ จนฺทํ ปมฺณจสฺสุ พุทฺธา โลกานุกมฺปกา
- ๑ กิณฺนุ สนฺตฺรมาโนว ราชุ จนฺทํ ปมฺณจสฺสิ
- ๑ สํวึคฺคฺรโป อากมฺม กิณฺนุ ภิกฺโขว ติฏฺฐสฺสึตี
- ๑ สทฺตฺตฺธา เม ผล มุทฺธา ชีวนฺโต น สฺขํ ลภ
- ๑ พุทฺธคาถาภิกิโตมฺหิ โน เจ มุณฺเจยฺย จนฺทิมนฺติ
- ๑ นโม เต พุทฺธวรัทฺถ วิปฺปมฺกฺโตสิ สพฺพธิ
- ๑ สมฺพาราธิปฺปโนนฺสุมิ ทสฺส เม สรณํ ภว
- ๑ ตถาคคํ อรหันตํ สฺริโย สรณํ คโต
- ๑ ราชุ สฺริยํ ปมฺณจสฺสุ พุทฺธา โลกานุกมฺปกา
- ๑ พระจันทรเทพบุตร เป็นที่พึ่งบนอบคัลล
- ๑ พระเจ้าช่วยกรรณา พระเจ้าผู้ทรงธรรม
- ๑ ราชุเหยยอย่าท้วงไค้ ผู้ส่องโลกทุกคืนวัน
- ๑ ท่านไทมึรูปหลาก มิกลวิพุทธคาถา
- ๑ ฉิท่านขววงจันทร เลี้ยงชีพมามาก
- ๑ เร่งกลัวพุทธคาถา
- ๑ ราชุเหวยววงอาทิตย แก่พระศรัศาศตา
- ๑ ข้านเป็นยากนัก เป็นที่พึ่งแก่ตข้า
- ๑ อาทิตยเฮาพระพุทฺธ อิกทั้งพระไญยธรรม
- ๑ ราชุววงอาทิตย พระเจ้าผู้กรรณา
- ๑ เฮาพระพุทฺธอรหันตํ ปล่อยพ้นแล้วจากราหุ
- ๑ ให้ราชุววงพระจันทร อนุเคราะห์ที่ช่วยถาคา
- ๑ จงท่านไค้เร่งววงจันทร ให้รุ่งแจ้งแก่โลกา
- ๑ สมเพชมากกคฺลาคคฺลา บีเหยยพท่านให้มึนหมอง
- ๑ หัวพระนึ้นแตกเจ้ตภาค บร้างคฺชสฺสาพร
- ๑ มิวาจาอันยืนยัน หัวจะแตกเป็นธลึ
- ๑ ให้เปล็องปลึควันทนา ช่วยไปรดข้าจากราหุ
- ๑ จงจอมจักรช่วยค้ำชู ท่านผู้ค้ำนังถึงทุกนึ้น
- ๑ อันใสสคแลอรหันตํ เป็นที่พึ่งที่รักยา
- ๑ จงไปปลึคจากราหุ ช่อมช่วยยากแก่ผู้คน

- ๑ โย อนุภาเว คมตี ปภงก โว ๑ อาทิกย์มีตะยะ อันไสสระในอันธการ
เวโรจโน มณฑลลิต อุดคเตโช รุ่งเรืองรศม์งาม ย่อมเขจรไปกลางหา
- ๑ มา ราหุ คีลี จร อนตลิกเช ๑ ราหุเขยงไปปล่ปลิก ให้อาทิกย์เดินทางบน
ปจฺจ มม ราหุ ปมฺมจฺจ สุริยนติ จงวางด้วยอาคม ตถาคคกกล่าวคาถา
- ๑ กิณฺณ สนฺตรมา โนว ๑ ราหุเขยอย่าคว่นัก ค่อยค้อยจักวางอาทิกย์
ราหุ สุริยํ ปมฺมจฺจสิ ราหุเขยอย่าเปลืองปลิก ปล่อยอาทิกย์จากโรคา
- ๑ สํวิคฺครุ โป อาคมฺม ๑ ราหุทลพระเจ้า หัวข้ำเถ้าจะแตกควาก
กิณฺณ ภาโตว คินฺนุสุลิตี แล่งลงเป็นเจ็ดภาค ชีวิตรข้ำขี้คั่นคง
- ๑ สคฺตธา เม ฌเล มุทฺธา ๑ ฌิยวางสุริยนต์ หัวข้ำนั้นแตกเจ็ดภาค
ชีวนโต น สขํ ลเก เลียงชีพมามาก ขว้างศุขสถาผล
- ๑ พุทฺธคาถาภิกิโคมฺหิ ๑ ขักลัวลัตย์วาจา พระคาถาจ่อมสากล
โน เจ มุณฺเจยฺย สุริยนติ ฌิยวางสุริยนต์ หัวข้ำแตกเป็นขี้

๑ นโม พุทฺธสฺส นโม ฌมฺมสฺส นโม สัมมสฺส เสยฺยถิํ ๒๖๑๒๒
สฺวาหาย ฯ

๑ เหฏฺฐิมฺมา ๑ อปฺริมา ๑ วิคฺตาริกา ๑ ทิริยณฺจ สพฺเพ สคฺตา สพฺเพ ปาณา
สพฺเพ ญฺญา สพฺเพ ปุคฺคลา สพฺเพ อคฺตภาวปริยาปนฺนา สพฺพา อธิคฺติโย สพฺเพ
ปฺริสา สพฺเพ อริยา สพฺเพ อนริยา สพฺเพ เทวา สพฺเพ มนุสฺสา สพฺเพ วินยาคิกว
สจฺจิตฺตา อจฺจิตฺตา สจฺชีวิกา อจฺชีวิกา สพฺเพ อเวรา โหนฺตุ อพฺยาปชฺฌมา โหนฺตุ
อนิฉมา โหนฺตุ ทิฆายุกา โหนฺตุ อโรคา โหนฺตุ สมฺปตฺตี สมฺชฌณฺตุ สจฺชี
อคฺตานิ ปฺริหรณฺตุ สพฺเพ มํ รกขณฺตุ ๑ปฺพุทธวา ฯ

๒
 ยานี้ ๑๑

- ๑ ข้าให้ว้ข้าววันทา
 นบนอยด้วยเบงขำ
- ๑ จักกล่าวให้ป้รากฎ
 ทุกเทพคาไท
- ๑ เบื้องบนอันป้รากฎ
 รอยขอยทั่วจักรพาฟ้า
- ๑ สรรพสัตว์มีอินทรีย์
 จงอยู่สำราญใจ
- ๑ หญิงชายอันเป็นช้
 ออย่าผูกกรรมเวรา
- ๑ ออย่าผูกพยาบาท
 จงอยู่แลที่ฆา
- ๑ เลียงตนก็เป้นศษ
 คับทุกขคัยก้งวล
- ๑ ไค้ธรรมสืบประการ
 อายแลรยา
- ๑ ขลฎฐา วา ถลฎฐา วา
 อากาโส ป้ จ อนุคถิกุเข
- ๑ ป้พพคฎฐา สมทุทา จ
 รกษนุติ จ ลทาสีโน
- ๑ แต่ศาสดาแลพระธรรม
 แต่พระสงฆ์ทรงวิโมย
 ฎาพระยศทั่วแดนไตร
 อยู่เบื้องไค้ช้อเทญฐา
 สูงโสฬศถึงพรหมา
 แต่เทพอยก็เย็นใจ
 อิกฝูงผีแห่งไทโต
 ค้วยเศษะให้ว้วันทา
 แลไชยอารยอิกเทพา
 ออย่าซึ่งเคี้ยคเปนโทษา
 ทำร้ายกาจให้มรณา
 อายุน้อยจ้านง
 อยสนุกแลเย็นง
 สัมฤทธิโคไชไชย
 อันพิศการมทิมมา
 ศษกำลังเกิดมีศรี ๑
- ๑ เทพาอันเลิศล้ำ อยู่ในน้ำแลดินแดน
 ทั้งเทพอยู่เมื่องแมน เบื้องอากาศเวหา
- ๑ ทั้งเทพอยู่ภูเข ทั้งเทพเฝ้าพระคงคา
 ทั้งเทพรักษา ทุกคันไม้แลเครือวัลย์

- ๑ เติ บี้ คํ อนุรกษนุค
อาโรเคยน สุเซน ๑
- ๑ สุริย์ อนุทองคาริ
พุดมพฤษสุสปกิฏฐิจิตา
- ๑ สุกวโสรวาทุเกโต
นพเคราะห์ ๑ สัพพโส
- ๑ เตสํ พเลน เตเซน
อานภาเวน เตน ๑
- ๑ เติ บี้ คํ อนุรกษนุค
อาโรเคยน สุเซน ๑
- ๑ เจตุวิสาขเชฏฐี ๑
อาสาธ สาวเน ทถา
- ๑ ภาทูปเท ๑ อาสชฺเช
กตฺติเก มิคสิรเก
- ๑ ปุสฺสเส มาฆะ ผลคฺคณ ๑
โลกิ ปาเลนฺติ ฐมฺมตา
- ๑ เอเต ทวารทส ๑ มาเส
อานภาเวน มหาภูเต
- ๑ เติ บี้ คํ อนุรกษนุค
อาโรเคยน ๑ สุเซน ๑

- ๑ เทพาทั้งหลายนัน ึงพากันมารักษา
ฝูงท่านอันครีธา ให้อยู่สุขพ้นรำคาญ
- ๑ อาทิตย์ผู้แวว อิกจันทร์แลอังคาร
พุดมพฤษศิศรุอาจารย์ อันเลี้ยงโลกโดยธรรม
- ๑ สุกวเสารวาทุเกตุ ผู้วิเศษถ้วนวันวาร
นพเคราะห์ที่ย่อมเทวา อันอยู่ถ้วนยังรักษา
- ๑ เตชะกำลังพล เทพทุกคนมีฤทธา
อานภาพมहिมา ทั้งเดชะเคโไซไซ
- ๑ นพเคราะห์ที่จิงมาชุม ช่วยรักษาคัมพพยาบาล
ให้อยู่สุขสำราญ กับอาพาธภายใน
- ๑ เดือนห้าทั้งเป็นอาทิ เกือนหกคลาถักันมา
เดือนเจ็ดชื่อเชฏฐี เดือนแปดชื่ออาสาธศ
- ๑ เดือนเก้าเดือนสิบ สิบเอ็ดนั้นตามยาพิ
เดือนสิบสองเดือนซายยี่ ฤกษ์สี่ขกันมา
- ๑ เดือนสามแลเดือนสี่ เดือนห้ามีขกันมา
เลี้ยงโลกเป็นธรรมคา ให้อริจักษณาไศรย
- ๑ ชาวเจ้าแต่ฝูงเดือน ช่วยคักเดือนในแดนไตร
โลกาหมู่ใดใด ึงช่วยกันหมั่นตรวย
- ๑ เดือนทั้งสิบสองนั้น ึงมากันซงอันตรวย
รักษาท่านทั้งหลาย อย่าให้มีโรคโรค

- ๑ เมศุสพฤตภเมตุนา
กรกฏาสัททกณณกา
- ๑ ทุลพิทิกธนู เจว
มงกรากุมุณมินนกา
- ๑ เอเท ทวาทส ๑ วาสี
ชานุกาเวน เตน ๑
- ๑ เท ปี ทิ อุนรุกขนตุ
ฮาโรคเขน สเชน ๑
- ๑ มา ขโย ๑ วโย มยหิ
มา ๑ โภจิ อุตทุทโว
- ๑ รกตนาณิ ๑ วสุนติ
โชติกสฺส ยถา ชมเว
- ๑ มา ขโย มา วโย มยหิ
มา ๑ โภจิ อุตทุทโว
- ๑ กานจนานิ ๑ วสุสนตุ
เมณชทุกสฺส ยถา ชมเว
- ๑ มา ขโย มา วโย มยหิ
มา ๑ โภจิ อุตทุทโว
- ๑ ธนสารานิ ๑ วสุสนตุ
ธณชชยสฺส ยถา ชมเว

- ๑ ชาวเจ้าฤกษ์จงมารักษา ทุข่าอย่าให้มันหมอง
ชานุกาพพันจากคลอง หลิงแลชามมีสวัสดิ์
- ๑ ชาวเจ้าฤกษ์จงรักษา พยาบาลโรคโลกี้
ให้คชคชมีศรี อาพาธใช้ยาพาธา
- ๑ รายเมษเป็นประณม พฤตภสมแลเมตุน
กรกฏสิงห์กนย์กลย์ พิจิตรธนแลมังก
- ๑ กุมภมีนอันตระศกัก มีน้ำจกรอันขวร
นพเคราะห์ห้อมเฝ้าจวร ทุกเทพารাত্রีคิด
- ๑ ทวาทศสิบสองราษี มีฤชชานุกาผล
อันอยู่ในเมืองขบ แห่งห้องทองสรวงสวรรค์
- ๑ ชาวเจ้าจงช่วยคัม ห้อมล้อมห้อมจงรักษา
พยาบาลจงอย่าคลา ขอให้ถึงแก่คชศรี
- ๑ นางเทพทั้งแปดคน เป็นประณมชื่อเสวตรี
ถัดนั้นครธาเทพ นางธรรณีเมขลา
- ๑ นางหญิงชอรัตตา คัพพันมาชอนนทเทวี
ผู้หญิงชอพิรติค ผู้หญิงชอมัจฉา
- ๑ นางงามอยู่ไสว อันเป็นใหญ่ในแผ่นดิน
รักษาสัตวเป็นอาจันต์ ทั้งแปดทิศเป็นก้านัล
- ๑ อานาฯท่านบุชชา ถวายมาลาเป็นรางวัล
จงชอกโทษอย่าขนิ้น อันท่านได้กระทำมา

- ๑ มา ขโย มา วโย มยหิ
มา จโกจิอุพุททโว
- ๑ ชนสารานิ ปวสุสนตุ
อุคคตสุต ยถาฆเว
- ๑ มา ขโย มา วโย มยหิ
มา จ โกจิ อุพุททโว
- ๑ กามณานาชลลสังกาเส
ไซติกสุต ยถาฆเว
- ๑ มา ขโย มา วโย มยหิ
มา จ โกจิ อุพุททโว
- ๑ สพุพพนานิ ปวสุสนตุ
จิตุกตสุต ยถา ฆเว
- ๑ มา ขโย มา วโย มยหิ
มา จ โก จิ อุพุททโว
- ๑ กทาพนานิ ปวสุสนตุ
เมณฑากสุต ยถา ฆเว
- ๑ อกขรสสุสารินาม อิติ
หิมมวณุต เวสิ ตทา
- ๑ สิทธิวิษุชาธรวา สพุเพ
เทวานํ ฐุชิตา สทา

- ๑ นางนาฏทั้งแปดคน ย่อมอัมพลด้วยเคชา
อานภาพมहिมา ทั่วแหล่งหล้าทั้งโลก
- ๑ เทวีจึงช่วยกัน ไภยหมั่นนั้นจงประโลย
ร้อนโรครโคกโคไตใจ จงหายแล้วเป็นคุโช
- ๑ ความสิ้นแลความแก่ แห่งท่านแลจงอย่าพาน
อุบัติทรัพย์สินอันจะผ่าน จงจรรจิตอย่ามามี
- ๑ กุญแก้วอันประเสริฐ เกิดในเรือนอันมีศรี
แห่งไซติกเศรษฐี มั่นคงแล้วคือพิมพ์เดียว
- ๑ ถอยทรัพย์สินถอยรูปทรง จงอย่ามีแก่ตัวเรา
ความโศกแลความเขลา อุประทรพอย่ามาราย
- ๑ กังทองอันเรืองฉาย งามพรรณรายรุ่งรุ่ง
ในเรือนแห่งเศรษฐี ชื่อจิตตกทรงนาม
- ๑ ไชยวิชัยคือแก่เจ้า แห่งเราเล่าจงอย่ามี
สัวตัวร้ายอันขายี ขออย่าพอยอย่าพานกัน
- ๑ เข้าเปลือกแลเข้าสาร จงประวัติกามครัน
กุญทรัพย์สินในเรือนอัน ชื่อเมณฑากเศรษฐี
- ๑ ถอยยศถอยเป็นน้อย แห่งข้าช้อยขออย่ามี
ยศเจ้าผู้ลึกลับ จังไว้ร้ายอย่าหึงษา
- ๑ เงินทองกองนัยโกฏี นานาโสถ์ถวัลชันมา
คิงทรัพย์สินในเคหา อุคคตเศรษฐี

- ๑ พุทธา ปุเจกพุทฺธา ฯ
อรหนทว อินทเทวตา
- ๑ พุรหุมา อีสิมุณี เจว
ปุริโส ฯ มหนตโต
- ๑ สิทธิวิฑูชาธาธา สพุเพ
ทวาทส รกขุณฺติ สทา
- ๑ เย สทฺธิจิตตา สสมาทานา
มนุสฺสบุชิตา สทา
- ๑ พุทฺธสาวุ คณฺ วิฑูฑั
พลเตชณฺจ วิวิยั
- ๑ สิทธิกมฺมธมฺมสจฺจ
นิพพานํ โมกฺขคฺุยหํ
- ๑ ทานํ สีสฺลจฺจ ปญฺญา ฯ
นิกฺขมปฺญญํ ภาคฺุยํ คบฺ
- ๑ ยสฺ สฺช สิริ ฐบฺ
จตุวิสฺติเทสฺนา
- ๑ เอตา สีสฺลสฺ ธมฺมา
พุทฺธา เทวา สรณฺติ ฯ
- ๑ ปุเจกอรหนฺตา ฯ
อินทฺราทเววา สพุรหฺมถา

- ๑ สันสฺตแลเถกัพฺพคฺมิคฺติ มาโทคฺจยอยามั
อุประทฺรพฺนํนํกํคฺติ มาโทคฺยอยามาพฺวาน
- ๑ พรหฺมาธิบคฺติ ญฺยัสสิทฺธิมฺนั
ชายโตผู้ใจคฺติ เร่งอวยพรคฺ้วยศรัทฺธา
- ๑ เทพาอินฺประสิทฺธิ ผู้มีฤทฺธิวิฑูชา
ทวาทสย้อมเทวา มารักษานินฺจันตฺร
- ๑ มนุสฺยผู้ใดใด สำราญใจให้ขวร
ตั้งสมาธิคฺติคฺวารวณฺ คณาเทพยฺชานิจ
- ๑ บททงฺยัสสิบสฺ อิกสาวุคฺุณฺจ
กำลังเตชเรวิริยงฺ ไซยตามอรรดพระบาฬี
- ๑ ประสิทฺธิการกิจ จงธมฺมิงสจฺจเทียงแท
นิพพานพันโลกั อินฺภกฺลยแลธฺคฺม
- ๑ ทานแลคฺสิแลข้ญฺญา อินฺออกขวชแลเปนสงฺฆ
บฺญภาคอินฺธคฺม ทะระยศแลข้ญฺญา
- ๑ ศรัสฺวสฺติคฺชยศ อินฺปรากฏแลรฺูปา
ยัสสิบสฺยทเทศฺนา พระเจ้าตั้งภาษณ
- ๑ พระธรรมทงฺยัสสิบท พระคิลกเทศฺนา
เปนมนตฺรภาวนา เทวีปฺรราชญฺค่านิงถึง
- ๑ อิกทงฺยัสจเก โโพธิ อรหนฺตัสโตค่านิงถึง
อินทฺราก็รัฝิง มหาพรหมภาวนา

- ๑ อธิสู มุณี ๑ ราชานโน ๑ ฤๅษีมุณีท้าวพระยา คำนี้ถึงเกล้าเป็นผล
- ปฐิสู ๑ วิชาธรวา หมิงชายทั่วฝูงคน พิตยาธรรกักราวนา
- ๑ สพเพ โลกาธิปัตติเทวา ๑ เทพอันทั้งหลาย อันเป็นใหญ่ในโลกา
- โสฬศภวพรหมณา โสฬศภวณา รำภกถึงเป็นค่านัด
- ๑ อทโย ๑ สยปา เจว ๑ งูใหญ่แลงน้อย พิชถ้อยเล็กพิ้งพาน
- อสุโส เมตฺโต ๑ ทุกกุฏฏ ม้าแพะไก่อชันชาน ทัวใหญ่น้อยอยู่มีศรี
- ๑ โคมหีสภา ตถา ททา ๑ วิวควายแลข้างสาร ขยารุกราณุร้ายรววี่
- ทิจฺจญาณากกณฺฐกา เคียรฉานทั่วโลก็ ท่านอวยพรให้เกษม
- ๑ กุโย ปปาโต โสฬโภ ๑ ๑ ผิอยู่ในป้อถ้ำ ปู่เจ้าน้ำตะกรังหลวง
- อุกโต ภาโต ปี ๑ เข็องบนตำทั้งยวง ให้ประเสริฐทุกิทุกคน
- ๑ ฤคโต วสุตฺต ราชาน ๑ ๑ พระยาอันครองพล จงอยู่ศุขด้วยเสนา
- โจโรโก อคฺคโปตโก โจรร้ายเคยหิงษา จงอย่าเข็ยค้ออย่าเข็ยกัน
- ๑ สสุสมารานาโค ๑ ๑ พระรามาริราช พระยานาคราชานา
- ครุโพ สุกินนโร ครุรราชอย่าหิงษา กินวออย่าเข็ยกัน
- ๑ มหโตเทวเทโว ๑ ๑ มโหรรคนาคา เทพยคาจวงครองธรรม
- กุเวโร มนฺตฺโส ปี ๑ กุเวรราชอนันต์ อิกคนธรรพ์ในโลกา
- ๑ อมนฺตฺโส ๑ ยกุโย ๑ ๑ ผุงผืนแลผุงยักษ์ รักษาต้ออย่าไกรธา
- มหาทยโก ๑ รกฺขโส ยักษ์ใหญ่ช้อยปานา ผู้เสือน้ำจปรานี่
- ๑ มหานาโค ปีสา เจว ๑ มหานาครวาช อิกผีค้ำจเคยรววี่
- มคฺโค กุมฺภณฺฑโท ปี ๑ ทั้งเปเรตทั้งโลก็ กุมภณฺฑทมิษย์ทั้งแสนหก

- ๑ สัทธาวิชชาธรรมา สัพพะ
เสมฺหิ ปิตฺตญํ วายุกํ
- ๑ อุกฺกายนินยาคณฺ ๑
สพฺเพเพชฺชียมิตฺตโก
- ๑ สพฺเพ สตฺตคา ยถา ๑
เมตฺตจิตฺตคา สทา ภาเว
- ๑ เอกปณฺณมา ๑ สพฺเพ เต
สพฺเพ รกฺขณฺตุ ๑ สฺสทา
- ๑ อหิ ลากิ ๑ ลากานํ
สฺสกาโร ปุชฺชิตฺโต สทา
- ๑ สพฺเพ เทวา มนุสฺสา ๑
ปียา รกฺขณฺตุ มํ สทา
- ๑ คามิ เทสฺสญํ นคริ
นํ ภูมि ๑ ปพฺพตํ
- ๑ วณฺสมุทฺทมจฺฉานํ
สพฺเพ รกฺขณฺตุ ๑ สฺสทา
- ๑ สัทธาพิพฺพา สัทธาธิมฺมา
สัทธาสิมฺมา จอฺคฺคฺตมา
- ๑ สัทธาธิมฺมาจฺฉารสมฺมาเทวา
จตุโลกปาสนฺนํ เทวคา
- ๑ ญาญสัทธาพิพฺพาธรร
เกชเรทํานงฺมา
- ๑ ชาวเจ้าญาญสัทธา
จงอยุ่อย่ามีเขยน
- ๑ สรรพสัตว์ยักษ์กฺลิ
เห็นกันจงมีใจ
- ๑ สິงส์ทวทังหลาย
ฝูงสัตว์จงรักษา
- ๑ ช้างขอไต่ลาง
เครื่องสการบูชา
- ๑ เทวาแลมมนุษย์
รักษาเราจงทุกวัน
- ๑ เทวาทุกประเทศ
ในภุมิพนาโดย
- ๑ เทวาอยู่ในสมฺมท
ฝูงเทพจงเสด็จมา
- ๑ พระย่อมทฺรประสัทธา
ประสัทธาแห่งปญฺญาศรัทธา
- ๑ ประสัทธาแห่งพระบ้จเภา
โพธิสัตว์เอกแลพระองค์
- ๑ ประสัทธาธิอาริยสงฆ์
ผู้เป็นคิษย์แห่งศาสดา
- อินทียวจร ในเวหา
ให้หายเลื่อยเลื่อคลมเขยน
- พิพฺพาธรรอินมิเพชฺช
กันแล้วมิไม่คร
- อีกนกเนื้อทัวแค้นไคร
ไม่ครวักรจงรักษา
- มิภิปฺราชมมิปญฺญา
พยายาลทํานจงอย่าคลา
- ยิ่งกว่าลางในโลกา
คนแต่งให้เป็นรางวัล
- รักษาสิ้นสออย่าอาธรรม
ด้วยเกชเรทิมนต์
- อยู่ในเขตรบ้านเมืองใด
น้ำบรรพตถ้าบูชา
- เทพเจ้าอุคฺมอยู่ในป่า
รักษาโลกทั้งหญิงชาย
- ธรรมบพิตรมหิมา
ลูกพระเจ้าผู้อุคฺม
- ผู้เป็นคิษย์แห่งศาสดา

- ๑ สัทธาธิปจฺเจกสมฺพุทฺธา
- สัทธาธิสพฺพณฺ ญฺสาวกา
- ๑ สัทธาธิราโม สัทธาธิเทวา
- สัทธาธิยกุโฆ จ รุกฺขโส
- ๑ สัทธาธิวิชฺชาชธรา สพฺเพ
- สัทธาธิอสี มหเสสุรา
- ๑ สัทธาธิปพฺพตเทวานํ
- สัทธาธิการณเทวตา
- ๑ สัทธาธิปาสาทเทวานํ
- สัทธาธิเจตียเทวตา
- ๑ สัทธาธิโพธิรุกฺขเทวตา
- สัทธาธิสรวริชาคุโย
- ๑ พุทฺธรูปญฺจ สพฺเพสํ
- สพฺพพรูปญฺจ เทวตา
- ๑ สัทธาธิคิณฺฑณฺ จ รุกฺขานํ
- วสียา อมรเทวตา
- ๑ สัทธาธิชลดลตาจ
- สัทธาธิอากาศเทวตา
- ๑ สัทธาธิมุนิ จ ราชาโน
- สัทธาธิปวิสลกฺขโน

- ๑ ประสัทธาธิแห่งพระอริย ไซ่อริยบุคคล
- ประสัทธาธิสาณล ปาฏิหาริหารพระมุนี
- ๑ ประสัทธาธิปราวพลมาร พระนิพพานประสัทธาธิ
- ประสัทธาธินั้นจึงมี แก่ท่านไท้ผู้ศรัทธา
- ๑ พิทยาธารอันประสัทธาธิ จึงมีฤทธิพิธิ
- สวัสด์ที่แห่งฤทธิ ผู้ประสัทธาธิมโหฬาร
- ๑ เทพาอันปรากฏ ในบรรพตหิมพานต์
- จึงให้สัทธาธิการ แก่โลกี้ผู้มีเพียร
- ๑ เทพาห่มฉลาค อยู่ปราสาทธรณี
- บ้างอยู่ในเจดีย์ อยู่ในรูปท้าวทุกองค์
- ๑ ลางห่มเฝ้ามหาโพธิ์ ลางห่มโสภเฝ้ามหาตุ
- พระองค์ประสัทธาธิประสาท เทพาสุวรรณค์มาบูชา
- ๑ เทพาอันอยู่เฝ้า รูปพระเจ้าพระคาสตา
- อยู่เฝ้าอยู่รักษา สรรพพรูปยอมเทเวศร์
- ๑ ทกตันไม้แลเครีอวลีย์ ย่อมล้วนสรรพเทวา
- ท้าวอรรคเรศา ทกเฝ้าเรือนยอมฝูงผี
- ๑ สัทธาธิเทพอยู่ในน้ำ ในพฤษยาแลดินแดน
- สัทธาธิเทพอยู่ในเมืองแมน ในอากาศเบื้องบน
- ๑ สัทธาธิปราชญ์มีขัณฺฑญา อิกพระยาแลฝูงคน
- สัทธาธิสัทธาธิจึงอนนต์ ให้เกษมในโลกา

- ๑ สิทธิภูมิฏฐเทวดา
สิทธิภูมิผล วร
- ๑ สิทธิปาทา ข ปาทา ๑
สิทธิปาทา จตุปาทกา
- ๑ พหุ ปาทา ๑ สตุทา ๑
สิทธิปภชา ๑ วายุก
- ๑ เอเตน สิทธิเตเชน
ชยขยโสตถิ ภวนตุ เท
- ๑ เอเตน สิทธิเตเชน
มม รกขนตุ สพพทา
- ๑ เอเตน สิทธิเตเชน
สพพสิทธิ ภวนตุ เท
- ๑ สพพสตุ วิสเสนตุ
สพพโสตถิ ภวนตุ เท
- ๑ โย สงคาม ว คจจนโต
สรนโต ทิพพมนตุรก
- ๑ ชยขยผล สข ลาม
สพพสตุ วิสเสนตุ
- ๑ สัมฤทธิ์เทพอตุร อยู่ในภมิมันล้าเลิศ
เทพาผู้ประเสริฐ อันล้าเลิศด้วยความเพียร
- ๑ สัตว์สี่ตีนแลสองตีน จงอยู่ยืนอย่าอาเกียร
จงอยู่สติยศเสถียร เพียรอายุจงยืนยาว
- ๑ กว้ยเคชะคักก็สิทธิ อันฤทธิทั่วแดนไตร
สุขังพลังไชย ศรีสวัสดิ์ท่านงม
- ๑ กว้ยสิทธิไชโยไชย บรมไตรโลกศาสดา
พิทักษ์รักษา ข้าพเจ้าอยู่ทุกเช้าวัน
- ๑ กว้ยเคชะพระธรรม อันพระเจ้าท่านบดินทร
พยายาลเราอย่าสูญ อย่าให้ถึงยมม่นทมอง
- ๑ เคชะสงฆ์ปริสุทธิ ลูกพระพุทธอยู่ในธรรม
สรวพสิทธิอนันต์ ให้งมแก่ท่านแล
- ๑ สรวพศัตถุจงกำจัก จงพวากพลัดออกไกลคน
สรวพสวัสดิ์จำเวณูผล แก่ท่านไทงมมั่ง
- ๑ ผู้ใดใครไปคัก ไค้ล้าลึกทิพมนต์
- ๑ ปล่อยพันจากทุกช่น แลมิไชยช่านะศรี
- ๑ ไค้ศุขกำลังลาม จงไค้ทั่วรรณิ
ศัตถุกำจักหนี ไค้ร้อยโยชน์จากอาตมา

- ๑ ปุตุตกาโม สพฺเพ ปุตุคฺคิ
ธนาโม สพฺเพ ธนํ
- ๑ อธิการํ ลลฺเขยยาหํ
เทวานํ ยํยตํ สทา
- ๑ วาชาธิกฺขิตํ ๑ เสฏฺฐจํ
ปุริโส ปณฺตฺติโต ปีจํ
- ๑ สํโห พุยกฺโข วราโห ๑
อสุสฺสเมณฺโฆ ๑ สฺฐโร
- ๑ โคมหีสํ ตถา หตฺถํ
ทิวฺรจฺจานนุกฺกณฺจกา
- ๑ สพฺเพ สทฺฐุ อณฺณโลหํ
ตามุพฺกํ สพฺพตฺติปุกํ
- ๑ อตฺถํ อณฺณเ ๑ กุรฺเต
จกฺขรานุกฺขาปริสํ
- ๑ โก ชโน ทณฺฑนาสาบ
สณฺหํ อคฺคิ ๑ วายุกํ
- ๑ ชคฺคเสลณฺจ มตฺตํ
ยนฺตฺรภาสํสาตฺตวํ
- ๑ อณฺณเ ๑ คมฺพหํ กตฺวา
มนฺตฺรมายา นโยชิตํ

- ๑ ฉิระปรวณนาหาลกฺกรัก ย่อมจักไค้คฺจพอใจ
ปรวณนาทวิยไค้โต ของงไค้คฺจจํานง
- ๑ ฉิมักไค้เรเนใหญ่ ของงไค้คฺจจํานง
คนรักถ้วนทุกคน ทั้งเทพาก็พอใจ
- ๑ หญิงชายอันปรวณนา เป็นพระยาแลนางเมือง
เศรษฐีขู้ขู้ญาเรือง ย่อมจะไค้คฺจด้วยพั่งธรรม
- ๑ ราชสีห์แลเสือนอ มีใจเชื่อแลพั่งธรรม
ม้าแพะหมาหมสัตว์ ครั้นพั่งอรรถบาฬักมีผล
- ๑ วิคฺวาบแลข้างสาร สัตว์เก็ยรฉานแลกึ่งก่า
ไค้พั่งธรรมเทศนา จักปล่อยพ้นจากเก็ยรฉาน
- ๑ พั่งธรรมให้พ้นจาก หอกแลกาบอันลุดลาม
ไค้ลาภเงินทองตามพ อิกสํมริคแลทองแดง
- ๑ ผู้ใดไค้ทำขุณฺญ ทัวยศรัทธาแลชื่นชม
เมื่อไค้ยอมอดม ให้พ้นฉิเสียนศัทรุ
- ๑ บคคณฺผู้ใดโต มีเหตุไทยชื่นชมคฺจ
พ้นจากโภยสัสมุ ขันพิชรายแลไฟลม
- ๑ พระขรรค์แลอาวุธ แลเคินชักกระจักออกไปจากตน
เคชะพระทิพมนต์ อันเป็นยนต์พระศาสดา
- ๑ ผู้คนหญิงชายใด มาคั้งใจอันเป็นผล
ตกแต่งเล่าบ่นมนต์ คนผู้นั้นพ้นโรค

- ๑ เอเตน สิทธิเทเชน
มมี รกขนตุ สัพพทา
- ๑ เอเตน สิทธิเทเชน
สัพพสิทธิ ภาวนตุ เต
- ๑ ทกขโรคภย เวรา
โสกา สตุตุ ฐปททวา
- ๑ อินทรวายนิ อินทานิ
วินสฺสนตุ ๑ เทชสา
- ๑ เชยยสิทธิ ฐนํ ลากํ
โสทธิ ภาคฺยํ สฺขํ พลํ
- ๑ สิริ อาย ๑ วณฺโณ ๑
โลกํ วุฑฺฒิ ๑ ยสฺวา
- ๑ โหมิ สัพพทา สุวาทาย

- ๑ เกชเชแลประสิทธิ แห่งบพิตรพระมุนี
จงมารักษาคชานัน จงทุกเมื่อในวันคร
- ๑ เทเชนทวยเกชเช เกชเชสงฆบวร
จงพยายามลดช้ำก่อน อิกฝูงคนทั่วโลกา
- ๑ ทกขโรคโรคาทิ อิกพยาธิเวรา
โคกเคร้ออย่าพาทา อุตฺตํทริพฺพ์แลกัจวล
- ๑ อินทรวายอินจะมา เข็ยคภีทาอาตมาตน
เกชเชทิพมนต์ สรวพโทษนั้นจงเหืออกหาย
- ๑ ขอไค้สิทธิทริพฺพ์ อินงามสรวพชอขรรรมา
จำเวิญศรีโสกา คุชก่าลั้งจงอนันต์
- ๑ มีศรีอายุขึ้น แลรูปโฉมจมี ๆ โภคังจำเวิญผล

๑ มหาทิพพมนต์ นิฎฺฐิตํ ๑

พระไชยมงคล

๑ นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส ๑

- ๑ นโม เม พุทฺธเตชฺชสฺส รตนตฺตยธมฺมิกา
- ๑ เทชฺชปฺรสิทฺธิธฺตฺติเทวา นารายนปฺรเมสฺวา

ชย ธมฺโม ๑ สัมโฆ ๑	ทสฺปาโล ๑ เขยฺยงฺกั
เอเตน ชยเตเชน	ชยโสฺตฺถิ ภาวนตุ เต
เอเตน พุทฺธเตเชน	โหตุ เต ชยมฺงฺคลั
เอเตน มฺงฺคลเตเชน	ชยโสฺตฺถิ ภาวนตุ เต
๑ ชโยปปี พุทฺธสฺส สิริมโต อัยํ	มารสฺส ๑ ปายีมโต ปราชโย
อุคฺโขสยมฺ โปธิมณฺเฑ ปโมทิตา	ชยํ ททา อินฺทคณฺา มเหสีโน
ชโยปปี พุทฺธสฺส สิริมโต อัยํ	มารสฺส ๑ ปายีมโต ปราชโย
อุคฺโขสยมฺ โปธิมณฺเฑ ปโมทิตา	ชยํ ททา อินฺทคณฺา มเหสีโน
๑ ชยนฺโต โปธิยา มฺูเ	สากฺยานัน นนทิวทฺทมนโน
เอวํ ทฺวํ วิชโย โหติ	ชยสฺส ชยมฺงฺคเล
อปฺราชาติปฺลลนฺเก	สีเส ปถวิโปกฺขเว
อภิสเสก สพฺพพุทฺธานัน	อุคฺคบุปฺตฺโต ปโมทติ
สุนฺทฺชตฺถํ สุมฺงฺคลั	สุปฺภาตํ สฺทฺฐจฺฉิตํ
สุชฺโณ สุมฺหฺตฺโต ๑	สุยฺยจฺฉู พุทฺทมจาวิสฺสุ
ปทกฺขิณฺ ภายกมฺมํ	วจากมฺมํ ปทกฺขิณฺ
ปทกฺขิณฺ มโนกมฺมํ	ปถนิ อเต ปทกฺขิณฺ
ปทกฺขิณฺ นิกฺคฺวาน	ลพฺภนคฺคฺเต ปทกฺขิณฺ
๑ โส อตฺถลทฺโธ สฺชิตो	วิรุฬฺโห พุทฺธสฺสเน
อโรโค สฺชิตो โหติ	สทฺ สทฺเพติ ญฺาเทวิ
๑ สฺถนฺตุ โภณฺโต เย เทวา	อสนฺมี สุวเน อธิคฺโต
ทึณฺายกา สทา โหนฺตุ	สุชิตา โหนฺตุ สพฺพชฺา

รกขมตุ สัพพสตฺตานัน
ยากาจิ ปตฺตณนา เกลส
ยุตฺตกาเล ปวสฺสขมตุ
โรคา จุปฺททวา เกลส
กายสฺสขํ จิตฺตสฺสขํ

รกขมตุ ชินสาสนัน
สพฺเพ ปุเรนตุ มโนรธา
วสฺสํ วสฺสวลาหกา
นิวาเรนตุ จ สพฺพทา
อาหฺรณตุ ยถารทํ

ชยมงฺกคฺคสฺสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ

- ๑ ยํ สพฺพญฺญวํ ฆมมํ สํฆํ ชินสฺส สววกํ
มาทรํ ปิตฺรํ สพฺพํ อฺปฺชฺชฌายาจาริเยวทํ
- ๑ นมสฺสสิตฺวา ลภี ปุญฺณํ สพฺพสิทฺธิสิรินุททํ
คณฺเทศสา วิสาเลน สพฺพสิทฺธิ ภาวนตุ เต
- ๑ ไชยมงฺกคฺคกํ ยลฺงแต่เพียงนั้ แค้นไ้ไปจะกล่าวมทาไชยไปเล่า ๑

พระมหาไชย

- ๑ ชย ชย วาโยอาปี ชย ชย ธรรมิสฺสเมรฺรราชนคา
- ชย ชย ภิวิสฺสทสฺสนา กรวีกพรหฺมา อีสินฺทราชาปติ
- ชย ชย ยุกฺคณฺธวาทริ ชย ชย เนมิทฺทวรินฺคคฺโค
- ชย ชย อสฺสทกฺคณฺโณ ชย ชย นาคโธ นาคินฺทหฺเมฆาการ
- ชย ชย ปฺพพตเวถาร ไกรลาสิวิสาสวิมานสพฺพโคริ
- ชย ชย หิมวานนฺทิ มณฺฑทกฺคิริชเนกโกฏฺฐินคา
- ชย ชย สตโกฏฺฐิจฺจว วาฬมทาสุเมรฺรราชศิริ

ชย ชย มหาโพธิ	ทุมวราชปติมุนินุทมารวิชิต
ชย ชย พนราชวิวิธ	รุดหโอสสิศุตปุปลุปลถวณลล
ชย ชย วิปุลหิมวนต์	สีทวาชคณชกพยุคณโกกทียี
ชย ชย วิลี สคยทิ	สยปลา อุดณณานาภิวิฉิกสรพ
ชย ชย รศุคเมสรุม	สิกสทวนุญตปุวานิชุททินกร
ชย ชย ชกคจาจามร	ชมพุกพานรยี่จุกรุงคคณา
ชย ชย ควจุลชญา	สุกรมทีสาวีฟารญุคคณิ
ชย ชย กิณนรกินนริ	ชย ชย กววิกมายราชทิติชา
ชย ชย สคฺวาอปาทา	ชย ชย สคฺวาทีปาทปาณกชชตา
ชย ชย สคฺวาจตฺปปาทา	พหุปลาทิกา สิทฺธิเตโชชิต
ชย ชย อสฺสทรววิธ	มณิกกขชชิตมทิตุชียกษวิชย
ชย ชย จนทวารวิหย	อสฺสศรมโนเมยยกณฐุสฺสวราชมุนินุ
ชย ชย อสฺสศรคณสิน	อฺวาหนรินุทพลาทกวิสร
ชย ชย คชพลนิกร	คณรพุกวิรวนลิสฺสทินุทคณา
ชย ชย วรรษคคชา	ชย ชย ตามุพา คเชศฺวราชิปติ
ชย ชย โยทาทกริ	คทฺทนุตทสฺสทินุทราชพลา
ชย ชย อฺุโปสถมทา	อฺุโปสถวาวรณา นาคราชวิชย
ชย ชย คชวิสรโ	ราชคคิริเมยยชลากรินุทกฺุลา
ชย ชย สฟุพสคฺวคณา	ชย ชย ราชชา มหาสम्मคราชชวรา
ชย ชย จกรพทฺุคิราชา	ชย ชย มหาสฺสทฺุสฺสณราชญฺุपाल

ชย ชย	ราชฉนวนวิสาล	สดทกรวาทสหัสสชญา
ชย ชย	ศุรินธรมมา	โสกราชวรา พุทธภกคินุปรัติ
ชย ชย	ทฤษฏีคามินทรปติ	ชิตทมิฬเสนิตุบุปพุทธรูปา
ชย ชย	ศิวามเทวา	ชิตราพณา กุมภกณฐฎาตา
ชย ชย	วิปรคณวิฑูยา	ธรรตวรตาปสสิทธิฤดี
ชย ชย	คณอพคณอพิ	ทานพมเหลสีทธิไพฑูยาจารย
ชย ชย	ยกษรากษสมาร	มฤตยุกถิกาลสพภูตปีสา
ชย ชย	สพพิวิสนาส	อาวุฉวิสสาสตุวาทิมทว
ชย ชย	สพพภณฐากษตร	ชย ชย นพรคนสศุครคนนิกร
ชย ชย	จกกรตณวิสร	ชย ชย อมพพรตณวชรูสลิธวรา
ชย ชย	อชुकิกถยา	ชย ชย ปาวคคิอชुकิหุคปถวิ
ชย ชย	สพพสครุไพรี	ชย ชย วาตรีทิวาจตุสนธยา
ชย ชย	มนุสส์สพพา	ภุมภูจเทวา พฤกษเทพพิยุล
ชย ชย	วนเทพพอสุล	คิริเทพพอตุลนพเทพพิวิธิ
ชย ชย	วรจนุทราทิตย	จตุโลกมทิตุธิทลโลกปลา
ชย ชย	เทพพอินทวรา	ชิตไฟจิตราสรพลกัตา
ชย ชย	เทพพทาวคัส	ชย ชย ยามาธิราชเทพพคัสติ
ชย ชย	นิมมานรติ	ธิปติสรัสสิทธิสิริเทชวิพทช
ชย ชย	ปรนิมิตตวสวคติ	สุรามรณพคตสวรคคามา
ชย ชย	พรมุขปาริสชชา	พรมุขปโรหิตา มหาพรมุข

ชย ชย ปริศคาภา	อชฺชปมาณากานุอรุณสุสุรา
ชย ชย ปริศคสุภา	อชฺชปมาณสุภา พรหมสุภกนิหยา
ชย ชย พรหมเวหพพลา	อสนนนิสคตคา อวิหา อตยปฺปา
ชย ชย พรหมสุทสุสา	สุทสุตี อกนิญฐา พรหมโลกภูมิ
ชย ชย อรุเปกรูปี	อรุปาธิปติ อากาสานญา
ชย ชย วิณฺญาณญา	อากินฺญาณญาตเนวสนฺญา
ชย ชย โสคาสกิทา	คามินอกคามินอรหตฺตมมา
ชย ชย อญฺฐมคฺคผลา	ปทโมกฺขมทานิพพานเอกี
ชย ชย พุกฺเขกรูปี	อภิปุทฺทมุนี สิริสิทฺธิเตชา
ชย ชย ปุจฺเจกพุกฺกา	ชย ชย มหาอริยคฺคยคฺคตา
ชย ชย อลลิตฺติมา	สุราพทชฺชีฆาสพอริยชนา
ชย ชย นิชฺชลพุกฺกา	ชย ชย ธมฺมา นพโลกุตฺตร
ชย ชย ปริยตฺติปวร	ปฺรฎฺฐิปตฺติวิสรปฺรติเวณฺสว
ชย ชย สุทฺวารงปวรฐาน	อภินมฺมวิสาตวิสุทฺธิวิชย
ชย ชย ปิฎฺฎกนฺไตร	อญฺฐพิทยาชยไตรพิทยาตร
ชย ชย สัมมุลนิกร	ปฺรฎฺฐิปตฺติปวรอชฺชปฺรฎฺฐิปตฺตินิรา
ชย ชย ทานาทีเตชา	ชย ชย สิลาวิสฺสุทฺธิอพฺพุตเตช
ชย ชย ภาวนาวิเสส	ชย ชย ปารมิเชฏฺฐสพฺพอปริมาณ
ชย ชย ปฺรตฺติสมฺภิทาณฺยาน	ปณฺจพิมฺตฺติสารณพพิธาธิณฺญา

ชย ชย สกฺขวิสุทธา	อฏฺฐวิธสมาปคฺติญฺญาณวิศาล
ชย ชย นวปฺพวิหาร	ทสพิณพลญฺญาณวิสุตฺติเรก
ชย ชย เอกาทสเมตฺ	ทานิสํเสกฺวาชญฺญิกฺวา
ชย ชย ทวาทสพีธา	ธมฺมจกฺกวคฺนา มหาปตฺตา ปวริ
ชย ชย เตรสฺสคฺตงฺ	คานฺถาวํ สุตฺตกรฺวํ ปวฺวา
ชย ชย พุทฺธสฺส พุทฺธญา	ณานฺถาวา มหาวิเสสฺวิศาล
ชย ชย สพฺพสาสนฺพาร	เคโชนฺสทวารสฺสวคฺโลกการ
ชย ชย วิษฺณุสาสนฺปวฺร	เคโชนฺสกรสฺสวคฺโลกสํหาร
ชย ชย พรหมฺสาสนฺวิศาล	พฺรพฺรหมฺณาจารย์สฺสเสนฺนหฺลภกฺคินฺนยฺติ
๑ เอเตน ชยสจฺเจน	โหตุ เต ชยมฺงคฺลํ
เอเตน จนฺทภาณฺเตเชน	ชยโสศฺถึ ภาวนฺตุ เต
มาตุยา ภคฺคิตฺเตเชน	ชยโสศฺถึ ภาวนฺตุ เต
ปิตৃคารวเตเชน	ชยโสศฺถึ ภาวนฺตุ เต
อาจริยาทรเตเชน	โสศฺถึ เต โหณฺตุ สพฺพทา
อุปชฺฌายาทรเตเชน	โหตุ เต สพฺพมฺงคฺลํ
ฉาตีกาทรเตเชน	ชยโสศฺถึ ภาวนฺตุ เต
สหยาทรเตเชน	ชยโสศฺถึ ภาวนฺตุ เต
เอเตน จกฺกวคฺคิตฺเตเชน	ชยปฺตวิโสศฺถึนา
เอเตน สิทธิเตเชน	ชยโสศฺถึ ภาวนฺตุ เต
เอเตน สกฺกเตเชน	โหตุ เต ชยมฺงคฺลํ

เอเตน พลเตเชน	ชยโสตุถิ	ภวนตุ เต
เอเตน สกุกเตเชน	โหตุ เต	โสตุถิมงฺคลั
เอเตน พรหมเตเชน	โหตุ เต	ชยมงฺคลั
เอเตน ทริเตเชน	โหตุ เต	โสตุถิมงฺคลั
เอเตน หรเตเชน	ชยโสตุถิ	ภวนตุ เต
เอเตน ทานเตเชน	โหตุ เต	ชยมงฺคลั
เอเตน สีสเตเชน	โหตุ เต	โสตุถิมงฺคลั
เอเตน ภาวนาเตเชน	ชยโสตุถิ	ภวนตุ เต
เอเตน ปญญาเตเชน	โหตุ เต	โสตุถิมงฺคลั
เอเตน พุทธิเตเชน	โหตุ เต	ชยมงฺคลั
เอเตน รมมเตเชน	โหตุ เต	โสตุถิมงฺคลั
เอเตน สัมเตเชน	ชยโสตุถิ	ภวนตุ เต
๑ พุทธิ รมมณฺจ สัมณฺจ	นควา ยั	ปญญาบาลิ
สิทธิ ทนตฺสฺส เตเชน	โหตุ เต	สิทธิมงฺคลั

มหาชยสมุมตํ นิฏฐิตํ ฯ

๑ มหาไชยนั้นเมื่อสมเด็จพระพุทธเจ้าศรีสทศนาให้สรรพสัตว์ทั้งปวงนี้ ให้
 "ไชยชำนะแก่หมู่มารทั้งปวงก็บังลงแต่เพียงนี้"

ที่นั่งเกล้าแห่งพระอุณห์สวีย์ชยต่อไปแล้ว ตามแต่ท่านจะโปรด

อุณห์สวีย์ชย

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส	
๑ วนทีคฺวา สิริสา พุทฺธิ	สสฺสทุมมคณฺฑคฺคํ
อุณฺห์สวีย์ชยํ นาม	สศฺคานํ อายวฺทคฺคณฺ
วทฺษามิ ปวริ คณฺถํ	สมฺพุทฺธเชเนว เทสิคํ
๑ เอกสมฺมํ สมเช นานิ	ทาวคฺสิเส สุวาลเย
ปาริฉคฺตคฺกมฺลคฺคิ	ปณฺฑิตฺกมฺพลนามเก
วิหริคฺวา ปเทเสสิ	อภิธมฺมกถํ วริ
สคฺคตฺตปฺปรณํ นาม	ฉมฺมสงฺกคฺคิอาทิกํ
สิริมายาปมฺุขานํ	เทวานํ หิตสมฺปตํ
๑ เทวปฺคฺโต ตทา เอโก	นามเนน สุปฺคิฏฺฐิโต
ทาวคฺสิเส นิพฺพุทฺโต โส	เทเวหิ ปริวาริโต
ทิพฺพสุคฺโข อนฺโถติ	วิมานे กนเกยฺยํ ๑
อชานิตฺวา ตทา เทโว	ปรีกฺขิตฺตณฺฑคฺคณฺ
๑ เทวปฺคฺโต ตทา เอโก	อภาสจาวรินามโก
ปรีกฺขิตฺตณฺฑคฺคํ ตสฺส	ฉตฺวา วจนมพฺรวิ
มาริสฺส สคฺคคฺคเม ทิเน	เทวโลกา อิตฺโต จโต
อวิจฺฉินฺนเรยฺยชฺาโต	อนฺโถสิ ทคฺคํ พหุ

จิตฺวา ตโต ฐานา
กงฺโข คิซฺโณ กุมฺโม เจว
ชจฺจฺนุโธ พธิโร จายี
พหุทฺถุชฺชํ อุนฺโกลี
ชิตฺติ วทฺวาน โส เทโว

- ๐ วณฺํ ทสฺส สุตฺวาน
อติทฺถุโข มหาโสโก
เอวฺวโป อุตฺททโว
กํ เมว สรณํ โหติ
อตุตฺตโน นิमितฺตํ ทิสฺวา
ทิพฺพปฺปฺลา มิลายนฺติ
อาสนา อปฺปี อณฺฺหนฺติ
- ๐ ปณฺจ ปุพฺพนิมิตฺตานิ
ทิพฺพปฺปฺลา มิลายนฺติ
กจฺจโต เสทา มุณฺจฺนฺติ
กาโย ทฺพพฺพณฺฺณโก โหติ
- ๐ วิมานา โสตุตฺตริทฺวาน
วณฺทิตฺวา สจฺจทฺรํ สกฺกํ
เทวราชา ตฺวํ เสฏฺฐโฐ
อิโตรํ สตุตฺตมฺ ทิเน

อุปฺปนฺโน ชาตีสตฺตสฺ
สุนฺโข สุกฺโรวีรียํ จ
สตฺตคตฺตีสฺ ชายสี
เอเกกายยํ ชาตียา
อนฺฺตรธาปํ ทาวเท
กมฺมียํททโยว โส
จินฺเตสฺสิ ททเย ชิตฺติ
ภวิสฺสฺสฺสฺติ อิวฺว เม
กํ เม ทาณํ ปฺรายนํ
สํกิลิสฺสฺสฺนฺติ วตฺตกา
เสทา มุณฺจฺนฺติ กจฺจโต
สรีรํ ทวณฺฺณํ ตทา
เทวานํ จุติธมฺมตา
สํกิลิสฺสฺสฺนฺติ วตฺตกา
อปฺปี อณฺฺหนฺติ อาสนา
นิमितฺตานิ ภวิสฺสฺสเร
สภฺกสฺสฺส สฺนฺตีกํ คโต
วณฺํ เอตทพฺพริ
ทาณํ เม ปตฺติสรณํ
จฺโต อิตฺโต ภวามิหํ

อวิจิเนรเย ชาโต
 พหุสฺสสทฺสฺสานิ
 นิรบโศ ตโต ๆโต
 กงฺโข คิซฺโฆ กุมฺโม เจว
 ชชฺชนฺโธ พธิโร เจว
 พหุทฺทกฺขิ อนุโภมิ
 นตฺถิ เม สรณฺ ทเว
 ทเว เทวคณา เสฏฺฐ
 ทฺวํ หิ เสฏฺฐโฐ โลกสฺมี
 ติโลกเณ มงฺคลํ เสฏฺฐโฐ
 ๐ ตสฺส ทํ วณฺํ สุตฺวา
 นาหํ เสฏฺฐโฐ ติโลกสฺมี
 โลกเณ น มงฺคลํ เสฏฺฐโฐ
 โลกนาถํ ชฺรฺเปตฺวาน
 สพฺพการุณฺโณ นาโถ
 อนาถสฺส สทา นาโถ
 เทวานนฺจ หิตตฺถาย
 อภิมฺมํ ปวตฺเตนฺโต
 โส ๆ เสฏฺฐโฐ ติโลกสฺมี
 ติโลกเณ มงฺคลํ เสฏฺฐโฐ

ทกฺขิ อนุภวามิหิ
 จิรํ ทกฺเขน ฉายสิํ
 ชาโตมฺหิ สทฺทชาคิสุ
 สุนฺโข สฺฐวโรยิ ๆ
 ชาโต สทฺทสฺ มาณฺเส
 เอเกกายยิ ชาคิยา
 นตฺถิ ทาณฺํ ปวายนํ
 เทวราช สฺซสมฺปติ
 ทฺวํ หิ เทโว มหิทธิโก
 โลกปายํ ปวาทโณ
 เทวราชา ตทพฺรวิ
 นาหํ เทโว มหิทธิโก
 โลกปายํ ปวาทโณ
 นาณณํ ปสฺสามิ มงฺคลํ
 สพฺพโลกหิเตสิโน
 โส เม นาโถ อนุตฺตโร
 เทสยนฺโต นราสโภ
 โส เม นาโถ อนุตฺตโร
 โส ๆ เทโว มหิทธิโก
 โลกปายํ ปวาทโณ

- ๑ สกุกสุส วณํ สุกฺวา
คเหตฺวา ที่ปฐฺปานี
นราสโร จูโต เยน
ที่ปฐฺปานี ปุเชตฺวา
- ๒ ตทา เทวานมินโท คํ
เฮโส สคฺคทิวสมฺหิ
คคฺคิสุ สคฺคตฺสุ ชาโต
กั ปาบั ปกคํ ปุพฺเพ
- ๓ สกุกสุส วณํ สุกฺวา
ตสุส ปณฺหิ ปพฺยาภาสิ
ปุพฺเพ สกุก กิเวโส ๑
กคํ ปาณาคิปาตมฺยิ
เตน กมฺมวิปาเกน
- ๔ โส ชาโต ปุณ กุมฺโมยิ
- ๕ ปุพฺเพ โส สกุก มาณฺเส
เตน กมฺมวิปาเกน
- ๖ สุกโร ปุณ โส ชาโต
- ๗ โส หิ ปุพฺเพ มนฺตุโสยิ
สมณานํ ยทา ทิสฺวา
วทฺวา อนาทริ วาจํ
ตสุมา เตนายิ กมฺเมน

โส ๑ เทโว สสาทโร
สกุกเนน คชฺชติ ตทา
เตน คนฺทฺวาน สาทริ
วณฺทิตฺวาว นิสิตฺติ
คาถาย อชฺชณภาสิ โส
เทโว ภาเนต อิตฺโต จูโต
ปตฺนฺโต นินฺยํ ภูสิ
สคฺคตคคฺคิสุ ชายเต
สมฺพุทฺโธ ทิปทฺตฺตโม
เตน ปาบั กตมฺยิ ๑
ชาโต เนสาทเชฏฺฐโก
อภินฺหํ อกริ ตทา
กจฺจโช กิซฺโฆยิ ชายเต
กั ปาบั ปกคํ สียา
ปกฺขิอณฺฑํ วิโยชิตํ
ตสุมา กุมฺโม ภาวิสฺสติ
กั ปาบั ปกคํ ปุเร
อทุโร ชาโต มหฺทฺธโน
ยาจกานํ อกโกสฺติ
ทานํ น เทติ โส ตทา
โส ชาโต สุกโร ภาเว

- ๑) สุนไช ปน ไส ชาโต
- ๑) ชาโต สกุก มนุสเสสุ
สมณเ พุราหฺมณเ จายี
พุกุณฺมมฺสฺส สํฆสฺส
คฺสูมาบี เตน กมฺเมเน
- ๑) ภาเนเต ไส พธิโร ชาโต
เอโส ทพิทเทว กุเลบี ชาโต
อณฺเว นนุสฺสาบี คทา ปสนฺนา
เอโส ทพิทฺโท ปวิสุมบี สุานํ
สุณฺาติ ฐมฺมํ วิย โน สุณฺาติ
ทาเปติ ฐมฺมํ นีรตฺถกมฺบี
- ๑) ชจฺจนฺโร ปน ไส ชาโต
ภาเนเต ปุจฺฉามิ ทํ คฺยหํ
- ๑) เทวินฺท เอโส น กโรติ ปุณฺญํ
ทิสฺวาบี ไส พุราหฺมณฺขาจกานํ
เคทํ ปวิฏฺฐโรูปี นิสฺสีทิ ฉนฺเน
- ๑) คทา สกโกบี เทวินฺโท
เทวปฺตฺตานุกมฺปาย
เกณ ทํ ปาลติ ภาเนเต
อฺปชฺชติ จ ทํ อายํ
- ๑) สตฺถา อนฺตฺตโร โลเก

- ปุพฺเพ กมฺมบี กิ กตํ
ครหิตฺวา อคารโว
ทฺวาจํ ภาสยี คทา
อชานิตฺวา कुณํ คทา
สุนไช ไส ภวิสฺสติ
ปุพฺเพ ปายีบี กิ กตํ
มนุสฺสโลเกบี อปุณฺณภาโว
สฺสณฺติ ฐมฺมํ สุกคฺตฺสฺส วาจํ
คทา นิสฺสินฺโยบี จ เอกมฺนฺต
สมฺมปฺปฺลาปฺมบี กเถติ วาจํ
เตเนว ไส พธิรชาติโกว
ปุพฺเพ ปายีบี กิ กตํ
ทํ เม อกฺขาหิ ปุจฺฉิตฺโต
ปุพฺเพว ชาโตบี มนุสฺสโลเก
น ปสฺสเต ไส วิย ตฺถทฺธิญฺโต
ชจฺจนฺชาโตบี จ ไส มนุสฺเส
สมฺพทฺฐมฺบี จ ยาจิโต
เทเสตุ ฐมฺมมฺคฺตฺมํ
เกณ ไส อธิ ทิสฺสุจฺติ
กิ ภาเนเตตฺสึจโรกตี
สมฺพทฺฐโร ทิปทฺคฺตโม

สกุกสุส วณํ สุกฺวา
 อตุถิ อุนฺหิสฺวิชโย
 สพฺพสฺสคฺคหิตฺตฺตฺตฺต
 ปวิวชฺโซ ราชทณฺเฑ
 พุยกฺเข นาคเ วิเส ภูเต
 สพฺพสฺมา มรณฺมา มฺตฺโต
 คสฺเสว อานฺภาเวน
 สฺทฺธสฺสํ สฺมาทานํ
 คสฺเสว อานฺภาเวน
 ลิกฺขิตํ จินฺติตํ ปุชฺชํ
 ปเรสํ เทสํ สุกฺวา

- ๑ สกุกฺวา พุทฺธวณํ
 หิตํ เทวมนฺสฺสานํ
 นสฺสฺนคฺคปทฺทวา สพฺเพ
 สกุกฺวา ฆมฺมวคณํ
 ปริลาหุปฺสมนํ
 นสฺสฺนคฺคปทฺทวา สพฺเพ
 สกุกฺวา สํฆวคณํ
 อาหุเนยฺยํ ปาหุเนยฺยํ
 นสฺสฺนคฺคปทฺทวา สพฺเพ

คาถาโย อชฺฌณฺภาสฺติ
 ฆมฺโม โลเก อนฺคฺตฺโต
 ตํ ตวํ คณฺหาหิ เทเวเต
 อมนฺสฺสคฺคิปาวเก
 อกาลมฺวณฺเนน วา
 ชฺชฺเชตฺวา กาลมฺวาริตํ
 โทคฺ เตโว สฺชํ สฺทา
 ฆมฺมํ สฺจฺจิตํ จเร
 โทคฺ เตโว สฺชํ สฺทา
 ฆารณํ วาณํ คุรํ
 คสฺส อายุ ปวชฺชคฺคิ
 โอสถํ อุตฺตมํ วรํ
 พุทฺธเตเชน สฺสคฺคินา
 ทฺกฺขา วุปฺสเมนฺคฺ เต
 โอสถํ อุตฺตมํ วรํ
 ฆมฺมเตเชน สฺสคฺคินา
 ภายา วุปฺสเมนฺคฺ เต
 โอสถํ อุตฺตมํ วรํ
 สํฆเตเชน สฺสคฺคินา
 โวคา วุปฺสเมนฺคฺ เต

- ๑ เกสซุขั เทวมนุสสุสานั
อมพิลั ลวณณเว
เอกทวิติทินั วาขั
ยาว ทุกุขา น สเมนติ
ชีวทานั ททนตสุส
ชีวทานานภาเวน
ชีวทานานั ททวาน
สรวั ทุกขั นาสติ
คัสมา กเรยบ กลยาณั
ปุณณานิ ปรโลกสมั
- ๑ อิมินา ชิวทาเนน
ทิมายุกา สทา โहनตุ
ชีวทานั ททนตสุส
ทิมายุกา สทา โहनตุ
โย โส ททาทิ สกทจัน
นนานาทานวรั ททวา
เอวั มหิตุธิยา เฮสา
คัสมา อีรา ปัสสนติ
- ๑ สุโข วิษาโก ปุณณานัน
ชิปปณจ ปรโยसानเ
โย ภาชนสทสุสานิ

กฏักั ทิตุติกั รัต
สพพพยาธิ วินสุสทิ
ปณจสคตทินั ทดา
ชีวทานั กโรนตุ เต
อายุ วณโณ สขั พล
โหตุ เทโว สขั สทา
โอสถั อุตตมัม วรั
เกสซุขั ทานมุตตมัม
นิจุขั สมุปรายนั
ปติฏจา สพพปาณินั
คุมหากั กิ ภวิสสุติ
สขิตา โहनตุ สัพพทา
อายุ วณโณ สขั พล
สิลวเนตสุ ทาทิสุ
ชีวทานั มหปุณลั
ชีวทานั มหปุณลั
ยทิตั ปุณณสมุปทา
ปณชิตา กคปุณณต
อภิปยาโย สมัชฌติ
นิพพานั สมตคจตุติ
ปุรานิ วรโกชนั

ทเทโย สปริมาณานี
พุทฺธปฺยาโท สารีปฺโต
ปตฺตปฺรานุภาเวน
๑ สกโก อมฺมมีย์ สุตฺวาน
สุปฺตฺวิจิตฺเทวียี
อนนณฺณณฺจ หิรณฺณ
อตฺตนาบี तुลํ กตฺวา
มหาทานํ อทาสี โส

๑ โส เทว พุทฺธนฺตเว กปฺเป
พุทฺธอมฺมสฺส สัมมสฺส
เกสชฺชสฺสิตทานสฺส
สพฺเพ ุปฺททฺวา ตสฺส
๑ สกโก เทวานมินฺโทยี
สมฺพุทฺธมฺมีย์ จ อาปฺนฺน
เทสฺนาปริโยสาเน
โสตาปคฺคิณฺลาทินิ

๑ อิติ อุนฺหิสฺวิชยสมฺมตฺติ นินฺนุจิตฺติ ๑

๑ อิติ ทิพฺพมนฺตํ จ มหาชยฺนามํ ตถา
อตฺถิ อุนฺหิสฺวิชยา มหาปณฺณวา สทา โหนฺตฺติ ๑

๑ พระอุนฺหิสฺวิไชยนี้ เมื่อพระพทฺธเจ้าเทศนาในคราวตั้งฆา ไปรค
สุปฺตฺวิจิตฺเทวตา ยังอยู่เจ้ทวินจะตาย ... ใ้ฟังพระธรรมเทศนาอายุนี้ยืนขึ้นไปแล้ว
ทวาทเทากำหนดอายุแล ๑

เอกปฺตฺตมฺมีย์ นาลเ
เย จณฺเณ อคฺคสฺวาภา
มาตาบีตา ปมฺมุจฺเว
สทฺธิ เตน สสฺสาทวี
ปสนฺโน พุทฺธสฺสเน
วตฺถาทิกํ อลงฺการี
พุทฺธาทิกํ คณฺสํ
วทฺธมโก ตสฺส อายุ ๑
ปฺน อายุมฺมีย์ สพฺพเท
อานุภาเวน เตน จ
อานุภาเวน เตน จ
วินสฺสนฺติ อเสสโต
สทฺธิ เทวปฺตฺเตน จ
สกฺกฺจฺจันํ คโต ตทา
สาคฺคิกา อมฺมเทสฺนา
ปายณฺิสฺ พทฺ ชนาคิ ๑

๑) ทิ้งจะสำแดงสว่างต่อไปเล่าข้างนำ ตามแต่ท่านจะเมตตาไปรศ

มหาสารวิ

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

- ๑) สารวิ คุณุญจ วิชฺชา จ พลํ เตะญจ วัริยํ
- สิทฺธิกมฺมมฺมสฺสจํ นิพฺพานํ โมกฺขคฺยุทฺทกํ
- ทานํ สีลญฺจ ปญฺญาจ นิกฺขยฺปญฺญํ ภาคฺยํ ตบํ
- ยสํ สุขํ สีวิ รมํ จตุวิสฺตี เทสฺนา

๑) อินฺทสารวิ เทวสารวิ พุรฺหมสารวิ มหาพุรฺหมสารวิ อธิสารวิ มหาอธิสารวิ
 มุนิสารวิ มหามุนิสารวิ สบฺปรุสฺสสารวิ มหาสบฺปรุสฺสสารวิ จกฺกวตฺติสารวิ มหาจกฺกวตฺติสารวิ
 โภจิสารวิ ปฺจฺเจกโภจิสารวิ อรหฺนตฺตสารวิ สพฺพสิทฺธิวิชฺชาธรรมาณํ สารวิ สพฺพโลกาจริยานํ
 สารวิ เอเตน สาเวเน เอเตน สจฺจวเนเน วา มยฺหํ สุวคฺคฺติ โทศุ สุวาทาย ฯ
 นโม พุทฺธสฺส นโม รมฺมสฺส นโม สัมมสฺส เสยฺยถิถิ ทุลฺลลฺลล สุวาทาย

๑) อินฺทคฺคฺณํ เทวคฺคฺณํ พุรฺหมคฺคฺณํ มหาพุรฺหมคฺคฺณํ อธิคฺคฺณํ มหาอธิคฺคฺณํ
 มุนิคฺคฺณํ มหามุนิคฺคฺณํ สบฺปรุสฺสคฺคฺณํ มหาสบฺปรุสฺสคฺคฺณํ จกฺกวตฺติคฺคฺณํ มหาจกฺกวตฺติคฺคฺณํ
 โภจิคฺคฺณํ ปฺจฺเจกโภจิคฺคฺณํ อรหฺนตฺตคฺคฺณํ สพฺพสิทฺธิวิชฺชาธรรมาณํ คฺคฺณํ สพฺพโลกาจริยานํ
 คฺคฺณํ เอเตน คฺคฺณเน เอเตน สจฺจวเนเน วา มยฺหํ สุวคฺคฺติ โทศุ สุวาทาย ฯ
 นโม พุทฺธสฺส นโม รมฺมสฺส นโม สัมมสฺส เสยฺยถิถิ ทุลฺลลฺลล สุวาทาย

๑) อินฺทวิชฺชํ เทววิชฺชํ พุรฺหมวิชฺชํ มหาพุรฺหมวิชฺชํ อธิวิชฺชํ มหาอธิวิชฺชํ
 มุนิวิชฺชํ มหามุนิวิชฺชํ สบฺปรุสฺสวิชฺชํ มหาสบฺปรุสฺสวิชฺชํ จกฺกวตฺติวิชฺชํ มหา—
 จกฺกวตฺติวิชฺชํ โภจิวิชฺชํ ปฺจฺเจกโภจิวิชฺชํ อรหฺนตฺตวิชฺชํ สพฺพสิทฺธิวิชฺชาธรรมาณํ วิชฺชํ

สัพพะโลกาจริยานํ วิชฺฐํ เอเตน วิชฺเชน เอเตน สจฺจวเนน วา มยฺหํ สุวตฺถิ
โหตุ สุวาทาย ฯ นโม พุทฺธสฺส นโม รมฺมสฺส นโม สัมมสฺส เสยฺยถิํ
หุลฺลหุลฺล สุวาทาย

๑ อินฺทพลํ เทวพลํ พุรฺหมพลํ มหาพุรฺหมพลํ อีสิพลํ มหาอิสิพลํ มุนิพลํ
มหามุนิพลํ สบฺบปฺริสฺสพลํ มหาสบฺบปฺริสฺสพลํ จกฺกวตฺติพลํ มหาจกฺกวตฺติพลํ โภธิพลํ
ปจฺเจกโภธิพลํ อรฺหนตฺพลํ สัพฺพสัทฺธิวิชฺฐาชาธฺรณํ พลํ สัพฺพโลกาจริยานํ พลํ
เอเตน พเลน เอเตน สจฺจวเนน วา มยฺหํ สุวตฺถิ โหตุ สุวาทาย ฯ
นโม พุทฺธสฺส นโม รมฺมสฺส นโม สัมมสฺส เสยฺยถิํ หุลฺลหุลฺล สุวาทาย ฯ

๑ อินฺทเคโช เทวเคโช พุรฺหมเคโช มหาพุรฺหมเคโช อีสิเคโช มหาอิสิเคโช
มุนิเคโช มหามุนิเคโช สบฺบปฺริสฺสเคโช มหาสบฺบปฺริสฺสเคโช จกฺกวตฺติเคโช
มหาจกฺกวตฺติเคโช โภธิเคโช ปจฺเจกโภธิเคโช สัพฺพสัทฺธิวิชฺฐาชาธฺรณํ เคโช
สัพฺพโลกาจริยานํ เคโช เอเตน เคเชน เอเตน สจฺจวเนน วา สุวตฺถิ โหตุ
สุวาทาย ฯ นโม พุทฺธสฺส นโม รมฺมสฺส นโม สัมมสฺส เสยฺยถิํ หุลฺลหุลฺล
สุวาทาย ฯ

๑ อินฺทวิริยํ เทววิริยํ พุรฺหมวิริยํ มหาพุรฺหมวิริยํ อีสิวิริยํ มหาอิสิวิริยํ
มุนิวิริยํ มหามุนิวิริยํ สบฺบปฺริสฺสวิริยํ มหาสบฺบปฺริสฺสวิริยํ จกฺกวตฺติวิริยํ
มหาจกฺกวตฺติวิริยํ โภธิวิริยํ ปจฺเจกโภธิวิริยํ อรฺหนตฺวิริยํ สัพฺพสัทฺธิวิชฺฐาชาธฺรณํ
วิริยํ สัพฺพโลกาจริยานํ วิริยํ เอเตน วิริเยน เอเตน สจฺจวเนน วา สุวตฺถิ
โหตุ สุวาทาย ฯ นโม พุทฺธสฺส นโม รมฺมสฺส นโม สัมมสฺส เสยฺยถิํ
หุลฺลหุลฺล สุวาทาย ฯ

๑ อินทสิทธิ์ เทวสิทธิ์ พรหมสิทธิ์ มหาพรหมสิทธิ์ อีสิทธิ์ มหาอีสิทธิ์
 มุนีสิทธิ์ มหามุนีสิทธิ์ สยปรุสิทธิ์ มหาสยปรุสิทธิ์ จกกวคตสิทธิ์
 มหาจกกวคตสิทธิ์ โภธิสิทธิ์ ปจเจกโภธิสิทธิ์ อรหนตสิทธิ์ สัพพสิทธิ์วิชฺชาอรานัน
 สิทธิ์ สัพพโลกาจริยานัน สิทธิ์ เอเตน สิทธิยา เอเตน สจฺจวเนน วา สุวคฺติ โทค
 สุวหาย ฯ นโม พุทฺธสฺส นโม อมฺมสฺส นโม สัมมสฺส เสยฺยถิํ ทุลฺลหฺล
 สุวหาย

๑ อินทกมฺมํ เทวกมฺมํ พรหมกมฺมํ มหาพรหมกมฺมํ อีสิกกมฺมํ
 มหาอีสิกกมฺมํ มุนิกมฺมํ มหามุนิกมฺมํ สยปรุสกมฺมํ มหาสยปรุสกมฺมํ จกกวคต-
 กมฺมํ มหาจกกวคตีกมฺมํ โภธิกมฺมํ ปจเจกโภธิกมฺมํ อรหนตกมฺมํ สัพพสิทธิ์-
 วิชฺชาอรานัน กมฺมํ สัพพโลกาจริยานัน กมฺมํ เอเตน กมฺเมน เอเตน สจฺจวเนน
 วา มยฺหิํ สุวคฺติ โทค สุวหาย ฯ นโม พุทฺธสฺส นโม อมฺมสฺส นโม สัมมสฺส
 เสยฺยถิํ ทุลฺลหฺลสุวหาย

๑ อินทธมฺมํ เทวธมฺมํ พรหมธมฺมํ มหาพรหมธมฺมํ อีสิธมฺมํ มหาอีสิธมฺมํ
 มุนีธมฺมํ มหามุนีธมฺมํ สยปรุสธมฺมํ มหาสยปรุสธมฺมํ จกกวคตธมฺมํ
 มหาจกกวคตธมฺมํ โภธิธมฺมํ ปจเจกโภธิธมฺมํ อรหนตธมฺมํ สัพพสิทธิ์วิชฺชาอรานัน
 ธมฺมํ สัพพโลกาจริยานัน ธมฺมํ เอเตน ธมฺเมน เอเตน สจฺจวเนน วา มยฺหิํ
 สุวคฺติ โทค สุวหาย ฯ นโม พุทฺธสฺส นโม อมฺมสฺส นโม สัมมสฺส
 เสยฺยถิํ ทุลฺลหฺลสุวหาย

๑ อินทสฺสฺสํ เทวสฺสฺสํ พรหมสฺสฺสํ มหาพรหมสฺสฺสํ อีสิสฺสฺสํ มหาอีสิสฺสฺสํ
 มุนีสฺสฺสํ มหามุนีสฺสฺสํ สยปรุสสฺสํ มหาสยปรุสสฺสํ จกกวคตสฺสํ มหาจกกวคตสฺสํ

โพธิสัตว์ ปุ่เจกโพธิสัตว์ อรหนตสัตว์ สัพพสิทฺธิวิชฺชาธรรานํ สจฺจํ สพฺพโลกาจริยานํ
สจฺจํ เอเตน สจฺจเณ มยฺหํ สุตฺตํ โทศุ สุวาทาย ฯ นโม พุทฺธสฺส นโม
ธมฺมสฺส นโม สัมมสฺส เสยฺยถิํ ทุลฺลุลฺล สุวาทาย

๑ อินฺทนิพฺพานํ เทวนิพฺพานํ พุทฺหมนิพฺพานํ มหาพุทฺหมนิพฺพานํ อีสินีพฺพานํ
มหาอีสินีพฺพานํ มุนิพฺพานํ มหามุนิพฺพานํ สบฺบปุริสนิพฺพานํ มหาสบฺบปุริสนิพฺพานํ
จกฺกวัตฺตนิพฺพานํ มหาจกฺกวัตฺตนิพฺพานํ โฟธินิพฺพานํ ปุ่เจกโพธินิพฺพานํ
อรหนตนิพฺพานํ สัพพสิทฺธิวิชฺชาธรรานํ นิพฺพานํ สพฺพโลกาจริยานํ นิพฺพานํ
เอเตน นิพฺพานेณ เอเตน สจฺจเณน วา มยฺหํ สุตฺตํ โทศุ สุวาทาย ฯ นโม
พุทฺธสฺส นโม ธมฺมสฺส นโม สัมมสฺส เสยฺยถิํ ทุลฺลุลฺล สุวาทาย

๑ อินฺทโมกฺข์ เทวโมกฺข์ พุทฺหมโมกฺข์ มหาพุทฺหมโมกฺข์ อีสิโมกฺข์
มหาอีสิโมกฺข์ มุนิโมกฺข์ มหามุนิโมกฺข์ สบฺบปุริสโมกฺข์ มหาสบฺบปุริสโมกฺข์
จกฺกวัตฺตโมกฺข์ มหาจกฺกวัตฺตโมกฺข์ พุทฺธโมกฺข์ ปุ่เจกโพธิโมกฺข์ อรหนตโมกฺข์
สัพพสิทฺธิวิชฺชาธรรานํ โมกฺข์ สพฺพโลกาจริยานํ โมกฺข์ เอเตน โมกฺเชน
เอเตน สจฺจเณน วา มยฺหํ สุตฺตํ โทศุ สุวาทาย ฯ นโม พุทฺธสฺส นโม
ธมฺมสฺส นโม สัมมสฺส เสยฺยถิํ ทุลฺลุลฺล สุวาทาย ฯ

๑ อินฺทคฺคฺยหํ เทวคฺคฺยหํ พุทฺหมคฺคฺยหํ มหาพุทฺหมคฺคฺยหํ อีสิคฺคฺยหํ
มหาอีสิคฺคฺยหํ มุนิคฺคฺยหํ มหามุนิคฺคฺยหํ สบฺบปุริสคฺคฺยหํ มหาสบฺบปุริสคฺคฺยหํ
จกฺกวัตฺตคฺคฺยหํ มหาจกฺกวัตฺตคฺคฺยหํ โฟธิคฺคฺยหํ ปุ่เจกโพธิคฺคฺยหํ อรหนตคฺคฺยหํ
สัพพสิทฺธิวิชฺชาธรรานํ คฺคฺยหํ สพฺพโลกาจริยานํ คฺคฺยหํ เอเตน คฺคฺยหเณน
เอเตน สจฺจเณน วา มยฺหํ สุตฺตํ โทศุ สุวาทาย ฯ นโม พุทฺธสฺส นโม
ธมฺมสฺส นโม สัมมสฺส เสยฺยถิํ ทุลฺลุลฺล สุวาทาย

๑ อินุทานัน ทเวทานัน พุรหุมทานัน มหาพุรหุมทานัน อิลิทานัน มหาอิลิทานัน มุนิทานัน มหามุนิทานัน สปะปริสทานัน มหาสปะปริสทานัน จกกวคฺคิทานัน มหาจกกวคฺคิทานัน โปธิทานัน ปุเจกโปธิทานัน อรหนตทานัน สัพพสิทฺธิวิชฺชาธรรานัน ทานัน สัพพโลกาจริยานัน ทานัน เอเตน ทาเนน เอเตน สจฺจวเนน วา มยฺหิ สุตฺตํ โทคฺคํ สุวาทาย ๑ นโม พุทฺธสฺส นโม อมฺมสฺส นโม สัมมสฺส เสยฺยถิถิ หุลฺลหุลฺล สุวาทาย

๑ อินุสึลฺลัน ทเวสึลฺลัน พุรหุมสึลฺลัน มหาพุรหุมสึลฺลัน อิลิสึลฺลัน มหาอิลิสึลฺลัน มุนิสึลฺลัน มหามุนิสึลฺลัน สปะปริสสึลฺลัน มหาสปะปริสสึลฺลัน จกกวคฺคิสึลฺลัน มหาจกกวคฺคิสึลฺลัน โปธิสึลฺลัน ปุเจกโปธิสึลฺลัน อรหนตสึลฺลัน สัพพสิทฺธิวิชฺชาธรรานัน สึลฺลัน สัพพโลกาจริยานัน สึลฺลัน ๑ เอเตน สึลเณน เอเตน สจฺจวเนน วา มยฺหิ สุตฺตํ โทคฺคํ สุวาทาย ๑ นโม พุทฺธสฺส นโม อมฺมสฺส นโม สัมมสฺส เสยฺยถิถิ หุลฺลหุลฺล สุวาทาย

๑ อินุทปะณฺญาเน ทเวปะณฺญาเน พุรหุมปะณฺญาเน มหาพุรหุมปะณฺญาเน อิลิปะณฺญาเน มหาอิลิปะณฺญาเน มุนิปะณฺญาเน มหามุนิปะณฺญาเน สปะปริสปะณฺญาเน มหาสปะปริสปะณฺญาเน จกกวคฺคิปะณฺญาเน มหาจกกวคฺคิปะณฺญาเน โปธิปะณฺญาเน ปุเจกโปธิปะณฺญาเน อรหนตปะณฺญาเน สัพพสิทฺธิวิชฺชาธรรานัน ปะณฺญาเน สัพพโลกาจริยานัน ปะณฺญาเน เอเตน ปะณฺญาเน เอเตน สจฺจวเนน วา มยฺหิ สุตฺตํ โทคฺคํ สุวาทาย ๑ นโม พุทฺธสฺส นโม อมฺมสฺส นโม สัมมสฺส เสยฺยถิถิ หุลฺลหุลฺล สุวาทาย

๑ อินุทเนกฺขมณฺเณ ทเวเนกฺขมณฺเณ พุรหุมเนกฺขมณฺเณ มหาพุรหุมเนกฺขมณฺเณ อิลิเนกฺขมณฺเณ มหาอิลิเนกฺขมณฺเณ มุนิเนกฺขมณฺเณ มหามุนิเนกฺขมณฺเณ สปะปริสเนกฺขมณฺเณ มหาสปะปริสเนกฺขมณฺเณ จกกวคฺคิเนกฺขมณฺเณ มหาจกกวคฺคิเนกฺขมณฺเณ โปธิเนกฺขมณฺเณ ปุเจกโปธิเนกฺขมณฺเณ อรหนตเนกฺขมณฺเณ สัพพสิทฺธิวิชฺชาธรรานัน เนกฺขมณฺเณ สัพพ-

โลจจาริยานัน เนกขมณเ อเตน เนกขมณเเนน เอเตน สจจวเนน วา มยหิ
สุตฺติ โหตุ สุวาทาย ฯ นโม พุทฺธสฺส นโม ธมฺมสฺส นโม สัมมสฺส
เสยยถิถิ หุฬหุฬหุฬ สุวาทาย

๑ อินทปฺพนฺธิ เทวปฺพนฺธิ พุรหฺมปฺพนฺธิ มหาพุรหฺมปฺพนฺธิ อิติปฺพนฺธิ มหา
อิติปฺพนฺธิ มุนิปฺพนฺธิ มหามุนิปฺพนฺธิ สปรฺริสฺปฺพนฺธิ มหาสปรฺริสฺปฺพนฺธิ จกฺก—
วคฺคิปฺพนฺธิ มหาจกฺกวคฺคิปฺพนฺธิ โฟธิปฺพนฺธิ ปจฺเจกโฟธิปฺพนฺธิ อรหนฺตปฺพนฺธิ
สพฺพลีทริวิชฺชาธรรานัน ปฺพนฺธิ สพฺพลโลกาจริยานัน ปฺพนฺธิ เอเตน ปฺพนฺเณน
เอเตน สจจวเนน วา มยหิ สุตฺติ โหตุ สุวาทาย ฯ นโม พุทฺธสฺส
นโม ธมฺมสฺส นโม สัมมสฺส เสยยถิถิ หุฬหุฬหุฬ สุวาทาย

๑ อินทภาคฺยํ เทวภาคฺยํ พุรหฺมภาคฺยํ มหาพุรหฺมภาคฺยํ อิติภาคฺยํ มหา—
อิติภาคฺยํ มุนิภาคฺยํ มหามุนิภาคฺยํ สปรฺริสภาคฺยํ มหาสปรฺริสภาคฺยํ จกฺก—
วคฺคิภาคฺยํ มหาจกฺกวคฺคิภาคฺยํ โฟธิภาคฺยํ ปจฺเจกโฟธิภาคฺยํ อรหนฺตภาคฺยํ
สพฺพลีทริวิชฺชาธรรานัน ภาคฺยํ สพฺพลโลกาจริยานัน ภาคฺยํ เอเตน ภาคฺเณน
เอเตน สจจวเนน วา มยหิ สุตฺติ โหตุ สุวาทาย ฯ นโม พุทฺธสฺส
นโม ธมฺมสฺส นโม สัมมสฺส เสยยถิถิ หุฬหุฬหุฬ สุวาทาย

๑ อินทคฺป์ เทวคฺป์ พุรหฺมคฺป์ มหาพุรหฺมคฺป์ อิติคฺป์ มหาอิติคฺป์ มุนิคฺป์
มหามุนิคฺป์ สปรฺริสคฺป์ มหาสปรฺริสคฺป์ จกฺกวคฺคิคฺป์ มหาจกฺกวคฺคิคฺป์ โฟธิคฺป์
ปจฺเจกโฟธิคฺป์ อรหนฺตคฺป์ สพฺพลีทริวิชฺชาธรรานัน คฺป์ สพฺพลโลกาจริยานัน คฺป์
เอเตน คฺเเปน เอเตน สจจวเนน วา มยหิ สุตฺติ โหตุ สุวาทาย ฯ
นโม พุทฺธสฺส นโม ธมฺมสฺส นโม สัมมสฺส เสยยถิถิ หุฬหุฬหุฬ สุวาทาย

๑ อินทุยัสส์ เทวยัสส์ พุทฺทมยัสส์ มหาพุทฺทมยัสส์ อัสสิยัสส์ มหาอัสสิยัสส์ มุนียัสส์
 มหามุนียัสส์ สปุปรียสยัสส์ มหาสปุปรียสยัสส์ จกกวคฺคิยัสส์ มหาจกกวคฺคิยัสส์ โภชียัสส์
 ปจฺเจกโภชียัสส์ อรหนคฺคยัสส์ สพฺพลัทธิวิชฺชาธรรานํ ยัสส์ สพฺพลโลกาจริยานํ ยัสส์
 เอเตน ยเสน เอเตน สจฺจวเจเนน วา มยหิ สวคฺคิ โทคฺค สวาทาย ฯ นโม
 พุทฺธสฺส นโม อมฺมสฺส นโม สัมมสฺส เสยฺยถิถิ หุลฺลหุลฺล สวาทาย

๑ อินทุสฺสํ เทวสฺสํ พุทฺทมสฺสํ มหาพุทฺทมสฺสํ อัสสิสฺสํ มหาอัสสิสฺสํ มุนีสฺสํ
 มหามุนีสฺสํ สปุปรียสฺสํ มหาสปุปรียสฺสํ จกกวคฺคิสฺสํ มหาจกกวคฺคิสฺสํ โภชิสฺสํ
 ปจฺเจกโภชิสฺสํ อรหนคฺคสฺสํ สพฺพลัทธิวิชฺชาธรรานํ สฺสํ สพฺพลโลกาจริยานํ สฺสํ
 เอเตน สฺสเชน เอเตน สจฺจวเจเนน วา มยหิ สวคฺคิ โทคฺค สวาทาย ฯ นโม
 พุทฺธสฺส นโม อมฺมสฺส นโม สัมมสฺส เสยฺยถิถิ หุลฺลหุลฺล สวาทาย

๑ อินทุสิริ เทวสิริ พุทฺทมสิริ มหาพุทฺทมสิริ อัสสิสิริ มหาอัสสิสิริ มุนีสิริ
 มหามุนีสิริ สปุปรียสิริ มหาสปุปรียสิริ จกกวคฺคิสิริ มหาจกกวคฺคิสิริ โภชิสฺสิริ
 ปจฺเจกโภชิสฺสิริ อรหนคฺคสิริ สพฺพลัทธิวิชฺชาธรรานํ สิริ สพฺพลโลกาจริยานํ สิริ
 เอเตน สิริยา เอเตน สจฺจวเจเนน วา มยหิ สวคฺคิ โทคฺค สวาทาย ฯ นโม
 พุทฺธสฺส นโม อมฺมสฺส นโม สัมมสฺส เสยฺยถิถิ หุลฺลหุลฺล สวาทาย

๑ อินฺดรบุํ เทวรบฺ พุทฺทมรบฺ มหาพุทฺทมรบฺ อัสสิรบฺ มหาอัสสิรบฺ มุนีรบฺ
 มหามุนีรบฺ สปุปรียรบฺ มหาสปุปรียรบฺ จกกวคฺคิรบฺ มหาจกกวคฺคิรบฺ โภชียรบฺ
 ปจฺเจกโภชียรบฺ อรหนคฺครบฺ สพฺพลัทธิวิชฺชาธรรานํ รบฺ สพฺพลโลกาจริยานํ รบฺ
 เอเตน รบฺเณ เอเตน สจฺจวเจเนน วา มยหิ สวคฺคิ โทคฺค สวาทาย ฯ นโม
 พุทฺธสฺส นโม อมฺมสฺส นโม สัมมสฺส สสฺส เตเชน คฺวีสิทฺธิถุทฺธิเตโชเชยฺย
 สพฺพา สวคฺคิ โทคฺค เม สทา หุลฺลหุลฺล สวาทาย ฯ

๑ อถไซ ยมทศโต นาม อถวราชา อิมั ราชั สุกวา มหาอิสยั ปาท
 วนทิตวา สาธุกาวั กตวา ตตถเว ชนทรธายัตี ๑ อตุคณหาตี วาหุล อิทั ปน
 วิชฺชานาสุกตัง ๑ ทสธัสเชยยั สัพพปายั ปมฺมจติ วาหุล มหาอิสสิ นาม อถ
 วรรณตี ๑ ตสฺส ขยาย สัพพปายั วิโมกขติ สัพพสุขานี สมิชฺฉมติ ๑ สัพพ
 โมกขานี สมฺปาเทติ สัพพเตเช สมฺปาเทติ สัพพทุกฺขานี ปมฺมจติ ๑ มหาโธ—
 คา โหนตี ๑ สมฺทุกฺคโต วา คงคามชฺฉกโต วา เสนามชฺฉกโตวา วาชฺชสุ
 มชฺฉกโต วา สมณคโต วา พราหฺมณคโต วา เวสฺสคโต วา สุตฺตมชฺฉกโต วา
 ยทุเธ วา กถเห วา กถิตกาเล วา โย ลาภ ภาวตี โย สมฺปตฺติสมฺปนฺโน ภาวตี
 มหาโธโค โหตี ๑ ปุคฺคทาทาสทาสีโคมฺหิสฺสสุวณฺณรชฺชวรณวตฺตานิ ปาน—
 โภชานี ปตฺติลาภานี สัพพปฺขานี โหนตุ เม สทา ๑ น อฺปะททโว ๑ โหตี
 เมธาวี ๑ โหตี สกฺธิโร ๑ โหตี มโนวีสารโท ๑ โหตี ฌายวณฺณสุพฺพลพาโธ ๑
 โหตี มุกฺขจ ๑ วิวิธจ ๑ โหตี ๑ เสยโย เชยโย ปน โข วาหุล เอว วณฺโณ
 ปรียาปฺณาตี วาหุล มหาอิสสิ นาม อถวรรณตี ๑ สุกฺคธโร ภาวีสฺสตี มโนวีสารโท
 โหตี รูปสมฺปนฺโน วุฑฺฒิสฺมฺปนฺโน อโหสิ ๑ เสยโย ปน โข วาหุล เอวมสฺส
 วณฺโณ อโหสิ ๑ กถโม นุโย เม ส มหาอิสสิตี ๑ เตน อณฺเณน เตน กาเลน
 เตน สมฺเขน อมฺ หิ วาหุล มหาอิสสิ นาม อถวรรณตี ๑ วิชฺชา ๑ ปากฺกขี
 โหตี สุกฺคธโร ๑ โหตี วิชฺชาตี วาเจตี วาหุล มหาอิสสิ นาม อถวรรณตี ๑
 วิชฺชาตี มนสิโกโรตี วาหุล มหาอิสสิ นาม อถวรรณตี ๑ อิมั ปน วิชฺชาน—
 สุกตัง อตุถาย นิคาย สุขาย เทวมนุสฺसानนตี ๑ อิทมโว ภาควา อิทั วตฺวา
 ๑ สุกฺโต อตฺตมโน ฌายสฺมา วาหุโล ภาควโต ภาสิตัง อภินนฺทิตี ๑
 ๑ อิติ วาหุลปริตต์ นินฺนุสิตัง ขริยวณฺณแล ๑

ปกหน้า:

ภาพเขียนในหนังสือสมุดไทยเรื่อง “พระมาลัยสูตร” สมัยรัชกาลที่ ๕
เผยแพร่โดย Chester Beatty Library มีเรื่องราวตอนหนึ่ง
กล่าวถึงการ “สวดเจง” ซึ่งเป็นธรรมเนียมการสวดมนต์ในพิธี
เผาศพ เนื้อหาว่าด้วยปฐมสังคายนาและทลัทธิธรรมที่เกี่ยวข้อง
การทำปฐมสังคายนา นี้เชื่อว่าทำให้เกิดธรรมเนียมการสวดมนต์
ซึ่งมีพัฒนาการสืบต่อมาถึงปัจจุบัน

กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม
พิมพ์เผยแพร่
พุทธศักราช ๒๕๖๒